

ŞAHİN FAZİL

Şahin Fazil

YAPONİYA
SƏFƏRNAMƏSİ

YAPONİYA
SƏFƏRNAMƏSİ

“Elm və təhsil”
Bakı – 2011

Redaktor: Naibə Musayeva
professor

Şahin Fazil. Yaponiya səfərnəməsi.
Bakı, “Elm və təhsil”, 2011, 232 səh.

Tarix elmləri doktoru, professor, Azərbaycan Yazarlar Birliyinin üzvü, “Məcməuş – şüəra” / ”Şairlər məclisi” / ədəbi dərənəyinin sədri Şahin Fazil uzun müddət Əfqanıstanda yaşamış və işləmiş / 1963-1988 -ci illər arasında fasilələrlə /, İran, Türkiyə, İraq, Dubay, habelə Sovetlər İttifaqının müxtəlif respublikalarında səfərlərdə olmuş, Beynəlxalq Elmi Konfranslarda iştirak etmiş, onlarla səfərnəmə yazmışdır.

Bu kitabda onun Yaponiyada olduğu 10 gün müddətində yazdığı səfər təəssüratları, yapon alimləri ilə keçirdiyi elmi görüşlər, etdiyi məruzələr, həmçinin bu Gündoğar Ölkədə qələmə aldığı müxtəlif vəznlı şerlər oxucu nəzərinə çatdırılır.

Şahin Fazil yapon hayku janrı tərzində “Azərbaycan haykuları” adlı kitab da yazmış, həmin kitabdakı müxtəlif şer nümunələri Yaponiyada, kitabın özü isə Bakıda / 2007 / çap olunmuşdur.

Səmimi diqqət və qayğısına görə həkim dostum
Namiq Məmmədova səmimiyyətlə təşəkkür edir,
uğurlar diləyirəm

Müəllif

4702000000 *qrifli nəşr*
N098 – 2011

© «Elm və təhsil», 2011

Şahin Fazil

I. 15 dekabr-2008 – 18 fevral 2009.

Bakı. Yaponiyadan magistrant Şaiq Cəfərzadənin mənə telefon zəngi və Senday şəhərindəki Tohoku Universitetinə mühazirə oxumağa getməyim üçün onun gözlənilməz təklifi. Səfərimlə əlaqədar Tohoku Universitetinin professorları Hiroki Oka, Takaşi Kuroda, həmçinin magistrant Şaiq Cəfərzadə tərəfindən mənə ünvanlanan müxtəlif dilli (ingilis, rus, fars və Azərbaycan) məktublar .

Çox səfərlərdə olmuşam. İlk uzaq səfərim Əfqanıstana oldu. Azərbaycan Dövlət Universiteti (Universitetin o zaman kimin adına olmasını heç yazmaq da istəmirəm, onsuz da çoxları bilir, bilməyənlərin bilmələri vacib deyil) Şərşünaslıq fakültəsi, Fars dili şöbəsinin V kursunda oxuyarkən Əfqanıstan getdim. O vaxtlarda SSRİ miqyasında xarici ölkələrə işləməyə göndərilən tələbə yox dərəcəsidəydi. Dövlətimizlə başqa dövlətlər arasında siyasi əlaqələr çox olsa da, iqtisadi-mədəni əlaqələr hələ zəif idi. Qubadan Bakıya oxumağa gələn bir tələbə üçün xarici ölkəyə getmək, özü də işləməyə getmək, əlbəttə gözlənilməz idi. Mən fakültəmizdən xaricə işləməyə göndərilən ilk tələbə idim.

Əfqanıstan krallığı. Məhəmməd Zahir şah. Monarxiyalı bir ölkə. Dağlar, bağlar, ormanlar, səhralar, düzəngahlar, dərələr, vadilər... və əfsanələr diyarı. Sonralar əfqanlardan o qədər əfsanələr eşitdim ki. Nadir şah Əfşarın hakimiyyəti dövründə (1736-1747) Cənubi Azərbaycandan

Əfqanıstana köçürülmüş Azərbaycan türkləri (onlar hazırda da Kabul yaxınlığındakı Təpə və Nanəkçi kəndlərində yaşayırlar) «Abbas və Gülgəz», «Koroğlu», «Aşıq Qərib» və başqa dastanlarımızı keçən əsrin ikinci yarısında, saz çala-çala bu günün Azərbaycan türk dilində mənə danışarkən həssas bir insan kimi gözlərim yaşarmışdı:

*Çimirəm göz yaşım ilə, oluram pak, təmiz,
Göz yaşım var isə dərya mənə lazımdır mı?*

**(Şahin Fazil. Qəzəllər,
Bakı, 1994, s.17)¹**

Dünya qəribə dünyadır. Ona mütləq şəkildə pis, yaxud mütləq şəkildə yaxşı demək olmur. Dünya əfsanələr və reallıqlar dünyasıdır. Əfqanıstan da dünyanın bir parçası. Dünya gündüz-gecə öz oxu ətrafında fırlanır, eyni zamanda ildə bir dəfə günəşin də başına dolanır. Mən də, Qubadan çıxdım, Bakıda oxudum və günlərin bir gün fırlanıb-dolanıb gəlib çatdım Əfqanıstana, dünyanın o zamankı «əfsanələr və reallıqlar dünyasına»

*Bir gözdə: qaranlıqdı fəqət, qəmdi bu dünya,
Bir gözdə: şafəq dalğalı aləmdi bu dünya.*

*Bir gözdə: məşəqqət dolu, zillət dolu bir yer,
Bir gözdə: tərəvətlidi, xürrəmdi bu dünya.*

Bir gözdə: bütün sirri olubdur açıq-aşkar,

¹ Bundan sonra misal gətirəcəyim şe'r parçalarını müxtəlif kitablarımdan götürmüşəm.

Bir gözdə sehr mücrüsü, mübhəmdi bu dünya.

*Bir gözdə: bütün müşkülətin həllinə qadir,
Bir gözdə: çətinlik dolu aləmdi bu dünya.*

*Bir gözdə: həmi huriyə, həm qılmana malik,
Bir gözdə: əziyyətdi, cəhənnəmdi bu dünya.*

*Bir gözdə: qiyamət gününün dəhşəti parlar,
Bir gözdə: poladdan dəxi möhkəmdi bu dünya.*

*Bir gözdə: dönüb göz nuruna zülməti yarmış,
Bir gözdə: donan göz yaşıtək nəmdi bu dünya.*

*Fırlansa müdam, Şahinə sərsəm deyəcəklər,
Fırlanmada gündüz-gecə, sərsəmdi bu dünya.
(Qəzəllər, 1994, səh. 162)*

Əfqanıstanda çox yaşadım, müəyyən fasilələrlə 1963-1988-ci illər arasında 13 il o qürbət diyarda ömür sürdüm. Əfqanıstan mənə çox şey verdi. Buna görə də həmin ölkəyə çox minnətdaram. Amma, vətən vətəndir, illah ki, Odlar diyarı ola. Əfqanıstanda od da gördüm, odu söndürən su da, gül də gördüm, güllə də. Amma,

*Olmuşsa da hörmət mənə əfqan diyarında,
Bildim ki, yad ellərdə adam bəxtəvər olmaz.*

(Qəzəllər, 1994, s.165)

Əfqanıstanda üç dövlət medalı ilə təltif olundum. Aldığım birinci medalımın adı «Sədaqət»dir. Mən əgər

sadiq adam olmasaydım «Sədaqət» almazdım ki. «Birinci Divan» kitabımdakı bir şe'r:

Təşəkkür

*Əfqanıstanda həmin respublikanın «Sədaqət»
medalı ilə təltif olunmağım münasibəti ilə*

*Əfqan diyarında çox olmuşam mən,
Qürbət on ilini aldı ömrümün.
Məqsədim deyildi eşidim «əhsən»,
Zəhmət çəkməyirdim «təşəkkür» üçün.*

*Orda sərif etdiyim əməyim mənim
Qərəzsiz bir kəsin əməyi idi.
İgid əfqanlara köməyim mənim
Qardaşın qardaşa köməyi idi.*

*Heç də gizləmirəm, bu gün, bu dəmdə
Böyük bir iftixar mənə yar olub.
Hüdudu bir qarış olan sinəmdə
Hüdudsuz bir sevinc bərqərar olub.*

*Odlar ölkəsinə dağlar ölkəsi
Gör necə göndərib təşəkkürünü:
Mənə yetsin deyə «təşəkkür» səsi
Medala döndərib təşəkkürünü.*

*Bu təltif təb`imi gətirdi dilə,
Medalı sinəmə sancaraq bu gün,
Əfqan ölkəsinə ehtiram ilə
Təşəkkür edirəm təşəkkür üçün.*

*(Şahin Fazil. Divan,
1996, səh.427-428)*

«Sədaqət» dövlət medalı ilə təltif olunduğum vaxt mən Əfqanıstanda 10 il işləmişdim. Sonra daha 3 il işləməli oldum və daha 2 medala layiq görüldüm. «Üçüncü Divan»dan «Üç medal» şe'ri:

Mən

*artıraraq
ayağımın taqətini,
əlimin gücünü,
Əfqanıstana medal almaq üçün getməmişdim,
amma verdilər,
Özü də üçünü.*

*Qubamın Tarix Muzeyinə
vermişəm medalları,
mən öldükdə
itib-batmasınlar barı.
Arxayınam yazdıqlarım sarıdan,
hələ ölməmişkən
düşməyim deyə iztiraba
əlyazmalarımı çevirirəm kitaba,
arxayın edirəm canımı.
Yazıram «Dördüncü Divan»ımı.
Üç Divan
Və
şair Qiymət Məhərrəmlinin
«Birinci Divan»a yazdığı dissertasiya,
verdiyi qiymət.*

*Və akademik Bəkir Nəbiyevin
«Şahinin qanadları» -
«İkinci Divan»ıma
və «Təzkirə» kitabıma
yazılan məqaləsi –
Qiyəti böyük,
siqləti dərin.
Şöhrət acı deyiləm,
rütbə möhtacı deyiləm,
elə bunlar bəsidir bu şairin.*

*Bu şair
Tezliklə bu dünyadan
Çəkəcəkdir köçünü...
Mən
Əfqanıstana medal almaq üçün getməmişdim,
amma verdilər,
özü də üçünü.*

15.01.2007
**(Şahin Fazil. Üçüncü Divan,
Bakı, səh.839-840)**

Hazırda 20 ildən çoxdur ki, qayıtmışam Əfqanıstan-dan. Bu müddət ərzində çox ölkələrdə oldum və olduğum hər bir xarici (yaxud daxili) diyar haqqında «Səfərnəmələr» yazdım. Yazdım və çap etdirdim. Onların əksəriyyəti məqalə şəklindədir. Hər səfərnəmənin öz «Səfərnəmə şe'rləri» var. Məsələn, «İran səfərnəmə şe'rləri» («İran səfərnəmələri» kitabı, 9 səfərnəmə, Bakı, 2003; «İkinci Divan» Bakı, 2005; «Üçüncü Divan», Bakı, 2008).

İrana X-XVII səfərnəmə şe'rləri («Üçüncü Divan»)¹; «Naxçıvan dəftəri» silsiləsindən şe'rlər («İkinci Divan»); «İkinci Naxçıvan səfərnəməsi» şe'rləri («Üçüncü Divan»); «Özbəkistan dəftəri» şe'rlər silsiləsi («İkinci Divan»); «Gürcüstan dəftəri» silsiləsindən («İkinci Divan»); «Lənkəran dəftəri» şe'rlər silsiləsi («İkinci Divan»); «Dağıstan dəftəri» şe'rlər silsiləsi («İkinci Divan»), «Dağıstan şe'rləri silsiləsindən» («İkinci Divan»); «Birinci İraq dəftəri» şe'rlər silsiləsi («İkinci Divan»); «İkinci İraq dəftəri şe'rlər silsiləsi» («İkinci Divan») və sair.

İndicə nəzərə çatdırdığım kimi, getdiyim yerlərin çoxunun öz səfərnəmələri və səfərnəmə şe'rləri vardır.

2009-cu ilin fevral ayının 18-dən mart ayının 1-dək isə Yaponiyaya etdiyim səfərim və şe'rlərim. Kiçik bir dəftərə həmin səfər qeydlərimi, həmin «Gündoğan» ölkədə gəzdirdiyim, gördüyüm yerlər haqqında yığcam təəssüratlarımı yazmışdımsa da, hətta «Yaponiya səfərnəməsi» şe'rlər silsiləsini qəzetdə dərc etdirmişdimsə də, (Bax: «Kredo» qəzeti, №14, 11 aprel, 2009), «Yaponiya səfərnəmələri» kitabımı (!) yazmağa başlaya bilmədim. Səbəb: Vaxt azlığı. O qədər iş ortaya çıxdı ki. O cümlədən XVI əsrin sonu, XVII əsrin birinci rübündə yaşayıb-yaratmış tarixçimiz İsgəndər bəy Münşi Türkmənin fars dilində yazdığı «Tarixə-aləmarayə-Abbasi» adlı 3 cildlik əsərinin dilimizə tərcüməsinin yekunlaşdırılması, başqa bir tarixçimiz (XVI əsr) Həsən bəy Rumlunun «Əhsənüt-təvarix» kitabının tərcüməsinin davamı, başqa elmi işlər, konfranslar, xaricə səfərlərim.

¹ İrana 21 səfərimi əhatə edən yeni «İran səfərnəmələri» kitabım bu günlərdə İran İslam Respublikası Mədəniyyət Mərkəzi tərəfindən çap olunacaqdır.

Nəhayət, bu il vaxt tapdım. Yadıma akademik Bəkir Nəbiyevlə 2006-cı ildəki bir söhbətim düşdü. Dedi: - İstirahətə gedirəm. Özümlə çox kitab aparmayacağam. İki kitab isə mənə lazım olacaq: «İkinci Divan» və «Təz-kireyi-Şahin». Geniş bir məqalə yazacağam.

Akademik həmin kitabları özüylə apardı istirahət etdiyi yerə və rə'yini, daha doğrusu dolğun elmi məqalə-sini yazdı. Yazdı və çap etdirdi («Elm» və «Kredo» qəzetləri, «Azərbaycan» jurnalı və akademik 5 cildlik əsərlərinin 5-ci kitabı). Sağ olsun və'd verən və və'dinə əməl edən şəxs, şəxsiyyət.

...Çox yazmışam, amma zəhmətimin layiqli qiymətini hələ almayanlardanam. Qubalı şair Ramiz Qusarçaylı kimi. İki sətirlik kiçik bir şe'rində böyük bir mənərə yaradan Ramizin poetik yaradıcılığından:

*«Hər gül üstü bir arının iş yeri,
Ləçəyində dodaq yeri, diş yeri».*

*(Ramiz Qusarçaylı, Bir çiçək
axşamı, Bakı, 2005, səh.94)*

Gözəldir, deyilmi? O Quba şairi də bu qubalı kimi, hələ zəhmətinin qiymətini görmək, əməyinin bəhərini dərmək ümidindədir. Zavalı xəyalpərvər... Zavalı mən...

Keçən il 70 yaşım tamam oldu. İndi 72-nin içindəyəm. Quba tarixində ilk böyük «Quba tarixi»ni yazdım¹.

¹ «Quba tarixi»nin yazılma səbəbi haqqında «Quba tarixi»nin «Ön söz»ündə belə yazılmışdır: « 1996-cı ilin oktyabr ayının 20-də Əmir Teymurun anadan olmasının 660 illik yubileyinə həsr olunan Beynəlxalq Elmi Konfransda iştirak etməkdən ötrü Daşkəndə uçmalı idim. Uçuşa bir gün qalmış, axşamüstü «Azərbaycan» nəşriyyatının baş redaktoru Nahad Əliyev zəng edib nəşriyyatın direktoru Nazim İbrahimovun

Kitab yayıldı, amma onun Qubada təqdimat mərasimi keçirilmədi. 6 il bundan əvvəl mənim 65 yaşım oldu, amma Qubada yenə qeyd olunmadı. Keçən il isə 70 yaş. Qubanın yadına yenə də düşmədim. Heç Bakının da. AMEA A.Bakıxanov adına Tarix İnstitutunun direktoru, tarix elmləri doktoru, professor, Əməkdar elm xadimi Yaqub Mahmudov AMEA Prezidentinə rəsmi məktub göndərdi. Məktubda respublika rəhbərliyindən 70 yaşım və elmi fəaliyyətimlə bağlı mənə «Əməkdar elm xadimi» adının verilməsi tövsiyyə olunurdu. Məktub, insafən AMEA Prezidenti akademik Mahmud Kərimov tərəfindən

mənimlə görüşmək istədiyini bildirdi. Sabah Daşkənddə olacağım xəbərini eşidəndə mənə uğurlu yol diləyən Nahad Özbəkistan səfərindən geri qayıdan kimi Nazim müəllimin yanına gedib, onunla görüşməyimi xahiş etdi. Dedi ki, onun səninlə vacib söhbəti var.

Ertəsi gün Daşkənddə oldum, Səmərqəndə getdim, Özbəkistanın bir çox tarixi yerlərini ziyarət etdim, lakin Nahadın mənə dediyi «Nazim müəllimin səninlə vacib söhbəti var» cümləsi bir həftə ərzində mənə rahatlıq vermədi. Axı, Nazim müəllim uzun illər dövlət işlərində işləyən, səliqə-sahmanlı, sözübütöv, işgüzar bir şəxsdir və hər xırda məsələdən ötrü adamı yanına çağırın adam deyil.

Oktyabrın 28-də, bazar ertəsi, Nazim İbrahimovun yanına getdim. Adəti üzrə mənə ayağa durub qarşıladi və dərhal mətləbə keçdi. Bildirdi ki, Quba rayon İcra Hakimiyyətinin başçısı Vaqif Mahmudovun təşəbbüsü ilə üç kitabın hazırlanması və çapı nəzərdə tutulmuşdur, iki kitab («Quba» bukleti və Quba şəhidlərinə həsr olunan əsər) artıq hazırdır və «Quba tarixi» kitabının yazılması isə məndən xahiş olunur (Bax: «Quba tarixi», Bakı, 2001, səh.11).

Onu da qeyd edirəm ki, «Quba» bukletin mətninin yazılması da N.İbrahimov tərəfindən mənə həvalə olundu və Qubanın tarixi barədə yazdığım müxtəsər icmal-məlumat kitabın ilk səkkiz səhifəsində Azərbaycan və rus dillərində çap edildi. Lakin, səkkiz ay ərzində yazıb bitirdiyim (noyabr 1996 – avqust 1997) «Quba tarixi»nin əlyazma nüsxəsi bir neçə il əlimdə qaldı, onun çapı üçün heç kim cəhd etmədi. Sağ olsun Fəxrəddin Qubalı (Fəxrəddin Piroqlan oğlu Əliyev), kitab onun şəxsi vəsaiti hesabına 2001-ci ildə işıq üzü gördü.

nəzərə alındı və Prezidentə göndərildi. Göndərildi, amma gedib çatmadı. Görəsən, Yaponiya imperatoruna ünvanlanan sənədi yapon mə'muru ona çatdırmamağa cür'ət edərdimi? Ax, mə'murlar, mə'murlar. Əlbəttə, aranızda yaxşı mə'murlar da var. Yaxşı olun, ey Azərbaycan mə'murları. Yaxşı olun, ey dünya mə'murları.

Xeyirxah olun, ey mə'murlar! Sizin yaxşılığınız vacibdir! Əsas sizsiniz. Bizlər nəçiyik ki? Olsa-olsa bir doktor, yaxud professor. Məgər doğrudanmı «Əməkdar elm xadimləri»nin hamısı, təvazökarlıqdan uzaq olsa da, deməliyəm, mən kimi əməkdardılar? 200-dən çox elmi məqalə, 26 kitab, o cümlədən 4 divan, 5 monoqrafiya, fars dilindən və osmanlı türkcəsindən 3 tərcümə əsəri, 10-dan çox şe'r kitabı. Çap olunmuş kitab və məqalələrim ən azı 1000 çap vərəqindən artıqdır. Əməkdar deyiləmmi?

Qəzəl

*Mənə dərd verməyin, öz dərdi-sərim var mənim,
Ürəyim birsə də, min bir qəhərim var mənim.*

*Mən də Sabir sayaqı əyriyə həmvər demərəm,
Sözü kəskin deyirəmsə, kədərim var mənim.*

*Bağiban, hər alağı rədd eləyirsən, əhsən,
Əcnəbi hər sözə qarşı çəpərim var mənim.*

*Boş xurafatla məni qorxuda bilməz zahid,
Aləmin çox xəbərindən xəbərim var mənim.*

Fras-ərəb mə'xəzinin bir çoxu mə'lumdu mənə,

Nəzəri çox deyimə öz nəzərim var mənim.

*Var adam millətində bircə bəhər bəxş etməz,
On kitabım var isə on bəhərim var mənim.*

*Qubamın tarixini vəcd ilə aldım qələmə,
Hələ elm aləminə çox səfərim var mənim.*

*Yazıram tarixini xalqımızın şövq ilə,
Bu vətən mülkünə, Şahin, səmərim var mənim.*

(İkinci Divan, Bakı, 2005, səh.229)

Hazırda müstəqilliyimizdən 20 il keçir. Qətiyyəndən danmaq olmaz ki, indi Bakının və bə'zi rayon mərkəzlərimizin xarici görünüşü müsbət mə'nada dəyişilib, xeyli körpü tikilib, yol çəkilib. Amma, alimlərin, müəllimlərin, tibb işçilərinin maddi vəziyyətləri hələlik düzəlmir ki, düzəlmir, yaxud düzəldilmir ki, düzəldilmir.

Amma, illər ötdükcə maddi vəziyyətimizin yaxşılaşacağına inamım böyükdür. Axı, bizim respublikamız rəsmi mə'lumata görə iqtisadi inkişaf baxımından bütün dünyada ad çıxarmış, parlaq gələcəyimizin yaxşı təməlini qoymuşdur. Yaxşı təməl nəticə e'tibarilə yaman ola bilməz. Konstitusiyamız yüksək səviyyədə hazırlanmışdır. Qanunlarımız mahiyyətcə çox yaxşıdır və vətəndaşlarımızın mənafelərinə xidmət edir, amma, hələ ki, onların bəziləri tam işlək deyil və lazımı şəkildə icra olunmur.

Əməkdar İncəsənət xadimi, yazıçı Yasif Nəsirli «Günəşlə görüş» kitabında yazır: «Ancaq, Yaponiyada

insanlar öz Allahlarını yaxşı tanıyırlar. Allahsız iş tutmurlar. Burda dövlətin qanunları işləyir. Qanunlar hər şeyi həll edir. İnsanlar öz hüquqlarını bilirlər və onu ləyaqətlə müdafiə edirlər» (Yasif Nəsirli. Günəşlə görüş, səh.50-51).

Mətləbi çox uzatdım deyəsən. «Yaxşı» və «yaman» mövzusu mənim diqqətimi həmişə özünə cəlb edib. «Divan»ımda belə bir şe'r var:

Ömür

*Yaxşıdı ki,
adamların arasında
yaxşı çox.*

*Yamandı ki,
yamanların sırasında
yaxşı yox.*

*Elə mənhus adam var ki,
sinəsində ürək deyil,
daş vurur,*

*Biçinçi ot biçən təki
boyun biçir, baş vurur...*

*Elə ölməz ölüm var ki,
elə şərəf, elə şan.*

*Elə məhrəm zülüm var ki,
istəmirik ola yan.*

Elə uzun ömür var ki,

ömür deyil, kömürdür.

Elə qısa ömür də var

Ömürdür!

(Bax: Divan, Bakı, 1996, səh.324)

Son 1-2 ayda Azərbaycanda rüşvətxorluq və korrupsiyaya qarşı yeni mübarizə dalğası coşub. Belə bir mübarizə 2005-ci ildə də başlanmışdı, amma dövlət orqan və idarələrində kütləvi hal alan «böyük» mübarizə dalğası, bir-iki «kiçik» faktı çıxmaq şərti ilə, rüşvətxorları aparıb Xəzər dənizinə tökmədi. Üçüncü dalğanı gözləyirik.

Beləliklə, əsas mətləbə keçirəm. Beləliklə, Yaponiya səfəri, Yaponiya səfərnəməsi, Yaponiya səfərnəmə şe'rləri.

2008-ci ilin dekabr ayının 15-i idi. Bakı Dövlət Universiteti Şərqsünəslıq fakültəsinin professoru Mirzə Rəhimov mənə zəng vurdu:

- Necəsən?
- Yaxşıyam.
- Yaponiyaya getmək istərdinmi?

Duruxdum:

- Haraya?
- Yaponiyaya!
- Zarafat edirsənmi?
- Qətiyyəən.
- Əlbəttə, getmək istərdim. Kim istəməz ki?
- Sənə indi zəng edəcəklər. Yaponiyadan.

5-10 dəqiqədən sonra zəng. Doğrudan da Yaponiyadan.

- Mən Şaiqəm. Mirzə müəllim Yaponiyanın Tohoku Universitetinin də'vətinə sizin razılaşdığınızı bildirdi.

- Təklif realdırımı?

- Əlbəttə. Elə buna görə sizə zəng vurmuşuq.

Səfəriniz bir-iki aydan sonra, fevralın ortaları üçün müəyyənləşdirilib. Sizin adınıza məktub gələcək.

Mənim adıma ingilis dilində rəsmi məktub gəldi. Bir neçə gündən sonra 19 dekabr 2008-ci ildə göndərilmiş həmin məktubun Senday şəhəri Tohoku Universitetinin Şimal-Şərqi Asiya Tədqiqatları Mərkəzinin professoru Hiroki Oka tərəfindən rus dilinə çevrilmiş nüsxəsini də aldım. Beləliklə, mənim adıma yüksək mədəniyyət və ehtiramla yazılmış eyni məzmunlu də'vətnamədə özündə yüksək yapon mədəni müraciətini əks etdirən aşağıdakı mə'lumat və təklif öz əksini tapmışdı:

«Əziz professor Şahin F.Fərzəliyev.

Yaponiyaya gəlmək, «Tarixi ən'ənələr və postsovet rejimi ölkələrində tədqiqat və təhsil metodlarının yenidən işlənməsi üzrə tədqiqatlar» mövzusu üzrə bizim elmi-tədqiqat işimizə öz köməyinizi əsirgəmədiyinizə və təklifimizi qəbul etdiyinizə görə Sizə öz minnətdarlığımı bildirmək istərdim.

Mənim adım Oka Hirokidir, Yaponiyanın Tohoku Universitetinin Şimal-Şərqi Asiya Tədqiqatları Mərkəzinin professoru və bu proyektin rəhbəriyəm. Yaponiya Maarif Nazirliyinin himayəsi və maddi yardımını ilə 2007-ci ildə başlayan bu elmi-tədqiqat proyektini Rusiya, Azərbaycan, Corciya (Gürcüstan – Ş.F.), Özbəkistan və Monqolustan da daxil olmaqla, sabiq sovet ölkələrinin yaxın keçmişdəki tarixşünaslıq və təhsil ən'ənələrini öyrənmək və onlara yardım etmək məqsədi daşıyır. 2008-ci ilin fevralında biz Monqolustan və Özbəkistanın iki xarici tədqiqatçısı ilə öz ilk görüşümüzü keçirdik. Bu dəfə isə yuxarıdakı proyekt

üzrə Azərbaycan və Corciya tədqiqatçıları ilə görüşmək və göstərilən mövzunu müzakirə etməklə şəərəflənirik.

Burada, hal-hazırda Sizin də'vətinizlə bağlı sənədlər hazırlığı və viza prosesi reallaşmaq üzrədir. Biz tezliklə onları Sizə göndərəcəyik.

Siz lütfən öz mühazirənin adını bizə yollayın. Həmçinin xahiş edirik ki, mühazirənin xülasəsini 15 fevral tarixinədək göndərsiniz. Seminar 2009-cu ilin fevral ayının 21-də keçiriləcəkdir.

Nəzərinizə çatdırırıq ki, səyahətiniz zamanı sizin ölkənlə Yaponiyanın Senday Universiteti arasındakı mövcud xərclər (expences) tərəfimizdən ödəniləcəkdir.

Xahiş edirik ki, bizimlə əlaqə saxlayasınız. Səmimiyyətlə Hiroki Oka – Yaponiya Tohoku Universiteti Şimal-Şərqi Asiya Tədqiqatları Mərkəzi.

Tel./ Fax. 81-22-795-60-83

19.12.2008».

Elə həmin gün Hiroki Okanın başqa bir məktubu da evimə göndərildi.

Mən bu məktubu günorta vaxtı almışdım. Axşamüstü poçtalyon dr. Hiroki Okanın başqa bir məktubunu da evimə gətirdi. İngilis dilində olan məktubda yazılmışdı:

Hörmətli professor Şahin Fərzəliyev

«Tarixi ənənələrin araşdırılması (dəqiqləşdirilməsi) və postsovet ölkələrində yeni tədqiqat və təhsil meyilləri» adlı elmi-tədqiqat layihəmizdə bizimlə edəcəyiniz əməkdaşlığa görə sizə minnətdarlığımızı bildiririk. Bu layihənin

həyata keçirilməsində məqsədimiz Rusiya, Mərkəzi Asiya ölkələri, Gürcüstan, Azərbaycan və Monqolustan da daxil olmaqla, SSRİ-nin təsir dairəsində olmuş ölkələrdə tarix və ənənəvi mədəniyyətə dair fikirlərdə yaranan son dəyişiklikləri öyrənməkdir.

Elmi toplantımız 2009-cu il fevralın 21-də Yaponiyanın, Senday, Tohoku Universiteti, Kawauchi Elmi Tədqiqat Forumu 4F, tərəfindən Kawauchi Campusta keçiriləcək.

Toplantıda bir saatlıq mühazirə edəcəyinizi gözləyirik. Təxmini proqramımız belədir:

I mühazirə: Prof. Kiknadze Vasha (Gürcüstan, İ.Cavaxişvili adına Tarix və Etnologiya İnstitutu) (10:00-11:00)

II mühazirə: Prof. Şahin Farzaliyev (Azərbaycan, AMEA Tarix İnstitutu) (11:10-12:10)

Elmi mühazirələr (13:30-16:15)

Prof. Hiroki Oka (Tohoku Universiteti, Şimal-Şərqi Asiya Tədqiqatlar Mərkəzi)

Prof. Seiichi Kitagava (Tohoku Universiteti, Beynəlxalq Mədəni Tədqiqatlar Mərkəzi)

Prof. Takaşi Kuroda (Tohoku Universiteti, Beynəlxalq Mədəni Tədqiqatlar Mərkəzi)

Prof. Hiroki Takakura (Tohoku Universiteti, Şimal-şərqi Asiya Tədqiqatlar Mərkəzi)

Müzakirələr (15:45-17:00)

Aşağıda Yaponiyaya viza üçün tələb olunan sənədləri göndəririk. Zəhmət olmasa konsulluğumuza gəlib bu sənədləri nəzərə yetirməklə viza üçün ərizə verin. Konsulluğun ünvanı belədir:

Yaponiyanın Azərbaycandakı səfirliyi

Hyatt Tower III, 6th floor, Izmir str/ 1033? Az 1065, Baku, Azerbaijan

Tel: (994-12) 4907818-19

Fax: (994-12) 4907818-20

Azərbaycandan Sendaya təyyarə bileti idə daxil olmaqla bütün xərclər bizim hesabımıza ödəniləcək.

Ümidvarıq ki, sizinlə Sendayda görüşəcəyik. Əgər hər hansı sualınız olsa Prof. Hiroki Oka ilə əlaqə saxlayın (E-mail: okah@cntas.tohoku.ac.jp, Tel/fax. 81-220795-6083)

19 dekabr 2008-ci il

Hörmətlə: CNEAS Tohoku universiteti, Prof. Hiroki Oka

Bu məktubu aldıqdan sonra mən təklif olunan mövzu üzrə Yaponiyada edəcəyim mühazirə haqqında düşünməyə başladım. Demək, postsovet rejimi ölkələrində mövcud olmuş tarixi ənənələr və oradakı tədqiqat və təhsil metodlarının yenidən işlənməsi üzrə tədqiqatlar.

Özü də, əlbəttə, yeni tədqiqatlar. Mən bu mövzu üzrə, İnstitutumuzun «Sovet dövrü» şöbəsinin müdiri tarix elmləri doktoru, professor Adil Məmmədov, habelə tarix üzrə fəlsəfə doktoru İlqar Niftəliyevlə məsləhətləşdim (Azərbaycanın orta əsrlər tarixi ilə, əgər daha konkret desəm XV-XVI əsrlərdə mövcud olmuş dövlətlərimizin tarixi ilə məşğul olduğum üçünbu sahədə mütəxəssis alimlərimizlə məsləhətləşmədən müasir tarix üzrə elmi məqalə yazmaq və onu Yaponiya kimi bir ölkədə alimlərin nəzərinə yetirmək, əlbəttə, mənə çətin olardı). Belə bir mühazirə hazırlamağı qərara aldım: «XX əsr Azərbaycan milli tarixşünaslığı: tarixi təcrübə və

müasir vəziyyət». Bəli, çətin mövzudur. Bu elmi məqaləni gərək elmi faktlar və mülahizələr üzrə tarixi təcrübə və müasir vəziyyət nəzərə alınmaqla tam obyektiv yazmalıyam. Bir daha təkrar edirəm. Tam obyektiv! Tarixçilərimiz tariximizi araşdırarkən (xüsusən sovet dövrü tarixini) dövrün tələbinə uyğun olaraq o qədər saxtakarlıq etmiş və açıq təhriflərə, yersiz təriflərə qurşanmışlar ki...

«Sovet elminə eşq olsun!» «Bizə eşq olsun!» şüarlarını eşitməkdən bezmişdik.

Elm və Eşq! Böyük şairimiz Məhəmməd Füzuli bu iki istilahi bir-biri ilə müqayisə edərək məgər nahaq yerəmi belə qənaətə gəlmişdir:

*«Elm kəsbiylə rütbe-yi-rif'ət
Arizuyi-məhal imiş ancaq.
Eşq imiş hər nə var aləmdə,
Elm bir qiylü qal imiş ancaq».*

*(Məhəmməd Füzuli, Əsərləri,
I cild, Bakı, 1958, səh.376)*

Bəli, elm qiylü qaldır. Qiylü qalsız elm yoxdur. Bu və ya digər ölkənin tarixi müxtəlif daxili və xarici tədqiqatçılar tərəfindən onların öz mənafeələrinə uyğun şəkildə subyektiv mülahizələrlə yazılmış, yaxud yazılmaqdadır. Məşhur tarixçi V.F.Minorskinin fikrincə, tarixin həqiqi tarix kimi yazılmasından ötrü, baş vermiş hadisələrin üstündən azı bir əsr ötməlidir. M.Füzuli hədə yerə deməyibdir ki, eşq mübahisəsizdir, elm isə qiylü qaldır! Bə'zən elmi qiylü qalın miqyası çox geniş olur, hətta beynəlxalq münasibətlər səviyyəsi daşıyır.

Keçirəm mətləbə. Cənab Hiroki Okanın məktubundan 3 gün sonra, 22 dekabrda cənab Takaşi Kurodadən – Tohoku Universitetinin başqa bir professorundan fars dilində bu məzmunlu məktub gəldi:

«Prof. Doktor Şahin Fərzəliyevə səmimi salam ərz etməklə. Ümidvaram ki, sizin əhvalınız kamilən yaxşıdır. Mənim adım Takaşi Kurodadır, hazırda Tohoku Universiteti Beynəlxalq Mədəni Araşdırmalar Fakültəsinin professoruyam və əsasən İranın müasir tarixi üzrə tədqiqat işləri yazmaqla məşğulam. Biz olduqca xoşhal olduq ki, Siz bizim dəvətimizi qəbul etdiniz. Düşünürəm ki, bu barədə bizim Tədqiqat Proyektlərimiz üzrə rəisimiz olan Prof. Oka sizə e-mail yollamış, proyektlərimizin məqsəd və hədəfləri haqqında mə'lumat vermişdir. Həmçinin bilirəm ki, Siz fars dili və ədəbiyyatına xeyli bələdsiniz. İndi, Yaponiyaya səfəriniz barədə Sizə mə'lumat vermək istərdim:

Viza alınması və buraya uçuş-qayıdış proqramınız haqqında bizim Fakültəmizin magistrantı cənab Şaiq Cəfərov e-mail vasitəsilə Sizə mə'lumat vermişdir.

Yapon dilində yazılmış bəzi zəruri sənədləri Yaponiyanın Bakıdakı səfirliyinə təqdim edin ki, Yaponiyaya getməyiniz üçün viza aləsiniz. İkincisi, təyyarə biletini almağınız haqqında mən yanvar ayının əvvəllərində sizə müstəqimən e-mail yollayacağam.

Son olaraq, xahiş edirik ki, Siz burada olacağınız vaxt ərzində iki dəfə mə'ruzə oxuyasınız. Birinci mə'ruzəniz fevral ayının 21-də CNEAS Tohoku Universitetində, ikincisi isə vətəninizə qayıtmazdan əvvəl, ehtimal ki, Tokioda Toyo Bunko Şərqsünəslıq Kitab Müəssisəsində (Toyo Bunko Oriental Librari) olacaqdır ki,

bu məsələ aydınlaşdıqdan sonra Sizə mə'lumat verəcəyəm. Əlbəttə, hər iki çıxışınız eyni mövzuda olarsa heç bir e'tiraz olmaz, amma müxtəlif mövzular üzrə çıxış etsəniz daha yaxşı olar.

Biz xeyli xoşhal olarıq ki, Siz birinci mə'ruzənizdə sovet rejiminin süqutundan əvvəlki və sonrakı tarixi yanaşma və bu iki dövr arasındakı fərqlər xüsusunda müfəssəl mə'lumat verəsiniz. Mə'ruzənizin mükəmməl nüsxəsini lütfən yanvarın sonuna qədər bizə, yaxud cənab Şaiqə e-mail ilə göndərin ki, cənab Şaiqə onu proyektimizin tədqiqatçı iştirakçıları üçün yapon dilinə tərcümə edə bilsin.

Əgər hər hansı bir problem ortaya çıxarsa mənimlə, ya da Şaiqə ilə əlaqə saxlayın.

Görüş ümidi ilə,
Takaşi Kuroda
Tel. / Fax: 81-22-795-7604
22.12.2008

Tohoku Universitetinin iki səlahiyyətli professorundan bu məktubları aldıqdan sonra onların hər ikisinə fars dilində belə məzmununda bir cavab göndərdim: «Möhtərəm professorlar Takaşi Kuroda və Hiroki Okaya! Mən siz ali cənablarına öz səmimi salamlarımı ərz edirəm. Cənab Şaiqə vasitəsilə sizlərlə tanışlıq əldə etdiyimə görə xoşhal oldum.

Mə'ruzəmi yanvar ayının sonunadək mütləq göndərəcəyəm (Azərbaycan, ingilis və ya rus dillərində).

Ehtiramla və görüş ümidi ilə
Prof. Şahin F.Fərzəliyev».

Daha 4 gün ötdü. Yapon professorları ilə aramızda yarışma davam etməkdə idi. 26 dekabrda Oka Hiroki mənə yazdı:

«Hörmətli professor Şahin Fərzəliyev

Təklifimizi qəbul etdiyinizə və «Tarixi ənənələrin müəyyən olunması (dəqiqləşdirilməsi) və postsovet ölkələrində yeni tədqiqat və təhsil meyilləri» adlı elmi-tədqiqat layihəmizdə bizimlə əməkdaşlığa görə sizə minnətdarlığımızı bildiririk. Adım Hiroki Okadır. CNEAS Yaponiya Tohoku universitetinin professoruyam. Bu elmi-tədqiqat layihəsinə 2007-ci ildə Yaponiya Təhsil Nazirliyi Elmi Tədqiqatlar Grant-in-aid-in dəstəyi ilə başlanılıb. Bu layihənin həyata keçirilməsində məqsədimiz Rusiya, Mərkəzi Asiya ölkələri, Gürcüstan, Azərbaycan və Monqolstan da daxil olmaqla, SSRİ-nin təsir dairəsində olmuş ölkələrdə tarix və ənənəvi mədəniyyətə dair fikirlərdə yaranan son dəyişiklikləri öyrənməkdir. Prof. Takashi Kuroda layihə üzvlərindən biridir. 2008-ci ilin fevralında Monqolustan və Özbəkistandan olmaqla iki xarici tədqiqatçının iştirakı ilə toplantımız olub. Bu dəfə biz Azərbaycan və Gürcüstana dair məsələləri müzakirə etməyi planlaşdırırıq. İndi gündəmdə dəvətnamə üçün sənədləri hazırlamaq və viza prosesidir. Tezliklə onları sizə göndərəcəyik.

Çıxışımızın mövzusunun və xülasəsini fevralın 15-dək göndərməyinizə xahiş edirik.

Azərbaycandan Sendaya təyyarə bileti də daxil olmaqla xərclər bizim hesabımıza ödəniləcək.

Lütfən bizimlə əlaqə saxlayın.

Hörmətlə: CNEAS Tohoku universiteti, Prof. Hiroki Oka

Tel/fax. 81-220795-6083

19 dekabr 2008-ci il»

Tezliklə, yanvarın 5-də Takaşi Kurodadan belə bir e-mail gəldi:

«Hörmətli professor Şahin Fərzəliyev

Salam. Bu dəfə E-mail-i ingiliscə yazıram. PDF faylı da bu məktuba əlavə edirəm. Faylda təyyarə bileti var. Siz onu çap edib bilet kimi istifadə edə bilərsiniz.

Məncə, Prof. Oka Yaponiyaya viza əldə etmək üçün lazımı sənədləri artıq sizə göndərmiş olmalıdır.

Səmimi arzularla Takashi Kuroda, Tohoku Universiteti»

Bunun ardınca professor Hiroki Oka mənə yazdı:

«Hörmətli professor Şahin Fərzəliyev

Cavab məktubuna görə minnətdaram. Viza ilə əlaqədar sizə 2 zərf göndərirəm. 1-cidə 1) Səfirlik üçün sənədlər, başqa sözlə, 3 vərəq sənəd və bizim mərkəzin panfleti (yapon dilində), 2) Dəvətnamə və bizim mərkəzin panfleti (ingilis dilində). O biri zərfdə isə əlavə olaraq 2 sənəd və viza üçün Seminarın plakatu var. Zərfə əlavə olunmuş ərizə forması ilə birlikdə 5 səhifəlik sənəd, həmçinin göndərilən 1 plakat və panflet səfirliyə təqdim olunmalıdır. Narahat etdiyimiz üçün üzr istəyirik.

Sendayda görüşmək ümidi ilə. Hər hansı sualla bağlı utanmayın, bizə müraciət edin.

Hörmətlə: CNEAS Tohoku universiteti, Prof. Hiroki Oka».

Bu məktubun sonunda prof. Hiroki Oka məndən cavab məktubu aldığı yazır, öz təşəkkürünü bildirir və mənim ona cavabımı ingilis dilində olduğu kimi qeyd edirdi:

«Siz bizə yazırsınız : «Hörmətli Prof. Hiroki Oka, Səmimi təklifə görə təşəkkür edirəm.

Məktubunuzdan çox məmnun oldum. Mövzum belədir: **«XX əsr Azərbaycan tarixşünaslığı: tarixi təcrübə və müasir vəziyyət»**

Mümkünsə, xülasəni bir qədər sonra göndərərəm.

Məlumat üçün mənimlə əlaqə saxlaya bilərsiniz.

Səmimi arzularla

Prof. Şahin Fərzəliyev».

Yapon professorlarından başqa, 10 və 18 yanvar tarixlərində magistrant Şaiq Cəfərzadədən də iki xahiş məktubu yetişdi. Şaiq məndən, əgər mümkün olarsa, aşağıdakı kitabları özümlə onun üçün Yaponiyaya gətirməyimi xahiş edirdi. **10 yanvar** tarixli məktubda aşağıdakı kitabların adları yazılmışdı:

- Stalinlə ixtilal xatirələri, Bakı, Elm nəşriyyatı, 1991;
- Azərbaycan Cümhuriyyəti;
- Çağdaş Azərbaycan tarixi;
- Əsrimizin Səyavuşu;
- İran türkləri;
- О пантуризме.

Hörmətlə Şaiq Cəfərzadə

Yanvarın 18-də gələn məktub isə özündə aşağıdakı kitab adlarını ehtiva edirdi:

- «E'tidalıyyun» partiyasının tənqidi, Tehran (fars dilində);
- Sədəti-bəşər, Ərdəbil (fars dilində);
- Acı bir həyat, Bakı.
- Şəkli-idarə haqqında iki baxış (Əhməd bəy Salikovla birlikdə), Moskva;
- Bizə hansı hökumət yararlıdır? Bakı;
- Azərbaycan Cümhuriyyəti. Keyfiyyəti-təşəkkülü və indiki vəziyyəti, İstanbul;
- Əsrimizin Səyavuşu, İstanbul;
- İstiqlal məfkurəsi və gənclik;
- Kafkasya Türkləri, İstanbul;
- Azərbaycan Misaki – Millisi;
- Millətçilik və bolşevizm;
- Qafqaz problemi ilə əlaqədar olaraq Panturanizm;
- Azərbaycan Cümhuriyyəti haqqında, Berlin (alman dilində);
- Azərbaycan problemi, Berlin (alman dilində);
- Azərbaycanın hürriyyət savaşı, Varşava (polyak dilində);
- Azərbaycanın Kültür Gelenekləri, Ankara;
- Çağdaş Azərbaycan Ədəbiyyatı;
- Çağdaş Azərbaycan tarixi;
- Azərbaycan şairi Nizami (Nizaminin 800 illik yubileyi (1141-1941) münasibətilə), Ankara;
- Azərbaycan Cümhuriyyət tarixi, Bakı.

Hörmətlə Şaiq Cəfərzadə.

Yaponiyaya getməyimə hələ bir ayadək vaxt qalırdı. Bakının bukinist mağazalarının bir çoxunu gəzdim və bə'zi kitabları əldə etdim. Məmmədəmin Rəsulzadə əsərlərini tədqiq və çap etməklə məşğul olan Yadigar Türkdən bir neçə kitab götürdüm və Şaiqin xahişini qismən yerinə yetirdim.

19 yanvar 2009-cu ildə Takashi Kuroda gözlənilmədən mənə belə bir mesaj göndərdi.

Mesaj

19 yanvar 2009-cu il
Bakıdan Moskvaya uçuşun ləğv olunması
Takashi Kuroda Tohoku universiteti

Mənə mə'lum oldu ki, Tokioya uçuşum fevralın 19-da deyil, 18-də olacaqdır. Sonra prof. T.Kuroda bu haqda mənə belə yazdı:

Hörmətli prof. Şahin Fərzəliyev

«Salam. Keçən şənbə günü Rusiyanın Aviakompaniyası sizin təyyarə biletini verən səyahət bürosuna uçuşun ləğv olunması ilə bağlı məlumat verib. Əlavə olaraq bildirilib ki, siz uçuşu eyni cədvəl üzrə fevralın 18-ə keçirə bilərsiniz. Bu mümkündürmü? Belə olsa siz Yaponiyaya əvvəlcə planlaşdırdığımızdan bir gün əvvəl gələ bilərsiniz. Əgər razılaşsanız yenidən E-mail-ile bilet göndərəm.

Xahiş edirəm, mümkün qədər tez cavab verəsiniz.

Səmimi arzularla

Takashi Kuroda
Tohoku universiteti»

Mən dərhal professoru bu təklif ilə razılaşdığımı bildirdim:

«Hörmətli Prof. Takashi Kuroda

Uçuşun təxirə salınması ilə bağlı məlumat verdiyinizə görə minnətdaram. Yaponiyaya bir gün qabaq gələ bilərəm.

Səmimi arzularla

Şahin Fərzəliyev»

Professor da dərhal mənə yazdı:

«Hörmətli Prof. Şahin Fərzəliyev

Salam. Sizin üçün təzə bilet almışam. Onu bu məktuba əlavə edirəm.

Sizdən bir söz soruşmaq istəyirəm. Sizə dediyim kimi Bakıya qayıtmazdan qabaq fevralın 24-də sizinlə daha bir müəhazirə-görüş keçirmək niyyətindəyik. Müəhazirənin mövzusu fevralın 21-də Tohoku Universitetində oxuyacağınız müəhazirə ilə eynidirmi: «Azərbaycanın XX əsr tarixşünaslığı və müasir vəziyyət?». Yoxsa adını dəyişib başqa bir müəhazirə oxuyacaqsınız? Əgər belədirsə, müəhazirənin yeni adını göndərin.

Tezliklə sizdən cavab gözləyirəm.

Səmimi arzularla

Takashi Kuroda

Tohoku universiteti»

Professor T.Kurodaya yazdığım cavabımda Tokio Universitetində də mə'ruzə oxumağımla əlaqədar təklifə

müsbət cavab verdim və mövzumun eyni mövzu olacağını bildirdim.

Bütün bu yazışmalar və kitab axtarırları vaxtı dəfərlə Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyində və Yaponiyanın Bakıdakı səfirliyində oldum. Qarşıdakı səfərimlə bağlı Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyinin Konsulluq İdarəsi Yaponiyanın Bakıdakı Səfirliyinə belə bir nota yazdı:

Azərbaycan Respublikası
Xarici İşlər Nazirliyi
№003/

NOTA

Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyinin Konsulluq İdarəsi Yaponiyanın Bakıdakı Səfirliyi-nə öz ehtiramını bildirir və aşağıda adı göstərilən şəxsə viza rəsmiləşdirilməsini xahiş etməyi özünə şərəf bilir.

Soyadı, adı və atasının adı:

Fərzəliyev Şahin Fazil oğlu

Vizanın növü: giriş-çıxış

Səfərin tarixi və müddəti: 17 fevral 2009-cu il, 10 gün.

Səfərin məqsədi: Xidməti səfər.

Marşrut: Bakı-Moskva-Tokio-Moskva-Bakı.

Bütün xərcləri, o cümlədən tibbi xidmət xərclərini (xəstəxanada müalicə və ya repatriasiya) də'vət edən tərəf öz üzərinə götürür.

Xarici İşlər Nazirliyinin Konsulluq İdarəsi firsətdən istifadə edərək, Yaponiyanın Bakıdakı Səfirliyinə öz böyük ehtiramını bir daha ifadə edir.

Bakı, 12 yanvar 2009-cu il
(möhür)

Nəhayət hər şey hazırdır. Bakı-Moskva-Tokio-Moskva-Bakı marşrutu ilə uçuş biletim əlimdədir.

Yaponiyalı həmkarlarımla yazışmalar vaxtı imkan tapıb gedəcəyim əsrarəngiz Gündoğar ölkə haqqında mə'lumat toplamaqdaydım. İlk olaraq Azərbaycan Sovet Ensiklopediyasına müraciət etdim. Orada oxuyuram:

«YAPONİYA (Yaponca Nippon, Nihon) – Sakit okeanın Şərqi Asiya sahilləri yaxınlığındakı adalarda dövlət. Ərazisi şm.-ş.-dən c.q.-ə 3,5 min km. məsafədə uzanan təqribən 4 min adadan (ən böyükleri: Hokkaydo, Hönsü, Sikoku və Küsü) ibarətdir. Sahəsi 372,2 min km²., əhalisi 115,8 mln. (1979). İnzibati cəhətdən 47 prefekturaya bölünür. Hokkaydo adası xüsusi inzibati vilayətdir. Paytaxtı Tokio şəhəridir...

Ərazisinin məskunlaşması paleolit dövrünə aid edilir. E.ə. təqr. 7500-300-cü illərdə burada neolit mədəniyyəti təşəkkül tapmışdı. III əsrin ortalarında Yamatay tayfa ittifaqı, III əsrin II yarısı – IV əsrin ortalarında Yamato tayfa ittifaqı yarandı; bunların əsasında tədricən yapon dövləti təşəkkül tapdı. V əsrin əvvəlindən Çin heroqlifi işlənməyə başladı. V-IV əsrlərdə ibtidai icma quruluşunun dağılması ilə, sinfi cəmiyyətlərin yaranması sür'ətləndi. IV əsrin ortalarından buddizm yayıldı. VII əsrin II yarısında mərkəzləşmiş erkən feodal dövləti meydana gəldi. 1192-ci ildə syequnların (hərbi-feodal hakimləri) hakimiyyətə keçmələri ilə hərbi feodal sistemi yarandı. Syequnların dayağı olan hərbi-feodal təbəqəsinin (busi) başında şəxsi vassallar (qokenin), nisbətən aşağıda isə xırda hərbi zadəganlar – samuraylar dururdu. XIV-XVI əsrlərdə orta feodal torpaq sahibliyindən iri knyazlıqlara keçildi. XV-XVI əsrlərdə Yaponiyada fasiləsiz feodal

çəkişmələri və kəndli üsyanları (Yamasiro üsyanı və s.) mərkəzləşmiş hakimiyyət yaratmaq zərurətini irəli sürdü. İ.Tokuqavanın hakimiyyəti dövründə (1603-05) ölkənin birləşdirilməsi başa çatdı. Avropa dövlətlərinin ekspansiyasının və onların yaydıqları xristian dininin qarşısını almaq məqsədilə XVII əsrin 30-cu illərində xaricilərin Yaponiyaya gəlməsi və yaponların ölkədən getməsi qadağan edildi. XVII əsr-XIX əsrin I yarısında... fəhlə sinfinin formalaşmasına şərait yarandı... Yaponiya özünütəcrid siyasətindən əl çəkməyə məcbur oldu. 1854-58-ci illərdə ABŞ və Avropa dövlətlərinin ekspansiyası gücləndi.

Yaponiyada XIX əsrin ortalarından burjuva inqilabı baş verdi (1867-68), yetmişinci illərin II yarısı – həştəddinci illərdə «Azadlıq və xalq hüquqları hərəkatı» («Minken undo» hərəkatı) başladı. 80-ci illərin əvvəllərində ilk burjuva-mülkədar partiyaları (Dziyuto, Kaysinto) yarandı. XIX-XX əsrlərdə Yaponiya inhisarçı kapitalizm mərhələsinə keçdi. XX əsrin əvvəlində Mancuriya və Koreya üstündə Yaponiya ilə Rusiya arasında ziddiyyətlər kəskinləşdi... Yaponiya Rusiyaya müharibə e'lan etdi... 1918-ci ilin avqust-sentyabrında «düyü qiyamları» adlı kütləvi inqilabi çıxışlar ərazinin çox hissəsini bürüdü.

1924-25-ci illərdə ABŞ-İngiltərə ilə münasibətlərin kəskinləşməsi şəraitində Pekində diplomatik münasibətlər yaratmağı nəzərdə tutan Sovet-Yaponiya müqaviləsi imzalandı... 1931-ci ilin sentyabrında Yaponiya Mancuriyanı işğal edərək orada oyuncaq hökumət yaratdı. 1937-38-ci illərdə Yaponiya ABŞ, İngiltərə və Fransanın köməyi ilə Şimali, Mərkəzi, Cənubi Çinin çox hissəsini zəbt etdi. 1938-ci ilin iyulunda Yaponiya qoşunları Xasan

gölü ətrafında SSRİ ərazisinə soxuldu... 1939-cu ildə Monqolustan sərhədini keçərək Xalxin-Qol ətrafını işğal etdi... 1941-ci ildə... Sakit okeandakı ABŞ və İngiltərə hərbi bazalarına hücum etdi, 6 ay ərzində Filippin, Hind-Çin, Tayland, Birma, Malayya və İndoneziyanı işğal etdi... ABŞ, İngiltərə və Çin arasında imzalan Potsdam bəyannaməsində (1945, 26 iyul) Yaponiyanın sözsüz təslim olması tələbi irəli sürüldü. Yaponiya bu tələbi rədd etdi. ABŞ... 1945-ci ilin avqustun 6-da Xirosimaya, 9-da isə Naqasakiyə atom bombası atdı... SSRİ 1945-ci il avqustun 9-da Yaponiyaya qarşı müharibəyə başladı. Sovet qoşunları Mancuriya, Şimali Koreya, Cənubi Saxalin və Kuril adalarını azad etdi. 1945-ci il sentyabrın 2-də Yaponiya danışıqsız təslim olmaq haqqında aktı imzaladı.

Müharibədən sonra ABŞ qoşunları Yaponiyanı işğal etdi... San-Fransisko sülh müqaviləsi (1951) Yaponiyanın SSRİ-yə qarşı torpaq iddiaları...».

Bu mə'lumatlar ASE-nin «Yaponiya» adlı məqaləsindən götürülüb. Düz 30 il bundan qabaq yazılanlar. Son hissələr sovetizm, daha dəqiq desək ruspərəst mövqedən yazılmışdır. Məqalədə yazılıb: «Sovet qoşunları... Kuril adalarını azad etdi» (Bax: ASE, Bakı, V cild, 1981, səh.69-71). ASE-nin VI cildində isə oxuyuruq: **Kuril adaları.** Kamçatka yarımadası ilə Hokkaydo adası arasında adalar qrupu... 30-dan çox böyük, çoxlu kiçik ada və qayalardan ibarətdir. Uzunluğu təq. 1200 km. faydalı qazıntıları: kükürd, mis, qızıl, qalay... Kuril adaları haqqında ilk mə'lumatı rus səyyahı V.V.Atlasov vermişdir. 18-19-cu əsrin əvvəllərində buranı başqa rus səyyahları tədqiq etmişlər. Rusiya-Yaponiya müqaviləsinə

əsasən (1855) İtirup adasından şimaldakı bütün adalar Rusiyanın mülkü e'lan olundu. 1875-ci il müqaviləsi ilə Kuril adalarından 18-i Yaponiyaya verildi, əvəzində Yaponiya Saxalinin tamamilə Rusiyaya keçməsinə tanıdı. 1875-1945-ci illərdə Kuril adalarını Yaponiya idarə etmişdir. Kırım konfransının qərarı ilə (1945) Kuril adaları Sovet İttifaqına verildi. Kuril desant əməliyyatı (1945) nəticəsində Sovet Ordusu Kuril adalarını Yaponiya qoşunlarından təmizlədi. San-Fransisko sülh müqaviləsinə (1951) əsasən Yaponiya Kuril adalarına olan hüquq və iddialarından əl çəkdi. Lakin Yaponiyanın millətçi dairələri Kuril adalarının geri qaytarılması barədə iddialarında tə'kid edirlər» (Bax: ASE, VI cild, Bakı, 1982, səh.25).

Buradan çıxarılan nəticə: SSRİ Kuril adalarını işğal etmişdir. Ermənistanın Dağlıq Qarabağı və üstəlik daha bir neçə rayonumuzu işğal etdiyi kimi. Belə olan halda Yaponiyanın «millətçi dairələri» nə etməlidirlər? Heç olmasa 1875-1945-ci illərdə, yuxarıda yazıldığı kimi «Kuril adalarını Yaponiya idarə etmişdir». Bəs ermənilər haçan Qarabağ torpağını idarə etmişlər? Dünyaya «haqsızlıq dünyası» desək səhv etmərik.

Yaponiya tarixi haqqında maraqlı mə'lumatlar kitabı olan «Yaponlar (etnopsixoloji öçerklər)» kitabında isə bu qədim ölkə barədə oxuyuruq: «Yaponların etnogenezi məsələsi hal-hazırda da mübahisələr doğurur... Bizim (yə'ni rusların – Ş.F.) yaponşünaslığında Yaponiyanın ən qədim tayfasının **aynlar** olduğu göstərilmişdir. Xokkaydo adasına Asiya qit'əsinin şərq sahillərindən gələn adamlar aynlarla qaynayıb qarışmış, buraya gələn qəbilələrdə mədəni inkişaf prosesi eramızın

V əsrinədək davam etmişdir. VI-VII əsrlərdə Yaponiyaya Koreya və Çindən də gələnlər olmuş, ayn əhalisinin bir hissəsi gəlmələrə qarışmış, o əhalinin başqa hissəsi şimala doğru sıxışdırılmışdır.

Hazırda Yaponiya etnik tərkibinə görə dünya ölkələri arasında ən yekcins ölkə sayılır, belə ki, ölkə əhalisinin 99 faizini yaponlar təşkil edir. Aynlar isə olduqca azalmışdır, yalnız Xokkaydoda yaşayırlar və onların sayı 20 min nəfərdən çox deyildir» (bax: В.А.Пронников, И.Д.Ладанов. Японцы. Этнопсихологические очерки, Москва, 1996, стр.7-8).

Qeyd edim ki, mənim bacım Naibə kimya elmləri doktoru, professorudur. Bakı Dövlət Universitetinin Kimya Fakültəsində Azərbaycan və ingilis dillərində mühazirələr oxuyur, həm də bu Universitetin Şərqsünaslıq fakültəsində Yapon ədəbiyyatı (xüsusi kurs), yapon kalliqrafiyası, Yaponiya və Azərbaycan üzrə müqayisəli ədəbiyyat (konfartilistika) fənnlərindən dərs deyir. Mən «Azərbaycan haykuları» kitabımı yazdığıma görə bacıma minnətdaram. Məni yaponların bu janrını daha dərinədən öyrənməyə Naibə təşviq etdi. Fenomen Naibə!¹ 500-dən çox Azərbaycan haykusu¹ və vaka (tank) yazdım, haykularım haqqında BDU-nun mə'zunu, hazırda isə Yaponiyanın Bakıdakı Səfirliyinin mütərcimi Rəşad

¹ Qeyd: Naibə bacım haqqında geniş mə'lumat almaq üçün bax: Гюльрух Алибейли, «Наиба Мусаева - феномен», «Zerkalo» qəzeti, 5 mart, 2011, № 42, səh.40. Qeyd: Əgər Gülrux xanım Əlibəylinin tə'birincə desəm mənim «fenomen» bacım Azərbaycan Dövlət Universitetindəki pedoqoji fəaliyyəti ilə yanaşı Elmlər Akademiyasının Sumqayıt şəhərində yerləşən «Xlor Üzvü Birləşmələr İnstitutunda» laboratoriya müdiri olmuş, həmçinin 1990-1992-ci illərdə Tallindəki Tartu Universitetinin yarım ştatlı baş elmi işçisi vəzifəsində çalışmışdır.

Quluzadə diplom işi yazdı və onu müvəffəqiyyətlə müdafiə etdi. Rəşad hələ tələbə ikən Tokioda çap olunan «Yapon dili və mədəniyyəti sahəsində xarici ölkə tələbələrinin tədqiqatları» jurnalında (Tokio Xarici Dillər Universitetinin Tədqiqatlar jurnalı, Tokio, 2005) «Şahin Fazilin haykularını Azərbaycan haykusu adlandırmaq olarmı?» adlı elmi məqalə ilə çıxış edərək, mövzu üzrə verdiyi suala «hə» cavabını bildirdi. Məqalənin bə'zi yerlərindən hissələr:

«Azərbaycanda hayku deyilən bir janr yox idi, azərbaycanlıların hayku haqqında olan mə'lumatları yalnız rus dilinə tərcümə edilmiş yapon haykuları vasitəsi ilə idi...

...Azəri haykularında da, digər xarici ölkələrin haykuları kimi, yapon haykularının 5+7+5 heca sayı qanununa riayət olunmur. Bu, məhz o səbəbdəndir ki, yapon dilinin heca quruluşu ilə Azərbaycan dilinin heca quruluşu çox fərqlənir. Lakin, misralardakı hecaların ümumi sayı yapon haykularında olduğu kimi 17-dir:

*Tək qalmışam.
Evimə qonaq gəlib təklik
Gəlin kimi.*

Burada 1-ci misrada 4 heca, ikinci misrada 9, 3-cü misrada isə 4 heca var, ümumilikdə isə 17 hecadır...

... Yapon haykularındakı «ya», «kana», «ker» və s. kimi ayırıcı hissəciklər azəri haykusunda olmasa da, onları əvəz edən, onların vəzifəsini yerinə yetirən (-), (.), (!), (,), (:), (...) kimi işarələr var. Məsələn:

*Külək –
Olmasa əsməz, əsməsə görünməz,
Ey yaradan!*

*Bahar... çiçək yağışı...
Budaqlar
Doğmağa hazırlaşır.*

Bu haykulardakı «-», «...», «!» işarələri yapon haykularındakı ayırıcı hissəciklərin vəzifəsini yerinə yetirir...

...Azəri haykularında da «mövsum sözləri» kimi adlana biləcək sözlər var. Məsələn:

*Qar
Yorğan kimi örtüdü damı,
Elə bildi ki, qızdırır.*

... Şahin Fazilin haykularının mövzuları müxtəlifdir, böyük hissəsini «sevgi», «tənhalıq», «ölüm», «kədər» və «təbiət» mövzularında olan haykular tutur:

*Dərhal qaytaracağam sənə
Mənə borc ver
Öpüşünü.*

*Özünü sıx mənə,
Qoyma üşüsün.
Divarda kölgəməz.*

...Şair insanlara müraciət mövzusunda da hayku yazmışdır:

*Ey adamlar, insan yaradın
Dünyada çox azdır
İnsan.*

Dünya çirkli, insanların qəlbi də çirkli, insan deyə biləcəyimiz adam çox az... Məhz şair bu hayku ilə insanlara müraciət edərək «İnsan yaradın» deyə xahiş edir...

Mənim bu mövzunu seçimdə məqsədim «Azərbaycan şairi olan Şahin Fazilin haykularını azəri haykusu adlandırmaq olarmı, ya yox»u müəyyən etmək idi...

Mövzu cəhətdən ayırıcı hissəcikləri əvəz edə biləcək işarələrin olması, bu haykuların «hayku standartları»na cavab verdiyini sübut edir. Lakin, forma cəhətdən yapon haykuları deyil... və 5+7+5 ardıcılığı gözlənilməsə də, ümumilikdə 17 heca var. Buna görə də, Şahin Fazilin haykularını xaricilərin haykuları kimi adlandırmaq olar» (Bax: Göst. jurnal, səh.149).

Günlər bir-birini əvəz etdikcə mənim Tokioya uçuş vaxtımın gəlib çatması azalır.

Bir gün akademik Bəkir Nəbiyevin direktor olduğu AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutuna getdim. Bilirdim ki, bu möhtərəm alim, ruhən mənə yaxın

insan vaxtı ilə Yaponiyada olmuş və «Yaponiyada gördüklərim» adlı məqalə yazmışdır. O, məqaləsinin bir nüsxəsini mənə verdi. «İstifadə edəcəyəm» dedim. Dərhal cavab verdi: «Alimlərin, yazıçıların, ümumiyyətlə bütün yaradıcı insanların yazdıqları hökmən nəyəsə yaramalıdır. Sənin yaradıcı istifadəni gözləyirəm».

Kitabşünas dostum, tarix üzrə fəlsəfə doktoru İmaməddin Zəkiyev mənim tezliklə Yaponiyaya gedəcəyimi bilib öz köməyini əsirgəmədi. Yəni, Yasif Nəsirlinin Yaponiyadan aldığı təəssüratı özündə əks etdirən «Günəşlə görüş», həmçinin Vsevalod Ovçinnikovun «Sakura budağı» kitablarını mənə gətirdi. Bacım Naibədən isə Həsən Seyidbəylinin «On beş gün Yaponiyada» (Bakı, 1966) kitabını götürdüm. SSRİ Elmlər Akademiyası Şərqsünəslük İnstitutunun 1990-cı ildə çap etdiyi «Yaponiyada imperator kultu (Miflər, tarix, doktrinalar, siyasət)» və V.A. Pronnikov və İ.D.Ladanovun «Yaponlar» kitabının 1996-cı ildə çapdan çıxmış 3-cü nəşri də işimə yaradı və Yaponiya xüsusunda mütləimə başladım. E'tiraf etməliyəm ki, bu məqalə və kitabların hamısından akademik B.Nəbiyev demişkən «yaradıcılıqla istifadə» etdim.

Nəhayət 17 fevral 2009-cu il.

Bütün günü evdə oldum. Bir neçə saat işlədim (İsgəndər bəy Münşinin «Tarixə-aləmarayə-Abbasi» kitabının tərcüməsini tamamlamaqdayam). Yatmaq istədim. Yuxum gəlmədi. Qocanın yuxusu ərsə çəkilməmiş. Bir neçə il əvvəl, xoşbəxt çağımda yazdığım bir şe'rimi xatırladım:

Laylay, mənə bir laylay

*Arabir sevincim həzzlə yanaşı,
Hərdən qəhər boğur bir anlıq məni.
Saçımdan qaradır qarlı dağ başı,
Deyəsən tərkdir cavanlıq məni.*

*Çoxu illərimin geridə qaldı,
Neçə aydan ötüb, ildən aşmışam.
Ömrün təzadımı, yoxsa nə haldı,
Yarım, qocalmışam uşaqlaşmışam.*

*Gəncliyim ilğıma, rüyaya bənzər,
Cavanlıq gözümdən uzaq kimidir.
Uşaq var çoxbilmiş qocaya bənzər,
Qoca var küsəyən uşaq kimidir.*

*İnadkar olmuşam, dözəsən gərək,
Uşağa dönmüşəm mən qoca ikən.
Qəlbim kövrək olub cocuq qəlbitək,
Layla çal, bir layla istəyirəm mən.*

*Ey yar, uşağam sanki,
Laylay, mənə bir laylay.
Sinnədən uzağam sanki,
Laylay, mənə bir laylay.*

*Laylay de nəvəm yatsın,
Laylay mənə həm çatsın,
Laylay məni yuxlatsın,
Laylay, mənə bir laylay.*

*Laylay, naçaram yoxsa,
Laylay ki, zaram yoxsa.
Bax, ağlayaram yoxsa,
Laylay, mənə bir laylay.*

*Cənnətdi həyat mənlı,
Ləzzətdi həyat sənli.
Nənni, mənə bir nənni,
Laylay, mənə bir laylay.*

**(Bax: Əllərini ver
mənə, Bakı, 1998
səh. 71-72)**

Axşamüstü şəhərə çıxıb Yaponiyada görüşəcəyim alimlər üçün bə'zi suvenir-hədiyyələr aldım. Evə qayıdıb aparacağım şeyləri səliqə-sahmana saldım.

Aparmaq üçün çoxlu kitab əldə etmişdim. Əvvəlki iki divanımlı və bu günlərdə çapdan çıxmış «Üçüncü Divan»ımdan bir neçəsini də çamadana yerləşdirdim. Mənim birinci «Divan» kitabım 1996-cı, «İkinci Divan» 2005-ci, «Üçüncü Divan» isə 2008-ci ildə çap olunmuşdur. 3023 səhifədən ibarət üç divan. Çox əmək sərf elədim bu divanlara:

*Şe'rimi Qur'an oxuyub yazmışam,
Rəmzimi irfan oxuyub yaxmışam.*

*Yazmamışam «Divan»ı birdən-birə,
Bir neçə «Divan» oxuyub yazmışam.*

*Bircə gün ömrümdə hədəm keçmədi,
Şahina, hər an oxuyub yazmışam.*

(Üçüncü Divan, səh. 456)

Mə'lum qəzəlimin son beytini qeyri-təvazökarlıqdan uzaq sanın. Ümumiyyətlə, yazmadığım gün yoxdur.

*Əlimdə hər zaman tutdum qələm, Şahin,
mən öldükdə,
Görərlər seyr edən kəslər məzarımdan
qələm qalxıb.*

(Üçüncü Divan, əh. 77)

Gündüz, işlədiyim İnstituta da baş çəkmişdim. Elmi işlər üzrə direktor müavini, tarix üzrə fəlsəfə doktoru Cəbi Bəhramovun mənə verdiyi Qarabağa həsr olunmuş sidi də çamadanıma qoyuldu. Ən başlıcası isə, məni Tokionun Narita Beynəlxalq aeroportunda qarşılayacaq Şaiq Cəfərzadə üçün əldə etdiyim və əsasən Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti tarixinə aid əsərləri qablaşdırdım. Məmmədəmin Rəsulzadənin demək olar ki, bütün əsərlərini tapmışam Yaponiya ölkəsində magistrant olan Şaiq üçün. Xatırladım ki, o, orada olacağım günlərdə mənim tərcüməçim və müşayiətçim olacaq.

Ağır peşədir tərcüməçilik. İllərlə daşımışam bu peşəni. Bir vaxt Əfqanıstanda yazmışdım ki:

*Tərcüməçi – mənim peşəmə!
Yad diyarda neçə illər tərcüməçi işləmişəm.*

**(Əllərini ver mənə,
Bakı, 1998, səh. 123)**

Saat 22-dir. Televizoru söndürüb yatağa uzandım. Gecə yarısı yola düşməliyəm. Amma, yuxu gözümə gəlmirdi ki, gəlmirdi. İki saata qədər mürgülədim...

II. 18 fevral 2009.

Səfərimin başlanması. Bakı-Moskva istiqamətli uçuş. Moskva. Şeremetjevo – 2 Beynəlxalq aeroportu . Tranzit zal. Səhər saat 8 -dən axşam saat 18-dək bu zalda keçirdiyim intizar. Nəhayət, Tokioya uçacaq SU-583-cü reys sərnişinlərinin qeydiyyatının başlanması. Nəhəng Fransa aerobusu. Məşhur yapon rəqqası Kohşon Nanami ilə tanışlıq. Tokio. “Narita” Beynəlxalq aeroportu.

Saat 3-dür. Sürücü Həmidlə aeroporta yollandıq. Saat 6-da «Boinq» markalı təyyarə səmaya qalxdı. Narahat idim. Öndə dəfələrlə gördüyüm Moskva, sonra ilə hələ bir dəfə də görmədiyim Tokio şəhəri dururdu...

Moskvadayam. Hər yan mənim saçımdan da ağ qar içindədir.

Dördlük

*Kim məni qarğışladı –
Saçımda qar qışladı.
Cavanlığım bitməmiş
Qocalığım başladı.*

Şeremetjevo-2. Tə'miri hələ bitməyib. Tranzit zal. Bir neçə saat gözləməliyəm burada. Tokioya uçuş bu gün

saat 19²⁰-dən sabah saat 10⁵⁵-dək davam edəcəkdir. Təəccüblənirəm. 15 saat uzunluğunda fasiləsiz uçuş. Mənə dedilər ki, sabah günorta vaxtı Tokioda olacaqsınız. Təyyarə biletindəsə çatacağımız vaxt 10⁵⁵ göstərilmişdir. 1985-ci ilin noyabr-dekabr aylarında bir neçə gün Yaponiyada olmuş Bəkir müəllimin məqaləsinə göz gəzdirirəm. Akademik yazır: «İlk möcüzə elə yolda özünü göstərdi. Biz Moskvanın Şeremetyevo təyyarə meydanında Tokioya uçan hava gəmisinə daxil olanda axşam düşmüşdü. Qarşıda təqribən 10 saat davam edən fasiləsiz uçuş dururdu. Güman etmək olardı ki, biz mənzil başına çatanda səhər açılacaqdı. Lakin bu dəfə Aeroflotun sərnəşinləri üçün səhər... gecə yarısı açıldı. Məsələ burasındadır ki, müxtəlif coğrafi en dairələri üzərində yerləşən Moskva və Tokio şəhərləri arasında günəşin doğması və batması baxımından altı saatlıq zaman fərqi var. Buna görə də cəmi 10 saat yolda olduğumuza baxmayaraq, qarşımıza çıxmış ev sahibləri kiçik bir rahatlıqdan sonra bizi səhər çayı içməyə yox, nahar üçün restorana də'vət etdilər...» (Bax: «Çətin yollarda» kitabı, Bakı, 2000, səh.683).

Bəli, Bəkir müəllim üçün gecə yarısı açılan səhər mənim üçün günorta vaxtı açıldı.

Mərhum yazığımız Həsən Seyidbəyli də Yaponiyada olub və orada 15 gün qalıb. Bəkir müəllim, Yasif Nəsirli və mən gedəcəyimiz bu ölkəyə Bakı-Moskva-Tokio marşrutu ilə uçduğumuz halda, məşhur yazığımızın səfər marşrutu bir neçə ölkənin ərazisindən keçməklə onu Tokioya aparıb çatdırıb: Özbəkistan-Əfqanıstan-Pakistan-Hindistan-Tayland-Yaponiya. (Bax:

Həsən Seyidbəyli. On beş gün Yaponiyada, Bakı, 1966, s.7-26).

Mən isə hələlik Moskvadayam, tranzit zalda. Zal dolur, boşalır. Ağ dərililər, qara dərililər, sarı dərililər, qıyıqgözlər qarışıqlar bir-birlərinə. Hamı tələsir və gözləyir. Vaxtını buradakı kafe-barlarda keçirənlər kim, bardaş qurub oturanlar kim, skamyada uzanıb yatanlar kim. Mənsə, bu geniş tranzit zalda, dəmirdən düzəldilmiş skamyaların üstündə gah uzanır, gah da zalın müxtəlif salonlarında gəzirəm. Ümumiyyətlə, gəzməyi, ayaq üstə olmağı çox sevirəm. Bakıdakı «İzmir bağı»nda, Akademiyamızın qarşısındakı iri hovuz ətrafında, «Hüseyn Cavid bağı»nda o qədər addımlamışam ki. Ayaqlarımla o qədər yer ölçmüşəm ki (geodezistlərin yerölçən cihazları kimidir ayaqlarım sanki).

Ayaq üstə

Günlərimin çoxunu mən
keçirmişəm

ayaq üstə.

Heç təsəvvür eləməzdim
neçə-neçə məsafəni
keçərmişəm

ayaq üstə.

Yazanda da gəzən mənəm,
Ayaqlarım nə qədər ki, gəzir yeri –
Yerölçənəm.

Minnətdaram ayağıma,
Qorxutmayırsan yaxın məni,

uzaq məni.

Durğunluqdan, ətalətdən
Uzaq edir ayaq məni.
İstəmirəm sükunətdə
günüm ötə.

Günlərimin çoxunu mən
Keçirmişəm ayaq üstə.
Lap ölümün önündə də
Diz çökməyəm hələm-hələm,
Öləndə də gərək öləm
Ağac kimi,
Ayaq üstə.

**(Bax: *Yenə görüşərik,*
*Bakı, 1989, səh.23)***

Hələ uçuşa çox var. Vaxtı öldürmək gərəkdi. Mənim nəzərimdə adam öldürənlə vaxt öldürənin hər ikisi qatildir. Mən bu saatlarda, bu qərrib ölkədə, bu tranzit zalda qatil olmuşdum. İndi başqa çarəm yoxdu. Vaxtı öldürmək gərəkdi. Hələ 11 saat gözləməliyəm. Mən indi vaxt öldürən olmuşam. Mən vaxtımı öldürürəm. Mən hal-hazırda qatiləm.

Hayku

*Kimsə adam öldürür,
Kimsə vaxt –
Hər ikisi qatildir!*

Kitab oxumağa başladım. V.Pronnikov və İ.Ladanovun «Yaponlar» kitabını yenidən əlimə götürdüm. Müəlliflər yazırlar: «Müasir Yaponiya Asiya qit'əsinin

şərq sahilindən şimaldan cənuba doğru uzanan arxipelaq üzərində yerləşir. Onun əsas adaları: Şimalda – Hokkaydo, mərkəzdə Honsyu və Sikoku, cənubda – Kyusyu. Bunlardan başqa orada 3 mindən çox kiçik adalar vardır. Sahəsi 400 min kv. km., əhalisi 120 milyon nəfərdir» (bax: Yaponlar, səh.3-4).

Əlbəttə, Yaponiya əhalisinin sayı hazırda daha çoxdur zənnindəyəm. Axı, «Yaponlar»ın yazılmasından 15 il vaxt ötmüşdür.

Gözlərim yoruldu. Gözlərin yorğunluğunu azaltmaq üçün kipriklərimi qapadım. Çox səfərlərdə olmuşam. Amma, düşünürəm ki, bu uzaq səfər üzəcək məni. Yorğunam. «Yaponlar»ı qapayıb dəftərimi açdım, qələmimi götürdüm. Narahatlığımı ifadə edən və «Yaponiya səfərnəməsi» silsiləsindən olan birinci şe'rimi yazdım:

Rica

Kömək et, dəyməsin cəhd oxum daşa,
İlahi, qalmasın ürəyimdə kam.
Yapon səfərini vuraraq başa
İnşallah vətənə qayıdasıyam.

Məni dözümlü et, yolumu nurlu,
O nurlu yolla da obama dönüm.
Qoy Yapon səfəri ola uğurlu,
İlahi, et kömək yuvama dönüm.

Baharı mümkünsə ömür qışının
Bu uzaq səfərdən mənə dönüş yaz.
Yuvası Bakıdır Şahin kişinin,
Şahin quşununsa yuvası olmaz.

Mən Şahin kişiyəm, quş deyiləm ki...

*Moskva, Şeremetyevo-2,
18 fevral 2009*

«Şahin kişi» olsam da, əgər mənə «şahin quşu» desələr yanılmazlar. Axı, hey uçuram, təyyarədə hərdənbir, amma fikir səmasında, şe'r asimanında daim uçuram. Uçuşsuz günüm olmasın, İlahi. Hələ uçmalıyam, İlahi. Hələ qanadlarımda (yadıma Bəkir müəllimin «Şahinin qanadları» ifadəsi düşdü) qüvvət var, İlahi:

*Neçə şahin quşunun seyr eləmiş pərvazın...
Geriyyə qalmayacaqdır adaşından Şahin*

(İkinci Divan, s.259)

Necə deyərlər, insan quş kimidir. Dünən Bakıdaydım, bu gün Moskvadayam, sabah isə Tokioda olacağam inşallah.

Sübh saat 8-dən qonmuşam bu hava limanının tranzit zalına. Vaxt öldürən qatıləm. Ağır şeydir vaxt. Çox ləng keçir. Hələ saat 10-dur. Hələ gör neçə saat burada qalmalıyam...

Bir dəstə erməni idmançısına gözüm sataşdı. Harayasa uçmaq üçün gəliblər. Gözüm azərbaycanlı gəzir. Amma, gözüm axtardığını tapmadı. Ermənilərsə hır-hır hırıldaşır, kələn-köntöy dillə nəsə danışır, gülüşürlər. Hırıldaşın, ey Qarabağımı işğal edən namərdlər, vaxt gələr, biz də gülərik. Hazırda isə Qarabağım əldən gedib...

*Düşmənim gör neçə müddətdi bağımndan yapışıb,
Çəmənimdən, düzənimdən, bulağımndan yapışıb.*

*Topxana ormanının şövkü başından çıxmır,
Palıdımndan, vələsimdən, qovağımndan yapışıb.*

*Özünü nür saçma bilmir deyə solğun çırağı,
Qarabağ mülkü təkin çilçırağımndan yapışıb.*

*Ağlın olsun, gəl odumndan, ocağımndan əl çək,
Əlini yandıracaqsan ocağımndan yapışıb.*

*Natəmiz vüs-vücutundan eli pak etməkçin
Qovaram mən səni bir gün yarağımndan yapışıb.*

*Sənə yalvarmayıram, əmr edirəm, getsə belə
Mənə sən yalvaracaqsan ayağımndan yapışıb.*

*Şahinəm, olsa lüzum, qaplana dönnəm bir gün,
Məni gəl silkələmə sən budağımndan yapışıb.*

*(Qəzəllər, Bakı,
1994, səh.144)*

Tranzit zal dolub-boşalır, boşalıb-dolur. Saat 11. Saat 12. Saat 13. Ürəyim çəkildi. Cavanlıq vaxtımda vaxtın ötüşünə bir o qədər də məhəl qoymazdım. İndi isə, qocayam. Yaş 70-i haqlayıb. Hövsələsiz olmuşam. Ürəyim çəkildi.

Mənim «Mənim qocalığım» adlı şe'rim var. Bədbindir. Hazırkı halıma münasibdir:

*Gün-gündən qısalır həzzimin boyu,
Qəmim uzandıqca möhnətim artır.
Yıgılır gözümə mirvari suyu,
Yaşım çoxaldıqca sərvətim artır.*

*Saçım gümüşlənir mənim get-gedə,
Üzüm qızıl kimi saralmaqdadır.
İstilik görmürəm daha heç nədə,
Başımın üstünü qar almaqdadır.*

*Rəngi solmaqdadır ömür gülümün
Baba çuxasıtək, nənə donutək.
Önünə çıxıram gözəl ölümün,
Ölümü yar kimi qucum mən gərək.*

*Kədərini dərdimlə həmahəng gedir,
Çoxdan oxumuram gənclik himnini.
Sür'ətim azalır, işim ləng gedir,
Hərdən axsayıram Teymurləng kimi.*

*Yar bəyənməyirəm, yar atmayıram,
Qələmim əlimdə yaraq əvəzi.
Daha mən uşaq da yaratmayıram,
Şe'r yaradıram uşaq əvəzi.*

**(Üçüncü Divan,
səh. 485-486)**

Bəli, bu gün, elə burada bu tranzit zalında yuxarıdakı şe'rimi yaratdım: «Rica» şe'rimi...

Saat 14. Saat 15. Saat 16. İlahi, dözümlü ver mənə.

Hayku

Ey vaxt, get,

Ey vaxt, get,

Ey yar gəl ki, vaxt getməsə gəlməzsən.

*(Üçüncü Divan, səh.
1023)*

Saat 17. Saat 18. Görəsən darıxmaqdan ölmək olarmı? Ölməyəm ki? Qərrib yerdə, özü də tək, tənha. Vaxtın ləng ötməsi barədə elə bu dəm ləngimədən bir başqa hayku yazdım:

Hayku

Dəqiqələrin

Ayaqları ləng –

Daş sallanıb onlardan.

Nəhayət olduqca məlahətli bir qadın səsi eşitdim (mən bu saat lap şeytanın da səsinə «məlahətli qadın səsinə» bənzərdim): «Tokioya uçan SU-583-cü reysin sənişinlərinin qeydiyyatı 18-ci çıxış yolunda başlanacaqdır». Sağ olun, ey qeydiyyatçılar, var olun. Tez qeyd eləyin bizi, oturaq təyyarəyə, uçaq Yaponiyaya. Amma, yamanca qar yağır. Cənubi Azərbaycan şairi Mirzə Əli Möcüz demişkən:

«Görəsən göydəki ambardə qar var, ya yox?»

Yəqin ki çox qar var. Yağır ki, yağır...

Təyyarənin uçuşu yarım saatdan da çox gecikdi. Nəhayət ki, təyyarədəyik. Nəhəng bir təyyarə. Olduqca iri bir dəmir quş. «Dəmir quş»un içərisindəyik. Mixaildən (bortprovodnik) soruşdum:

-Bu nə təyyarədir belə?

Cavab verdi: - Aerobusdur.

Dedim: - Harada düzəldiblər?

Dedi: - Fransada.

Dedim: - Maşallah!

Görəsən, bir də haçansa, aerobus demirəm, heç olmasa bəpbalaca təyyarə düzəldə biləcəyikmi? Yadıma böyük şairin kiçik bir şe'rinin bu misraları düşdü:

«Özgülər qoy paravoz, ya gəmi icad eləsin,

Biz verib pul, minərik, yol gedərik rahat ilə».

Aerobus nə aerobus! Həm görünüşünə, həm də sənişin tutumuna görə olduqca əzəmətli bir hava gəmisidir.

Yaponiyaya uçarkən belə aerobus Bəkir müəllimin də diqqətini cəlb edib: «Səfərimiz davam edirdi. Ertəsi gün, Yaponiya hava xətləri şirkətinə məxsus «Boinq - 743» təyyarəsi ilə Sapporoya yola düşdük. Təqribən 500 sənişin tutan üç hissədən ibarət böyük teatr salonunu xatırladan bu təyyarədə ilk dəfə uçmaq, yol boyu televiziya ilə göstərilən filmlərə baxmaq, yaxud qulaq radiosu ilə gözəl yapon xalq musiqisini dinləmək, əlbəttə, maraqlı idi. Lakin, bir ildə «Boinq» markalı Amerika təyyarələrinin bir neçə dəfə qəzaya uğradığını, çoxlu

sərnişinin tələfatına səbəb olduğunu bildiyimdən, niyə gizlədim, həyəcan keçirirdim...» (Bax: Göst. kitab, s.684).

Elə mən də həyəcan içindəyəm, Bəkir müəllim, amma mənim uçuğum bu təyyarə Amerikada yox, Mixail dedi ki, Fransada düzəldilib. Mənzil başına çataram inşallah.

Aerobusa göz gəzdirirəm. Hər üç hissənin ön divarlarında monitorlar quraşdırılıb. Həmin monitorlar bütün uçuş boyu sərnişinləri aerobusun getdiyi marşrutu, onun sur'ətini, uçuş yüksəkliyini, havanın temperaturunu, üstündən uçub getdiyini bütün şəhər, dağ, çay və çöllərin adlarından agah edir. Moskva ilə Tokionun arasında olan hava yolunun uzunluğu, gəmi komandirinin e'lan etdiyinə görə 8 saat 55 dəqiqədir. 7716 km. məsafə və 8 saat 55 dəqiqə uçuş.

Sərnişinlərin çoxusu yatır. Mənim sə yuxum gəlmir. İstəyirəm ki, gəlsin, amma gəlmir ki, gəlmir. Həyatımda yuxusuz qaldığım vaxtlarım çox olub. Bə'zən yuxunu özüm qovmuşam gözlərimdən, çünki yuxu gedəndə şe'r gəlir, şe'r doğulur. Belə bir şe'rim var:

Kim isə yuxumu götürüb qaçır

*Elə ki, yumuram gözümü gecə
Hansı bir qüvvəsə gözümü açır.
Yatmağa qoymuram özümü gecə,
Kim isə yuxumu götürüb qaçır.*

*Gecə ilham pərim gülür üzümə,
Gecə səhərəcən şe'r deyirəm.
Qayıtməsın deyə yuxu gözümə,
Hərdənbir qolumu çimdikləyirəm...*

*Bə'zən ürək deyir, bə'zən dil deyir,
Arada sözlərin rəngi görünür.
Səhər açılanda əlimdə şe'r,
Balıqda mürəkkəb rəngi görünür.*

*Özümü yalandan öyə bilmərəm,
Demirəm hər və'də sözüüm çox olur.
Özgə şe'rləri deyə bilmərəm.
Mənim şe'rlərim gecə doğulur.*

*Belə artırırım şe'r varımı,
Azalmır bu varın istəyi canda.
Bə'zən qaranlıqda yazdıqlarımı
Oxuya bilmirəm sübh açılanda.*

*Beləcə-beləcə çoxaldı şe'r,
Beləcə-beləcə çoxaldı misra.
Bə'zən bir gecədə beş-altı şe'r,
Bə'zən bir gecədə beş-altı misra...*

(Əllərini ver mənə, səh.47-48)

Xəyalım şe'rdə, nəzərim monitordadır.

Tokionun «Narita» adlanan aeroportuna çatanadək aerobusumuz bu yerlərin üzərindən keçir: Kostroma, Voloqda, Sıktivkar, Yekaterinburq, Uxta ilə Perm arasında yerləşən Ural dağları, sonra Qərbi Sibir düzənliyi, Novosibirsk, İrkutsk, Xabarovsk, oradan şimalda Curcur dağları və Tatar boğazı... Ada bax ha-Curcur. Boğaza bax ha – Tatar! Yəqin ki, bu yerlərdə qədimlərdə türklər yaşayıblar (Oljas Süleymenovun çoxdan oxuduğum «Az i ya» kitabını bir də nəzərdən keçirməliyəm).

Maqadan şimalda qaldı. «Maqadan» dedim, yadıma Cəmaləddin düşdü. Qohumum Cəmaləddin. 13-14 yaşım vardı. Cəmaləddin günlərin bir günü Qubaya gəldi. «Müharibədə itkin düşənlər» siyahısında idi onun adı. Sən demə, itkin deyilmiş, Maqadandaymış. 1953-cü ildə gəlib çıxdı Azərbaycana, Qubaya. Yaman «vurandı». Qohumlarım İmrana, Tariyelə, kiçik qardaşım Nərimana və mənə çaxır içmək öyrətdi. Özü isə spirt içirdi. 96 dərəcəli spirt. Çox içdiyi üçün çox tez öldü. Biz isə çox içmədik. Doğrudur, İmran da, Tariyel də, Nəriman da çox yaşamadılar. Əməkdar İncəsənət xadimi İmran Xəlilov, əsgərlikdən sonra Özbəkistanın Nəvai şəhərində ömür sürən Tariyel Zeynalov və mənim müstəntiq qardaşım Nəriman Fərzəliyev çoxdan Allah rəhmətinə qovuşublar. Mən isə, hələ ki, sağam və hazırda Yaponiyaya uçmaqdayam. Şükür sənə İlahi:

*Hər yanan sönməlidir, sönməlisən, ey Şahin,
Əriyib şam təhəri söndü Nəriman da belə.*

(Qəzəllər, 1994, səh.58)

Curcur dağları! Tatar boğazı! Nəhayət, Sakit Okeanın içərisində mövcud olan qırx minədək böyük-kiçik adadan ibarət Yaponiya və onun paytaxtı Tokio. Artıq, şəhərin Narita aeroportunu görürəm.

Aerobusda hamımıza deklarasiya vərəqi paylandı. 2 vərəq. Onları yazıb doldurmalıyam. Yanımda bir yapon əyləşib. Kohşon Nanami. Çənəsində uzun saqqalı olan (guya mən də saqqal saxlayıram!..) K.Nanami məşhur rəqqasdır. Mənə nisbətən ingilis dilini çox yaxşı bilir. Mənim deklarasiyamı da o doldurdu. Deklarasiya vərəqlərində çoxlu suallar vardı ki, onların biri belə idi: «Siqaret çəkirsinizmi?». Cavabım «yox» yazıldı və dərhal çoxdan yazdığım bu beyt yadıma düşdü:

*Etməsəm də meyə aludə bu vurğun canı,
Meyi üstün tuturam, neyləyirəm qəlyanı?*

III . 19 fevral

Aeroportda müxtəlif yoxlama mərhələləri. Qarşılama və gözləmə zalı. Bakı Dövlət Universiteti Şərqşünaslıq Fakültəsi “Yapon dili və Ədəbiyyatı” şöbəsinin məzunu, hazırda Tohoku Universitetinin magistrantı Şaiq Cəfərzadə. Tokio şəhəri .Seyirçi tanışlıq. Sakura ağacı. Dərhal yazdığım şeir – “Bu ağac”. Tokio- Senday istiqamətinə yollanan sürət qatarı – Şinkansen. Senday şəhəri. “ Hotel Com`s”. Axşamüstü. Saat 18. Hiroki Oka, Takaşi Kuroda, Seiçi Kitaqava, həmçinin Sendaya dünən gələn Vaja Kiknadze (Gürcüstan Elmlər Akademiyası Tarix İnstitutunun direktoru) ilə ilk tanışlıq.

Moskvanın «Şeremetyevo»sunda göyə qalxan nəhəng dəmir quş Yaponiyanın «Narita»sınada yerə endi. Özümüz də artıq yerdəyik. Saatın əqrəbləri 10⁴⁵-i göstərir.

*«Gündoğar ölkədəyəm, üstümə gün
doğmuşdur,
Bir səda gəldi qeybdən mənə
Şahin - quşdur».*

Doğrudan da, təyyarədə, gəmidə, maşında olan insanlar quş kimidirlər. Dünən hardaydım, bu gün hardayam.

Aeroportun bir neçə mərtəbədən ibarət, müasir üslubda inşa olunmuş yaraşlıq olduqca böyük binası. İçəridəyik. Müxtəlif yoxlama mərhələləri. Bu, sizin vəzifənizdir, yoxlayın bizi, ey xüsusi peşə geyimli aeroport işçiləri, yoxlayın. O qədər yoxlamalardan, sınaqlardan, imtahanlardan keçmişəm ki... Bir polis məndən yapon dilində nəşə soruşdu. Təbii ki, onun nə dediyini anlamadım. Qarşısındakı mizin yeşiyindən illərlə varaqlanmış və pis vəziyyətə düşmüş iri bir dəftər çıxardı. Hansı dili bildiyimi xəbər aldı. Dəftərin ayrı-ayrı səhifələrində dünyanın onlarla dilində müxtəlif suallar yazılmışdı. Məsələn, rus dili, fars dili, türk dili, ərəb dili və başqa dillərdə yazılmış sorğu-suallar : «Haradan gəlmisiniz?»; «Haraya gedirsiniz?»; «Səfərinizin məqsədi?»; «Narkotik maddə qəbul edirsinizmi?» və s. Sualların qarşısında isə cavablar: «Hə!», «Yox!». «İşgüzar məqsədlə gəlmişəm». «Elmi e'zamiyyətə göndərilmişəm» və s. Yapon gömrük işçisi ilə mənim aramda söhbət türk dilində (əlbəttə, dəftərin köməyi ilə) gedirdi. O, barmağını dəftərin bir sualının üstünə qoydu. Orada yazılmışdı: «Narkotik və uyuşdurucu maddədən istifadə edirsinizmi?». «Yox» cavabı verdim. Növbəti sual: «Siqaret çəkirsinizmi?». Cavabım yenə inkaredici oldu. Gülümsəyən polis «o'key» deyib dəftəri örtüdü və yerinə qoydu. Mən də «o'key» deyərək onunla xudahafizləşdim.

Budur, «Narita»nın qarşılama və gözləmə zalı. Şaiq Cəfərzadə burada olmalıdır. Amma, hələ görmürəm onu. O da məni görmür. Çünki bir-birimizi tanımırıq. Zalı gəzə-gəzə ətrafa diqqətlə baxmaqdayam. Gözüm təyyarədə məndən ayrılan rəqqas Kohşon Nanamiyə sataşdı. Telefonumu ona göstərib başa saldım ki, bu telefon burada

heç yanı tutmur, lütfən öz telefonunla cib kitabçama yazılmış bu nömrəyə zəng et. K.Nanami nömrəni yığdı və dərhal cavab gəldi: «Elə mən də professoru axtarıram». Şaiqlə görüşüb Kohşonla xudahafızlaşdım.

Şaiq Cəfərzadə. Tanışlıq. Yaraşılıq bir gənc. Zahirən bir qədər də yaponlara oxşayır. Bakı Dövlət Universitetinin Şərqsünəşliq fakültəsinin «Yapon dili və ədəbiyyatı» şöbəsinə bitirib, hazırda isə Tohoku Universitetinin magistrantıdır.

Aeroportu tərk etdik. «Şinkansen» adlanan qatara əyləşib Tokio vağzalına istiqamətinə yollandıq. Elə-belə, gəzinti xatirinə. Senday şəhərinə getməyimizə hələ vaxtımız vardı. Tokio ilə seyrçi tanışlıq: «Tokio-Yaponiyanın güzgüsüdür. Bu ölkənin bütün üstünlükləri, təzadları və xroniki yaraları burada cəmlənmişdir». «Yaponlar» kitabının müəllifləri V.Pronnikov ilə İ.D.Ladanov belə yazırlar (Bax: «Yaponlar», səh.71).

Mən ki, hələlik Tokionun üstünlüklərini görürəm. Tokionun təzadlarını və xroniki yaralarını görmək üçünsə burada yaşamaq lazımdır: Bir gün, bir ay, bir il? Yox, kifayət etməz. Tokioda illərlə yaşamaq lazımdır! Mənimlə, bundan ötrü nə vaxtım, nə də imkanım var. Hər halda, yaşamaq şəhərdir!... Şaiq mənə gül açmış bir ağac göstərdi:

- Sakuradır.

Şəkillərdə, rəsmlərdə çox görmüşdüm. Sakura. Gilas ağacı. Yapon gilası. Ağacın çəhrayı çiçəkləri. Nə qədər gözəl!.. Amma, nəzərə almaq lazımdır ki, bahar hələ gəlməyib. Başqa ağaclar lüm-lütdür. Sakura isə çiçəkləyib.

«Yaponiyanın qəlbini başa düşməkdən ötrü ona baharda, albalı çiçəyində baxmaq lazımdır, çünki

sakuranın ləçəkləri yapon milli xarakterinin poetik, obrazlı şəkildə təcəssümüdür» - belə yazır Yaponiyada 6 il yaşamış rus jurnalisti Vsevolod Ovçinnikov «Sakura budağı» adlandırdığı kitabında. «Xalq poeziyası özünün lirik qəhrəmanını, həyatı sevməklə bərabər özünü qurban verməyə hazır olduğunu Yaponiya baharının çiçəklərində görür. Yapon jurnallarında tez-tez yazılır ki, sakura «sönən simvoldur», mexanizm sivilizasiyası boğanağında nəinki təkcə albalı ağacları quruyur, üstəlik bu ağacların çiçəklənməsindən vaxtilə canlanan insan duyğuları da solur» (Bax: Vsevolod Ovçinnikov. Sakura ağacı, Bakı, Gənclik, 1981, səh.198).

Sakura ağacı V.Mayakovskinin də diqqətini özünə cəlb etmişdi. Bir şe'rində epiqraf tə'siri bağışlayan və :

*«Yaponiyanın albalı
ağaclarına,
Barəsində yazmağa
imkan tapmadığım
hər nə var isə, ona - »*

yazan şair sakura ağacına şe'r yazmadığına görə özünü bu ağaca borclu saymışdır (Bax: V.Ovçinnikov. Sakura ağacı, səh.256). Diqqət yetirdinizmi? Ağaca borcluluq. Yalnız şair ağaca borclu ola bilər. V.Mayakovski kimi.

İndi isə, görək yazıçı nə yazır: «...Bahar yapon adalarına çayların buz buxovlarının parçalanması və daşqın sularının düzənləri intəhasız dənizlərə çevirməsi kimi təbii fəlakətlər gətirmir (son illərdə bizdə Kür çayının gətirdiyi fəlakətlər kimi – Ş.F.). Təbiətin çoxdan gözlənilən dirçəlişi burada albalı ağaclarının qəflətən və

gur çiçək açması ilə başlanır. Onun çəhrayı ləçəkləri yaponları yalnız çoxluğuna görə yox, həm də ömrü qısa olduğuna görə həyəcanlandırır.

Sakuraların ləçəkləri solmur. Xəfif külək əsən kimi onlar hərlənə-hərlənə yerə enirlər. Onlar lap tər ikən qopub düşməyi, öz təravətlərini azacıq da itirməkdən üstün tuturlar».

Bu sözləri yazıçı dostum Yasif Nəsirli yazıb. Günəşlə görüşən Yasif Nəsirli (Bax: Yasif Nəsirli. Günəşlə görüş, səh. 14). Yasif bunları 2003-cü ildə alıb qələmə. İndi isə 2009-cu ildir. Yasif Bakıdadır, mən isə Tokioda izdihamlı bir küçə kənarındayam, sakura ağaclarının çiçəklərinə baxmaqdayam. Şaiq 10-15 dəqiqəliyə məndən ayrıldı, mənə qələm-dəftərimdən yapışdı və «Bu ağac» şe'ri yarandı:

*Bura Tokiodur,
Tokiodur bura,
Bu ağac isə –
Sakura.*

*İndi, qışdır,
Qışın oğlan çağı olmasa da,
qışdır.*

*Qışın bu çağında,
Məftunluqla baxdığım
bir küçə kənarında,
bir səki qucağında
gözümə
sakura ağacı dəyir.*

Sakura –

*bahar gəlməmişdən
çiçəkləyir.*

Sakura –

*qəflətən çiçəkləyir,
qəflətən də çiçəksiz
qalır.*

Bu çəhrayı güllərin

Ömrü qəfil qısalır.

Dünən vardı, bu gün yox...

Saralmadan, solmadan

qəfil gələn küləkdən

güc alıb,

birdən-birə

tül tək döşənir yerə,

bu çəhrayı çiçəklər,

hamısı da təzə, tər.

Sakura çiçəkləri

qəfil doğulduğu tək

qəfildən də ölürlər.

Qəfildən də ölürlər –

saralmadan, solmadan.

Düşünürəm, bəlkə də

yaşama müddətini

bitirmədən ölürlər,

gözəllik sərvətini

itirmədən ölürlər,

ölürlər qocalmadan.

...Bura Tokiodur,

Tokiodur bura,

Bu ağac isə –

Sakura.

Tokio, 19 fevral

Bəli, böyük rus şairi imkan tapmamışdı, albalı ağacına – sakuraya şe'r yazmamışdı. Mən isə yazdım. Əlbəttə imkan tapdım.

Şaiq gəldi. Şəhər necə də gözəldi. Hər tərəf tər-təmiz. Adamlar olduqca mədəni, qədərincə nəzakətli.

Kafeyə baş vurduq. Buterbrodlar, kofe. Qatara mindik. Gedəcəyimiz Senday şəhərinə 300 km. var. Təxminən Bakıdan Lənkərana olan məsafə kimi. Hər ay gedirəm Lənkərana. Dərs deyirəm Lənkəran Dövlət Universitetində. Yarım ştatlı professoruyam oranın. Neyləyim. Bir ştatlı iş yerinin aylıq maaşı ilə dolanmaq olmur. Mən üç universitetdə işləyirəm. Elə alim yoldaşlarım var ki, üç yox beş-altı yerdə dərs deyirlər. Dözümlüyük. Dözürük. Dözməyib neyləyəcəyik ki? Təki, hələlik rüşvətxorlar yaxşı yaşasınlar. «Rüşvət» anlayışı yaradanın, atalar demişkən «atasına lənət!».

Yadıma hansı bir şairinsə təxminən bu misralardan ibarət çoxdan oxuduğum kiçik bir şe'ri düşdü.

*«Rüşvətxora
«rüşvət almaz» deməyin
heç vaxt,
Əllərini tutsalar
ayağıyla alacaq».*

Yenə alacaq? Ayağıyla alacaq? Dədə vay, evimiz yıxıldı ki!..

Görəsən Yaponiyada da rüşvət var?

Rüşvət qara bir rəng. Qapqara bir ləkə. Mövcud olduğu hər ölkənin taleyinə vurulmuş əskiklik möhürü.

*Məmləkət elmi ilə, alimi ilə tanınır,
Alimin paltarı gündən-günə nirdaş niyə?*

*Qara rəng qarə günün rəmzi sayılmışsa
əgər,
Sən qaragünlüdə, Şahin, ağarıb baş niyə?
(«İkinci Divan», səh.97)*

Qatarda yol gedirik. Senday şəhərinə çatanadək Bakıdan Lənkərana qədərki məsafə qət olunmalıdır. Bu məsafəni getmək isə Azərbaycanda azı 8-9 saat vaxt tələb edir...

Bir saat və bir neçə dəqiqəyə Sendaya çatdıq. Əsla heyətlənmədim. Axı, bura Yaponiyadır. Bizi gətirən qatar da taqqa-tuqla yırğalana-yırğalana gedən sovetlərdən qalma qatar yox, bir rels üzərində şütüyən yapon qatarıdır.

Tokioda olduğum və Sendaya yollandığım bir saat və bir neçə dəqiqə ərzində bir qəzəl yazdım:

*Şahdağımdan götürüb atdı neçə yad dağına,
Dözmüşəm kəc fələyin gör nə nə qədər şıltağına...*

*Görmüşəm bir neçə cür rəngi olan hicranı,
Lə'nət olsun ilanın qarəsinə, həm ağına.*

*Amma, gözmuncuğu tək tapdım, itirdim yarı,
Çatmışam mən qaragün indi ahıllıq çağına.*

*Təpədən-dırnağacan el-obamın aşiqiyəm,
Aşərinlər ola mən tək bu vətən müştəğına.*

Düzlüyün, doğruluğun munisi oldum daim,
Vermədim mən yaxamı ayriliyin caynağına.

Vətənim müstəqil olmuş, coşuram baxdıqca,
Rəngi üç bayrağına, ulduzu bir bayrağına.

Gündoğar ölkəyə gəlmək diləyirdim, Şahin,
Doğdu gün bəxtimə, gəldim Yaponun torpağına.

Tokio-Senday, 19 fevral

Şaiqlə, bizim üçün müəyyən olunmuş otelə
yollandıq. «Hotel Com's» («Kams» oteli), 6-cı mərtəbə,
611-ci otaq mənimdir.

Azacıq istirahət. Telefon zəngi. Şaiq idi. Dedi ki,
saat 18-də yapon professorları mənimlə görüşə gələcəklər.

- Kimlər gələcək?

- Sizin qiyabi tanıdığınız cənablar Oka və Kuroda.

Onların gəlmələrinə hələ 2 saat vaxt vardı. Moskva-
Tokio istiqaməti ilə uçarkən bir qəzəl qaralamışdım.
Professorlarla görüşə isə hələ 2 saat vaxt vardı.

Vaxtı qənimət bilib təyyarədə başladığım qəzəli
otel otağında bitirdim:

*Surət diləsəm də onu xülyədə görürdüm;
Mən surəti, əlbəttə ki, mə'nada görürdüm.*

*Hər bir səfərimdə qonağa ehtiram üçün
İran ilə Türkiyəni amadə görürdüm.*

Mən Bağdada getdikdə hələ təhlükə yoxdu,

Əfqanlarisa cəngdə, qovğada görürdüm.

*Görmək diləyirdimsə də, olmurdu müyəssər,
Hərçənd Yapon yurdunu rəyada görürdüm.*

*Allaha şükürlər ki, dilək qönçəsi açdı,
Mən meylimi tez-tez bu təmənnədə görürdüm.*

*Mən bədəni atdım yerə, tutdum qələmimdən,
Əvvəllər əlimdə arabir bədə görürdüm.*

*Şahin, qoca dünyanı dolan, göz, qocalırsan,
Öldükdə demə «surəti mə'nada görürdüm».*

**Təyyarə. Moskva-Tokio
istiqaməti**

Bəli, surət ilə mə'na. İki irfani istiləh. Klassik
şairlər üstünlüyü mə'naya vermişlər.

Mənim nəzərimcə, hər iki istiləhda müəyyən
üstünlük vardır, surət mə'naya və mə'na surətə bağlıdır.
Nadir surətin mə'nası və mə'nanın mə'nası? Nədir bu iki
istiləhi bir-birinə yaxınlaşdıran və birini digərindən ayıran
cəhət? Surət təkcə zahiri görünüşdürmü? Mə'na yalnız
batini yol, yaxud həqiqət yoludurmu? «Keyfiyyət»
məfhumu hər iki istiləha aid edilirmi? Bilmirəm. Amma
bilirəm ki, hər ikisi zərurətdir. Necə ki, demişəm:

*Şahin, sənə örnək surətdəki mə'na,
Mə'na da zərurət, surət də zərurət.*

Yaxud:

*Məni mə'na da düşündürmədədir, surət də,
Verirəm qiyməti həm surətə, həm mə'nayə.*

Lakin, nəzərimcə, mə'na daha üstün keyfiyyətə malikdir:

*Ürəyim öylə böyük ki, demə əsla balaca.
Edirəm zənn ürəyimdən hələ dünya balaca.*

*Şahinin şe'r bağında neçə mə'na gülü var,
Kaş onun olmaya şe'rindəki mə'na balaca.*

*(İkinci Divan,
s.14)*

Yaponiyada, mənə, mə'na ilə surət həmahəngdir.

Saat 18 oldu. Şaiq otağıma gəldi. II mərtəbəyə endik. Professorlar Hiroki Oka və Takaşi Kuroda ilə üzbəsurət ilk tanışlıq. Dünən Senday şəhərinə gəlmiş professor, tarix elmləri doktoru Vaja Kiknadze də yanlarındaydı. O, Gürcüstan Elmlər Akademiyası Tarix İnstitutunun direktorudur.

Cənab Oka bizi restorana də'vət etdi. Uzağa getmədik. Restoran elə bu oteldə idi.

Restoran. Stolun üstünə müxtəlif qəlyanaltılar düzülüşdü. Balıq məhsulları üstünlük təşkil edir: balıq qulağı qurdu, xərçəng, meduza buynuzları, çiy balıq əti, meygu (krevetka) və s. Çiy balıq ətindən bir az dadmalı oldum. Bizlər belə yeməklər yeməmişik. Yazığım gəldi xərçənglərə, ilbizlərə... (Yadıma vyetnamlıların

«Dənizdə gəmidən başqa hər şey yeməlidir» deyimi düşdü).

*Mən – insaflının biri,
Qınamayın şairi,
Xərçəngi qızardılar
Yaponlar diri-diri...*

*İlbizə bax, ilbizə...
Yox, halal deyil bizə.
İlbizdə olsaydı dil
Nə deyərdi dil bizə...*

Senday, 19fevral

Şaiq təklif olunan yeməkləri yedi, mən isə baxa-baxa qaldım, burada olacağım 10 günüm beləmi keçəcək?..

Cənab Okanın telefonu səsləndi. Yaponca danışdı və dedi ki, professor Seiçi Kitaqavadır. Şaiq üzünü mənə tutub: - Mənim elmi rəhbərimdir, - dedi.

Qeyd edim ki, cənab Kitaqava bir neçə il bundan əvvəl (o zaman mən Əfqanıstanda işləyirdim) Bakıda iki-üç ay olub. İxtisasca moqolşünasdır. Vaqif Priyevlə – mənim moqolşünas dostumla dostluq ediblər, məktublaşılıblar.

Azacıq sonra balaca boylu böyük alim cənab Kitaqava da gəlib çıxdı. Söhbətimiz xeyli uzandı. Nədən danışmadıq ki? Tohoku Universitetindən, Azərbaycan Elmlər Akademiyasından, Gürcüstan Tarix İnstitutundan, Tehran Universitetindən (bu professorlar dəfələrlə İranda olublar), indiki və gələcək həmkarlarımızdan və s. Şaiq

sual-cavablarımızı öz elmi rəhbərinə ciddiyyətlə tərcümə etməkdəydi.

Restorandan çıxdıq. Bir qədər də geniş bir Tokio prospektində gəzişdik. Hava soyuq idi. Saat 11-di. Dincəlmək lazımdı.

Otağıma gəldim, yatağıma uzandım, pəncərəni açdım. Elə sakitlikdir ki! Sakitlik. Sükut. Sükutu dağıtdım. «Dördüncü Divan»ımda gedəcək, lakin hələ yazıb-bitirmədiyim, amma üzərində işlədiyim bu qəzəli pıçıldamağa başladım. Sakitlikdi. Özüm deyib özüm eşidirdim:

*Bağda çiçəklərlə danışmaqdayam,
Dağda küləklərlə danışmaqdayam.*

*Vaxtımı, bəsdir, ay adam, alma ki,
Al çiyələklərlə danışmaqdayam.*

*Harda İsaq ilə Misaq quşları?
Mən kimi təklərlə danışmaqdayam.*

*Xamuş olun, dinləyin, ey xamlər,
Mən... kəpənəklərlə danışmaqdayam.*

*Var ucalıq öylə yaponlarda ki,
Sanki fələklərlə danışmaqdayam.*

*Qəddi uzun kəsləri çox dinlədim,
Qəddi gödəklərlə danışmaqdayam.*

*Qəlbidaş insanları dindirməyib
İncə ürəklərlə danışmaqdayam.*

*Sakit olun, çəkdi xəyal Şahini,
Göydə mələklərlə danışmaqdayam.*

IV. 20 fevral

Sübh tezdən oteldə yazdığım qəzəl. Sübh yeməyi. Tohoku Universiteti. Simal – Şərqi Asiya Tədqiqatları Mərkəzinin direktoru Masahişa Seqava. Mərkəzin bəzi institutları ilə tanışlıq. Elektron cihazlarla təchiz olunmuş zəngin kitabxana. Dəqiq Elmlər İnstitutunun yeməxanası. (Menyuda əsasən xərçənglər, ilbizlər, qurbağalar, meyvələr və çiy balıqlar). Otelə dönüş. Axşam “ Hind restoranı”nda ziyafət. Gecə yarısından sabahkı Elmi Formda oxuyacağım “ XX əsr Azərbaycan milli tarixşünaslığı: tarixi təcrübə və müasir vəziyyət” adlı məruzəmin yapon dilinə tərcüməsi üzərindən Şaiqlə iş. Sonra yeni bir şeirm-“ Gündoğar ölkə” .

Sübh tezdən pəncərədən boylandım. Hər yan ağappaqdı. Gecə qar yağmışdı. Dünən elə bil burada yaz havası vardı. Buralara qar gözlənilmədən gəlir. Elə indi də yağır və sakura çiçəkləri kimi yerə ələnir. Bir qəzəl yazmaq istədim. Yazdım da. Əsas istəməkdə. Yazmağa nə var ki?

Qəzəl

*Az qalıbdır, məni qəhr ilə qəhər öldürəcəkdir,
Hələ dərd üzməsə də canı, kədər öldürəcəkdir.*

*Çəpər üstə çıxıram gündə yarı görməkçin,
Məni öldürməyə də yar, çəpər öldürəcək.*

*Bizə mə'lum deyil aqibəti insanın,
Bilmirik biz bizi Allah nə təhər öldürəcək.*

*Çıxmışam çox səfərə... İndi Yapon sevdası,
Dərvişəm, dərvişi bir vaxt səfər öldürəcək.*

*Bu cahan bütlərinin lütfünə bel bağlama çox,
Sənə axşam edəcək lütf, səhər öldürəcək.*

*Büt də, cananə də vardır o biri dünyədə,
Bəşəri, sanma ki, üqbadə bəşər öldürəcək.*

*Qocayam, yeddi ona yaş yaxınlaşmaqda,
Dəyməsin göz, məni öldürsə nəzər öldürəcək.*

*Şahina, düşmə daha eşqə, cavanlıq eləmə,
Hər kamanqaşə tərəf getsən əgər, öldürəcək.*

Senday, 20 fevral

Sübh yeməyimi otelin I mərtəbəsindəki kafedə yedim. Burada yeməyə ilan-qurbağa verilmir, avropa qəlyanaltıları (pendir, sosiska, kolbasa...) təklif olunur, kotlet, qovurulmuş ət, yanında da makaron, vermişel, düyü gətirilir. Axı, oteldə qalanların əksəriyyəti əcnəbilərdir.

Bir saatdan sonra Vaja Kiknadze, Şaiq və mən Tohoku Universitetinə yollandıq. Universitetin tutduğu

sahə böyükdür və orada bir neçə böyük və kiçik binalar var. Əsas binanın qarşısında bizi Şimal-Şərqi Asiya Tədqiqatları Mərkəzinin müavini prof. Oka qarşıladı. Liftlə III mərtəbəyə qalxdıq. Mərkəzin direktoru prof. Masahisa Seqavanın kabineti. O, bizi, əlbəttə, yaponlara xas yüksək ehtiram və nəzakətlə qarşıladı. İxtisasca antropoloq (loru dil ilə desək kəlləşünas) olan cənab Seqava əksər yaponlar kimi eynəklidir, mehribandır, üzügülərdir.

Yaşıl çay gətirdilər. Mən yaşıl çayı ilk dəfə Əfqanıstanda, sonrasa Özbəkistan və Tacikistanda içmişəm. Bakıda isə yaşıl çaya meyl azdır.

Cənab Seqava məşğul olduğum elm sahəsi ilə maraqlandı. Əfqanıstandakı fəaliyyətimlə bağlı suallar verdi. Haqqımda mə'lumatının olduğunu başa düşdüm. Yazdığım «Azərbaycan haykuları» ilə maraqlandı. Kitabın bir nüsxəsini ona təqdim etdim. Üz qabığına Qız qalasının və bir neçə qatlı ən'ənəvi yapon evinin şəkli verilmiş, bir haykumun yaponca tərcüməsi də əks olunmuşdu:

*«Mənim sevgim
Sənin sevgindən zəifmiş,
Ölə bilməyir».*

Oxuyub gülümsündü, sonra kitaba səhifə-səhifə göz yetirib 374-cü səhifəni açdı, yapon dilində yazılan «rezyume»ni oxudu. Kitabın sonunda 6 dildə – Azərbaycan, yapon, rus, ingilis, fransız və alman dillərində aşağıdakı mə'lumat verilmişdir:

«Milli yapon poeziyası VII əsrdə yaranan «vaka», yaxud «tanka» (beşlik) və XVI yüzillikdə vakani tam üstələyən «hayku», yaxud «hokku», ya da «haykay» (üçlük) şe'rləri ilə zəngindir. Son illərdə bir neçə xarici ölkədə, o cümlədən Azərbaycanda da yapon şe'rinə maraq çoxalmış, nəticədə hayku poeziya nümunələri qələmə alınmışdır.

Hayku öz qısalığı və özünəməxsus poetikliyi ilə seçilən lirik şe'r növüdür.

Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü, tarix elmləri doktoru, professor Şahin Fazil hayku yaradıcılığına 2004-cü ildən başlamış və onun bir neçə haykusu Bakıda və Tokioda Azərbaycan və yapon dillərində çap olunmuşdur.

Oxuculara təqdim olunan «Azərbaycan haykuları» yapon hayku janrı tərzində Azərbaycanda yazılan ilk kitabdır.

Şahin Fazil hazırda haykudan əvvəlki yapon poeziya janrı olan və «vaka» adlanan «Azərbaycan vakaları» adlı kitab üzərində işləyir» (Bax: Azərbaycan haykuları, Bakı, 2007, səh. 372-373).

Cənab M.Seqava prof. V.Kiknadzeyə də müxtəlif suallar verirdi. Onların aralarında gedən söhbət Şaiqin köməyi olmadan ingilis dilində gedirdi.

Sözün tam mə'nasında «kəllə» adamdır bu kəlləşünas professor. Eşq olsun belə alimlərə! Axşam bu günün təəssüratı ilə «eşq olsun» rədifli belə bir qəzəl yazdım, «mizbanlara eşq olsun» dedim:

*Elm üzrə yaponlarda tüğyanlara eşq olsun,
İmkan eləyib gördüm, imkanlara eşq olsun.*

*Tüğyan belə tüğyansa, dövrən belə dövrənsə,
Hicran belə hicransa hicranlara eşq olsun.*

*Eşq əhlinə fürsət var, elm əhlinə diqqət var,
Loğmanlara qiymət var, loğmanlara eşq olsun.*

*Söhbətləri həlva tək, hörmətləri dərya tək,
Oka və Seqava tək insanlara eşq olsun.*

*Nərgizdi, nilufərdir, reyhandı, sənubərdir,
Güllər təzədir, tərdir, bağbanlara eşq olsun.*

*Rəhm olsa gər insanda, qan axmasa
meydanda,
Can çıxmasa meydanda meydanlara eşq olsun.*

*Bir gündə uçub gəldim, şahin quşuna mən tay,
Senday nə gözəl Senday! Mizbanlara
eşq olsun.*

Senday, 20 fevral

Sonra, cənab Masahisa Seqavanın tapşırığı ilə prof. Hiroki Oka bizi Mərkəzin bə'zi institutları ilə tanış etdi. Sonrasa, kitabxana. Elektron cihazlarla təchiz olunmuş və müasir tələblərə cavab verən zəngin bir kitabxana. «Xarici ədəbiyyat» zalına gəldik. Müxtəlif dilli, rəngarəng çeşidli kitablar səliqə-sahmanla rəflərə düzülüşdü. Azərbaycan dilində də bə'zi kitabları gördüm: Cəmil Həsəni «SSRİ-İran (1941-1945)» kitabı. Dəyərli kitabdır. Oxumuşam.

Müəllif tərəfindən mənə ünvanlanan avtoqrala bu əsər Bakıda mənim də kitabxanamı bəzəyir.

Rus müəlliflərinin kitabları burada daha çoxdur. Diqqət yetirirəm: Təkcə riyaziyyata aid iki sıra dəmir rəflərdə minədək kitab və jurnal... Ölkənin elmi və mədəni səviyyəsi kitablardan bilinir. Elə Azərbaycanda da bu səviyyə vardır, amma biz öz kitablarımızı xarici ölkələrə çoxmu çatdırırıq, çoxmu yayırıq?

Yaponlar kitabsevər və kitab oxuyan insanlardır. Bu qıyıqgöz adamlar məhz müxtəlif xalqların kitablardan əxz etdikləri elmi nailiyyətləri gözüaçıqlıqla öz ölkələrində yaradıcı şəkildə tətbiq edirlər. Mən yaponların bu gözəl xüsusiyyətini kiçik bir şe'rimdə belə verdim:

Qıyıqgöz böyüklüyü

*Bu balaca yaponlar –
Böyük, sadəcə böyük!
Necə böyükmüş onlar,
Böyük, sadəcə böyük.
Gözünüz necə açıq,
Gözünüz necə böyük,
Ey qıyıqgöz yaponlar.*

Senday, 20 fevral

Dəqiq Elmlər İnstitutunun yeməxanasındayıq. Yeməxana yalnız müəllimlər üçün nəzərdə tutulmuşdur. Yenə dəniz (ocean) məhsulları. Xərçənglər, ilbizlər, meygular və çiy balıqlar. Balıqları elə yaraşlıq

doğrayıblar ki... Hər balıq tikəsinin üstündə bir göyərti gözümə dəydi. Ey qızardılmış Nərə balığı, haradasan? Yanında da narşərab!..

Yapon restoran, kafe və qəlyanaltılarında yemək stollarının üstündə, qaşığı, çəngəl və bıçaqdan başqa «haşi» adlanan çubuqlar da olur. Bir əldə iki haşi tutub düyü dənələrini elə dənəyirlər ki. Şaiqin də əlində haşi vardı. Böyük məharətdir. Çubuqla düyü yemək məharəti! Mən bunu bacarmadım.

Otelə qayıtdıq, istirahət etdik. Saat 19-da Şaiq gələcək və Vaya ilə mən onunla birlikdə «Hind restoranı»na gedəcəyik.

Sözləşdiyimiz vaxtda otelin qarşısında görüşdük. Professor Kitaqava da oradaydı – Şaiqin elmi rəhbəri, Vaqif Piriyeu - Buduqlunun elmi həmkarı.

Sendayda, bəlkə də bütün Yaponiyada yaşayan və özləri üçün biznes yaradan hindlilər yapon dilini, yaponların nəzakətli rəftar tərzini əməlli-başlı əxz etmişlər. Mən onları Əfqanıstandan tanıyıram. Kabulun hansı küçəsinə, xiyabanına, bazarına getsən topasaqqal və uzunsaç hindli taciri, yaxud satıcısı görərsən. Onların dükanlarına girər-girməz çay, qəhvə, yaxud sərinlədici içkilər təklif edirlər və bu təklifin dükandan nəşə alacağına, ya almayacağına qətiyyəən dəxli yoxdur.

Bizim gəldiyimizi görən hindlilər dərhal mehribanlıqla salamladılar, içəri də'vət etdilər, miz arxasında əyləşdirdilər, hər birimizə bir yemək menyusu təqdim etdilər.

Əvvəlcə çörək gətirdilər. Bizim təndir çörəyinə bənzəyən ağappaq və ip-isti çörək. Amma, dadı bir az şirindir. Xörəkləri kimi çörəyi də elə bu restoranda bişirir-

lər. Mizimizdən uzaq olsa da, bir-birindən bir qədər aralanmış iki zoğalı rəngli zərxara pərdə arxasında bir hindli qadını gördüm. Çörək kündələyirdi...

Menyuya göz gəzdirdim. O çörəyin adı «Qəndəhar nan» («Nane-Qəndəhar» - «Qəndəhar çörəyi» yox, məhz hind dilində «Qəndəhar nan») yazılmışdı.

Qəndəharı xatırladım. Çox olmuşam o şəhərdə. «Çehel zinə» yaxud «Çehel pillə» adlanan dağ ətəyi yadımdadır. Orada Məhəmməd peyğəmbərin (s) əbası saxlanılır və yerli əfqanlar həmin əbanın Qəndəharda olması ilə fəxr edirdilər. Görəsən, indi hardadır o müqəddəs əba? Görəsən hansı talibançı geyir əyninə o əbanı? Pis günə qoydular Əfqanıstanı. Əvvəlcə ruslar, sonra isə əfqan talibançıları, daha sonra isə amerikalılar, ingilislər və başqa əcnəbi hərbiçiləri. Hamı göz dikib Əfqanıstanın sərvətinə, varına. Var isə yerin altındadır. Uran, mis, qızıl, qiymətli daşlar, neft, qaz... Daha nə yoxdur Əfqanıstanda? Hər şey var. Amma özünün deyil. Özündə olsa da, özünün deyil. Kiçik dövlətin sərvəti öz başının bəlası imiş. Zavallı Əfqanıstan. Zəngin balaca dövlət. Böyük dövlətlərin hələ XIX əsrdən tamah saldıqları məkan.

Hind xörəklərindən xoşum gəldi. İlbiz-filan yoxdu. Sanki Əfqanıstandaydım. Mən yəqin ki, daha bir də Əfqanıstanda olmayacağam. 1988-ci ildə Əfqanıstana «əlvəda» dedim. Heyf zəhmətimizdən. Heyf «SSRİ» adlanan bir dövlətin bihudə yerə xərclədiyi milyardlarından. Heyf orada öldürülənlərə. Hər şey bada getdi. Amma, bərkidik. Bərkidik o ölkədə biz. Oddan-aloğdan keçidik... Və bərkdən-boşdan çıxdıq, bərkidik.

Oradan qayıtdıqdan sonra belə bir şe'r yazmış və qəzetlərin birində dərc etdirmişdim:

Əfqan diyarında bərkimişik biz

Əfqanıstanda neçə-
neçə od-aloğdan keçən
Nizamiyə, Valehə, Mehma-
na, Asəfə, Əhmədağaya,
Şikara, Maya xanıma... və
bütün tərcüməçilərə.¹

*Övlad doğularaq Azərbaycanca
Əfqan diyarında bərkimişik biz.
Yollanıb qürbətə, düşüb əfgana
Əfqan diyarında bərkimişik biz.*

*Günlər keçirmişik o dost diyarda,
Kabulda, Heratda, Bəlxədə, Təxarda...
Yanmışıq günəşdə, donmuşuq qarda,
Əfqan diyarında bərkimişik biz.*

*Bizi salamlayan əl də görmüşük,
Qəhr edən, qarğıyan dil də görmüşük,
Güllə də görmüşük, gül də görmüşük,
Əfqan diyarında bərkimişik biz.*

*Bizi sərtləşdirib əfqan iqlimi,
Çox zaman kobuduq, hərdən səmimi...
Bərkidik lap polad bərkiyən kimi,
Əfqan diyarında bərkimişik biz.*

Tale aydirməyib biləyimizi,

Daşdan çıxarmışığı çörəyimizi...
Sevge yumşaltsa da ürəyimizi
Əfqan diyarında bərkimişik biz.
Ölümdən qorxmayıb bir an da belə
Olariq vətənə qurban da belə,
Nizami də belə, Mehman¹ da belə...
Əfqan diyarında bərkimişik biz,
Bərkimişik biz!

(«İkinci Divan», səh. 696-697)

Mənim Əfqanıstan şe'rlərim çoxdur. Oradan qayıtdıqdan sonra Bakıda bə'zi «əfqanlara» (orada uzun illər olan, yaxud döyüşlərdə fəal iştirak edən vətəndaşlarımıza «əfqan» deyirdilər) olduqca kobud münasibətin şahidi də olduq. Əlimdən nə gəlir ki? Bir şe'r yazdım:

Məni o diyara kim göndərib bəs?

«Səni Əfqanısta-
na mən göndərməmi
şəm...» (Əfqanıstandan
yaralı qayıdan bir sovet
əsgərinə sovet hə-
kiminin dediyi söz)

¹ Nizami Məhrəm hazırda Bakıda işləyir, filologiya üzrə fəlsəfə doktorudur, tarix elmləri doktoru Mehman Süleymanov isə Azərbaycan Respublikasının İran İslam Cümhuriyyətində hərbi attaşesidir.

Dil necə qıyaraq o sözü deyib?
Məni o diyara kim göndərib bəs?
Sən göndərməmişən, o göndərməyib,
Məni o diyara kim göndərib bəs?

Hərə yaxasını çəkir bir yana,
Gözü yaşlı qaldı nə qədər ana...
Kim mənə «get, - deyib, - Əfqanıstan?»
Məni o diyara kim göndərib bəs?

Kim mənə yollayıb oda, ölümə?
Kim mənə qurşayıb belə zülümə?
Qumbara, tapança verib əlimə
Məni o diyara kim göndərib bəs?

Günüümüz qaraydı, ayımız qara,
Tale boxçasında payımız qara...
Tamarzı qoyaraq yoldaşa, yara
Məni o diyara kim göndərib bəs?

Əlim getməzdi heç badam qırmağa,
Yadam öldürməyə, yadam qırmağa...
Adam öldürməyə, adam qırmağa
Məni o diyara kim göndərib bəs?

Mənmi yaralıyam, yaralımı sən?
Həkim, duymayırsan məlalımı sən.
Karsan? Eşitmirsən sualımı sən?
Məni o diyara kim göndərib bəs?
Məni o diyara kim göndərib bəs?

*(İkinci Divan,
səh. 695-696)*

«Hind restoranı»ndan çıxıb, otele qayıtdıq. Saat 21-dir. Gecə yarısındanək Şaiqlə sabah yapon ictimaiyyəti, tələbələr, tarixçi yapon professorları, Azərbaycanşünas alimləri ilə keçiriləcək elmi forumdakı məruzəmin mətni üzərində yeni tərcümə işi apardıq. Çıxışıma 40 dəqiqə vaxt ayrılmışdı. Məruzəm geniş idi.

Yeri gəlmişkən, məruzəm xüsusunda Azərbaycan oxucusunda müəyyən məlumatın olması üçün müxtəsər şəkildə onun təsvirini verməyi vacib bilirəm. Axı, mən öz məruzəmlə təkcə özümü yaponlara təqdim etmir, həm də Azərbaycanı təmsil edirdim.

Məruzə belə adlanır: «XX əsr Azərbaycan milli tarixşünaslığı: tarixi təcrübə və müasir vəziyyət».

Əlbəttə, mövzu olduqca genişdir. Ölkəmizdə və xaricdə bu haqda kitablar, dissertasiyalar, məqalələr çox yazılmışdır. Əsl doktorluq dissertasiya mövzudur. Məruzəmi hazırlayarkən Ə.S.Sumbatzadənin, M.P.Zülfüqarlıının, N.Nəsibzadənin, F.İbrahimlinin, Z.Bünyadovun, V.Çıraqzadənin, C.Həsənlinin, M.Əliyevin, N.Yaqublunun, Ə.Mirhaşımovun, B.Mirzəyevanın, eləcə də A.Bakıxanovun, ASE-nin IX cildinin, 7 cildlik «Azərbaycan tarixi»nin, V cildinin məlumatlarından olduqca bəhrələnmiş, qarşıma XX əsr milli tarixşünaslığımız haqqında yapon auditoriyası qarşısında yapon təsəvvürünü icmal halda genişləndirmək məqsədi qoymuşdum.

Məqalə aşağıdakı hissələri özündə ehtiva edir:

Ön söz; Azərbaycan tarixşünaslığında XX əsr tariximizin dövrlərə bölünməsi; XX əsrə qədərki tarixşünaslığımız; XX əsr Azərbaycan tarixşünaslığına giriş; AXC dövrünün tarixşünaslığı (1918-1920); Azərbaycanda Sovet hakimiyyəti dövrünün tarixşünaslığı (1920-1941); Azərbaycanın Böyük Vətən müharibəsi dövrünün tarixşünaslığı (1941-1945); Sovet Azərbaycanın müharibədən sonrakı dövrünün tarixşünaslığı (1946-1950-)ci illər; 1960-1980-ci illər tarixşünaslığı; Sovet imperiyasının süqutu; XX əsrin son onilliyi; Son söz.

«**Ön söz**»də sözümlə belə başlayıram: «Yaponiya və Azərbaycan. Yerləşdikləri məkan: Uzaq Şərqlə və Orta Şərqlə. Şərqlə və Şərqlə. Şərqlə Şərqlə öyrənir. Elə buna görə də azərbaycanlı professor bu gün Yaponiyadadır. Mən Tohoku Universitetinin professorları cənab Hiroki Okanın və Takaşi Kurodanın dəvəti ilə bu gözəl ölkəyə gəlmişəm. Mən bir Şərqlə ölkəsindən başqa Şərqlə ölkəsinə isti salam gətirmişəm».

«**Ön söz**»dən cümlələr:

«Azərbaycanın 3 min ildən artıq dövlətçilik tarixi ilə yaxından tanış olduqda məlum olur ki, onun təxminən min ili müstəqillik, iki min ili isə istilalar və yadelli qüvvələrin əsarəti dövrüdür.

Azərbaycanın XX əsr tarixi olduqca mürəkkəb və ziddiyyətli olmuşdur. Bu bir əsrlik müddət ərzində Şimali Azərbaycan 1918-ci ilədək Rusiya imperiyasının tərkibində qalmış, 1918-ci ilin may ayının 28-dən 1920-ci ilin aprel ayının 27-dək müstəqil respublika kimi fəaliyyət göstərmiş, 27 aprel 1920-ci ildən 18 oktyabr 1991-ci ilədək Sovet Sosialist Respublikalar İttifaqının daxilində

qalmış, 1991-ci ildən müstəqil Azərbaycan Respublikası e'lan olunmuşdur».

XX əsr tarixinin dövrlərə bölünməsi uzun zaman Sov. İKP-nin siyasi xətti əsasında həyata keçirilmişdir. Lakin, Azərbaycan müstəqil respublika e'lan olunduqdan bir il sonra (1992, may) BDU Tarix fakültəsində «Azərbaycan tarixinin dövrləşməsi» probleminə həsr olunmuş seminar keçirildi, alimlər yeni bölgülər təklif etdilər. Prof. Yaqub Mahmudov tariximizi 4 dövrə, prof. Süleyman Əliyarov isə onu 5 dövrə bölməyi təklif etdilər. Bu mübahisəli məsələ xüsusunda hələlik ümumi fikir yoxdur. Tədqiqatçılar (Z.Bünyadov, M.İsmayılov, S.Əliyarov, Y.Mahmudov, C.Həsənli, E.İsmayılov, X.Məmmədov, A.İsgəndərov, M.Qasımov, K.Şükürov, İ.Musayev, F.İbrahimli, X.İbrahimli, A.Balayev, T.Qaffarov və s.) problemin öyrənilməsi sahəsində mövcud olan nöqsanları tənqid edərək, Azərbaycanın sovet dövrü tarixinin «ağ ləkələrdən» təmizlənməsində məqsədyönlü fəaliyyət göstərmişlər. Akademik Ziya Bünyadov yazırdı: «Kommunist rejimi dövründə ölkəmizdə tarix elmi... hər kəsin istədiyi kimi rəftar edən əxlaqsız qadına çevrilmişdir. Yuxarıların ab-havasını tutub gedən müttəfiq və muxtar respublikaların katibləri (respublika başçıları – Ş.F.) tarixi öz istədikləri kimi idarə edirdilər».

Bu problemin tədqiqindəki çatışmazlıqların səbəblərini təhlil edən prof. Y.Mahmudov belə nəticəyə gəlmişdi: «Tarixçilər içərisində torpağının, el-obasının təşəbbüsünü çəkən, nurlu ideyaları olan tədqiqatçılar az olmamışdır. Lakin onlara istənilən səviyyədə sərbəst işləmək imkanı verilməyib. Onlar sifarişlə tarix yazmağa

məcbur ediliblər. Bir sıra problemlərin analizi məsələsi sadəcə olaraq qadağan edilib, mədhiyyələr yazılmasına isə yaşıl işıq yandırılıb».

Ədəbiyyat sahəsində də eləcə. Məşhur şairlərimiz kolxozu, sovxozu, MTS-i, beşillik planların «yerinə yetirilməsi»ni, Lenin-Stalin mövzularını yazmaqla orden qazanırdılar. Aşıqlarımız isə, Allah göstərməsin, sosializmi, hətta kommunizmi şıdırgı təbliğ edir, əyinlərinə Stalinin geydiyi dəbdə yekə cibli hərbi köynək keçirir, qalife şalvar dəbində şalvar geyinir, ayaqlarına sapoq taxırdılar (Elə indi də belədir. Məgər inqilaba qədərki aşıqlar beləmi geyiniblər? Yaltaqlıq! Yaltaqlıqdan ötrü yamsılama «üsulu»).

*«Kommunizmin binaları tikilir,
Düşmənlər baxdıqca bağı sökülür...»*

Yaxud.

*«Yurdum başdan-başa gülüstan olur,
Bu gözəl dövrünün qədrini bilək»*

Yenə yaxud,

*«Kolxozçular başdan-başa
Bürünüblər al qumaşa»*

yazan şairlər sanki müharibədən sonrakı kasıbçılığı görmürdülər...

Mənim mə'ruzəmdə sonra **XIX-XX əsrlər tarixşünashlığı** haqqında mə'lumat verilir, XX əsrdə

Azərbaycanın üç respublika həyatını yaşaması xatırlanır: 1) Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti; 2) SSRİ-nin Azərbaycan Respublikası; 3) Müstəqil Azərbaycan Respublikası.

Mə'ruzəmin böyük maraq kəsb edən dövrü nəhayət «**Sovet imperiyasının süqutu**» adlanan hissəsidir. Burada, 1985-ci ilin aprel ayından başlayan Yenidənqurma konsepsiyasından, onun müsbət tə'sirindən və bu konsepsiyanın SSRİ-nin dağılmasının əsasını qoymasından danışılır. Nəzərə yetirilir ki, AXC lideri Məmmədamin Rəsulzadə çox böyük uzaqgörənliklə vaxtı ilə yazmışdır: «Heç şübhə yoxdur ki, Sovet İttifaqı özünün ən zəif nöqtələrindən dağılmağa başlayacaq. Qafqaz isə belə zəif nöqtələrdən biridir».

Məqaləmin sonuna yaxınlaşıram: 1985-88-ci illər dövrü başqa dövrlərə nisbətən qısa olduğundan və 1988-ci ilin fevralından **Azərbaycanda Dağlıq Qarabağ problemi ilə bağlı ziddiyyətlərin kəskinləşməsi** tarixşünaslığın istiqamətini dəyişdirmiş, yeni yazılan kitab və məqalələr içərisində Azərbaycanın milli maraqlarına uyğun yazılar çoxluq təşkil etməyə başlamışdır.

1988-91-ci illər, yə'ni Azərbaycanda milli azadlıq hərəkatının başlanması və dövlət müstəqilliyinin bərpa edilməsi dövrü. Kommunist rejimini əvvəlki dövrlərə nisbətən fərqli şəkildə müdafiə edən tarixçilərdən Ə.Sumbatzadə, P.Əzizbəyova, D.Quliyev və digər alimlərin yazdıqları kitab və məqalələr formaca əvvəlki illərdə yazdıqları əsərlərdən fərqlənsə də, məzmunca eyni mahiyyət daşımışdır.

1980-ci illərin axırı – 90-cı illərin əvvəllərində Azərbaycanda milli məsələ xüsusunda, müstəqillik barədə

məqalələr yazılmağa başladı, «meydan hərəkatı» adlanan ardıcıl mitinqlər təşkil edildi. Xalq qəsdən törədilməkdə olan erməni fitnəkarlığına qarşı çıxır, KP-ni qətiyyətlə tənqid edir, SSRİ-dən ayrılmağı tələb edirdi. Əhali dəhşətli «Qara yanvar» hadisəsini - sovet ordusu tərəfindən ölkədə törədilmiş cinayəti unuda bilməzdi. Dağlıq Qarabağ problemi kəskinləşməkdəydi. Bu dövrdə bu problemlə bağlı məqalələr çap olunmağa başladı. Akad. İ.Əliyev rus və Azərbaycan dilində «Dağlıq Qarabağ. Tarix. Faktlar. Hadisələr» kitabını yazdı. Bu problem Azərbaycanın xaricində də əks-sədaya səbəb oldu və bir sıra obyektiv kitablar yazıldı (Əhməd Təbrizli, O.Altştad, T.Svetoxovski və b.). Azərbaycanda baş verən qanlı yanvar hadisəsi və Dağlıq Qarabağ problemi sovet rejiminin tezliklə dağılmasını gerçəkləşdirən səbəblərdən ən mühümləri oldu.

Nəhayət məqaləmin XX əsrin son onilliyi hissəsi. **SSRİ-nin süqutu və müstəqil Azərbaycan Respublikasının yaranması ilə yeni mərhələnin başlanması dövrü.** Məqalədə göstərilir: «Yeni tarixi şəraitdə sovet dövrünü xarakterizə edən «Böyük Vətən» məfhumu altında yalnız Azərbaycan tarixi başa düşülməyə və yazılmağa başladı. ABŞ, Rusiya və başqa ölkələrdə elmi azərbaycanşünaslığa meyl artdı».

Məqalədə göstərilir ki, əsrin son onilliyi Sovetlər imperiyasının sonu və keçmiş Sovet Respublikalarının müstəqil dövlətlərə çevrilməsi ilə xarakterizə olunur. Olduqca gərgin bir dövr. Azərbaycanda müstəqil respublika quruldu. 1991-92-ci illərdə Azərbaycan Xalq Cəbhəsinin, 1993-cü ildən başlayaraqsa Yeni Azərbaycan Partiyasının rəhbərliyi altında fəaliyyət göstərən milli

dövlətmiz özünün yeni həyatını yaşamağa başladı, Azərbaycanda tarixi III Respublika quruldu, prezident Əbülfəz Elçibəyi (Əliyevi) prezident Heydər Əliyev əvəz etdi. Əlbəttə, bu sadəcə bir liderin başqa bir lideri əvəz etməsi deyildi. Bu Azərbaycanın müstəqilliyinin taleyüklü bir vəziyyəti idi. Ə.Elçibəyin görə bilmədiyini işi H.Əliyev gördü, hələ süst olan müstəqillik sür'ətlə qüvvətlənməyə başladı, iqtisadi baxımdan son dərəcə əhəmiyyətli iri layihələr, ən başlıcası isə Azərbaycan üçün olduqca vacib olan Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft kəməri layihəsi dünyanın güclü dövlətləri tərəfindən dəstəkləndi, imzalandı və həyata keçirilməyə başladı, Azərbaycanın daxili və xarici siyasəti genişləndi, beynəlxalq əlaqələr sür'ətlə artdı, ölkədəki demokratik islahatlar yüksələn xətt üzrə vüs'ət tapdı, xalqın maddi vəziyyətinin yüksəlişinə doğru qətiyyətli addımlar atıldı.

Budur mənim geniş elmi məqaləmin qısa icmalı. Amma sonda bunları da yazmağı unutmamışdım:

Əsrin son onilliyində Azərbaycanda senzura rejimi ləğv olunmuş, tədqiqatçılar arxiv fondlarından geniş istifadə etməyə başlamışlar. Son illərdə 7 cildlik «Azərbaycan tarixi», «Azərbaycan Demokratik Respublikasının Ensiklopediyası», «Naxçıvan Ensiklopediyası» adları ilə böyük kitablar çap olunmuş, Azərbaycan tarixinə dair dərs vəsaitləri, «Azərbaycan tarixi» xəritələr toplusu işıq üzü görmüşdür. Hal-hazırda da Birinci Respublikanın – Azərbaycan Demokratik Respublikasının tarixinə olan ümumi maraq sönməmişdir və yeni-yeni əsərlər yaranmaqdadır. Sovet dövründə isə, mə'lum olduğu kimi, bu mövzu barədə danışmaq və yazmaq yasaq idi.

Sonda «Son söz»dən bir neçə cümlə: «Biz beləliklə, Azərbaycanın 100 illik böyük bir dövr milli tarixşünaslığına qısa bir nəzər saldıq. Ümumiyyətlə, hər hansı bir ölkə tarixinin obyektiv tədqiq olunması ölkədəki mövcud dövlət quruluşunun hakimiyyətdə olduğu dövrdə gerçəkliyi tam düzgünlüklə əks etdirmir. Obyektiv tarixin yazılmasından ötrü baş verən hadisələrin üzərindən uzun illər ötməli, həqiqət qorxmazlıqla söylənilməli və tarixşünaslar boş-boş tə'rif mövqeyindən uzaq olmalıdırlar. Rus diplomatı və tədqiqatçısı V.F.Minorski yazırdı ki, o, Ağrı dağının yanında olarkən həmin dağın necə də yüksək olduğunu görə bilmədi, lakin dağı uzaqdan müşahidə etdikdə onun əzəməti diqqətini cəlb etdi.

Bu günkü tam obyektiv tarixi gələcəkdə yazacaqlar!».

Beləliklə, mən mühazirəmi yekunlaşdırıram. Demək, XX əsr Azərbaycan tarixşünaslığı. Demək, tarixi təcrübə və müasir vəziyyət. **Zənnimcə, tarixi təcrübə müasir vəziyyət üçün örnək olmalıdır. Tarixi aldatmaq olmaz! Tarix əvvəl-axır yalanları, böhtanları, saxtakarlıqları üzə çıxarır.**

Tarixdə hər şey olduğu kimi yazılmalıdır.

Beləliklə, saat 21-dən gecə yarısınaqədər Şaiqlə sabah yaponlar qarşısında oxuyacağım mə'ruzəmi əməlli-başlı təhlil etdik, tərcümə işlərini yekunlaşdırdıq. **Şaiq dedi ki, Yaponiyada elmi məqalə yazan müəlliflər sual cümlələrindən sərf-nəzər edirlər.** Məsələn, mənim məqaləmdə belə cümlə vardı: «Müəllif (burada Ə.S.Sumbatzadə – Ş.F.) müxtəlif məsələlər barədə sovet alimlərinin yazdıqlarını obyektiv təhlil etmək əvəzinə onların dediklərini əsasən təsdiq etməyə üstünlük

vermişdir. **Axı, necə də təsdiq etməyəydi?.. Axı, başqa cür yazmaq olardımı?».**

Yaxud başqa misal: «Tədqiqatçı M.R.Zülfüqarlı öz kitabında Q.Mehdiyevin «Azərbaycan Kommunist Partiyasının Böyük Vətən müharibəsi dövründə fəaliyyəti» adlı monoqrafiyası haqqında yazır: «Bu kitabda müəllif problemə bütün sovet tarixçilərinə xas olan partiyalı mövqedən yanaşdığına və subyektiv mülahizələrə üstünlük verdiyinə görə sırf KP-nin mövqeyini əks etdirir. Kitabda müharibə dövründə Azərbaycan əhalisinə qarşı yeridilmiş səhv siyasətdən, Stalin rejiminin qeyri-qanuni hərəkətlərindən söhbət açılmaması isə, fikrimizcə, dövrün tələblərindən irəli gəlmişdir» (Bunlar M.Zülfüqarlının sözləri idi). Sonrasa mən məqalə müəllifi kimi belə yazıram: «Əlbəttə elədir, cənab Zülfüqarlı. **Hansı tarixçi dövrün tələbini yerinə yetirməkdən boyun qaçıra bilərdi? Azərbaycanda yaşaya-yaşaya kim əks mövqedə dayana və həqiqəti qələmə ala bilərdi?»** Bu sual cümlələrinin üstündən də xətt çəkdik və beləliklə mən yapon müəllifləri kimi məqaləmin elə cümlələrindən sərf-nəzər etdim.

Şaiq öz otağına getdi. Saat 1-ə işləyirdi. Yuxu gözümə gəlmirdi. Başıma şe'r gəldi. Əlbəttə, Yaponiya haqqında:

Gündoğar ölkə

*Ey qoca Yer Kürəsində
Vaxtın münasib bir və'dəsində
Hamilə bir torpağın
Gömbül qarnından çıxan*

*Gündoğar ölkə!
Səni Allah yaratdı,
Səni Yaradan yaratdı,
Yaratdı və yaşatdı,
Mə'lumdu bu.
Səni Gün doğdumu,
Yaponiya?*

*Gecə-gündüz yanar
Qap-qaynar
Gündənmi doğuldun?
Öz hərərəti ilə
Gün elə qamaşdırdı gözünü,
Qıyıqgöz oldun.
Bəs başqa qıyıqgözlər?
Bəs nanaylar,
kalmıklar,
qırğızlar?
Axı o yerlərdə də
Qıyıqgözdür adamlar,
Amma,
bənzəmirlər sənə o yerlər,
çünkü, sən
Gündoğar ölkəsən,
Yaponiya,
İşıqlısan büsbütün,
çünkü,
Yeri yaradan,
Göyü yaradan,
Günəşi yaradan
Yaradanın –*

*mamaça Allahın izni ilə
Səni doğdu Gün,
Yaponiya –
Ey Gündoğar ölkə!*

Senday, 20 fevral

V.21 fevral.

Tohoku Universiteti. Elmi Forumun açılışı. Saat 10. Geniş elmi məruzə və verilən suallara cavablarım (1 saat 15 dəqiqə). Məndən sonra prof ; Vaja Kiknadzenin oxuduğu elmi məruzə .Başqa çıxışlar və məruzələr (Hiroki Oka, Seiçi Kitayava, Takaşi Kuroda, Hiroki Takakura). “Hotel Leopalse Sendai” Şərəfimizə ziyafət.

Dünən yağan qar axşam başlayan yağış elə dünən də büsbütün əritmişdi. Amma, gecə yenə də qar yağdı. Yaşıl otların, üryan ağacların, müxtəlif rəngli damların üstü ağappaqdı. Qar ara-sıra yenə yağır. Amma günəş şüaları da çadra buludların üstünü cırıb özlərini yerə çətdirməyə istəyirlər.

Televizorun düyməsini basdım. ABŞ-ın yeni Dövlət Katibi xanım Hillori Klintonun Yaponiyaya səfərindən fraqmentlər göstərilir. Müxtəlif yerlərdə bu xanımın şərəfinə təşkil edilən görüşlər, jurnalistlərlə press-konferensiya və s...

Vaxtımı boş keçirmək istəmədim. Televizoru keçirib, dəftərimi götürdüm:

Qəzəl

*Mən Yaponnda şərəfi, düzlüyü me'yar gördüm
Və yaponlarda təmizlik sayacağı var gördüm.*

*İnkişafındakı vüs'ət məni heyran elədi,
Onları zəhmətə heyran, vəfadar gördüm.*

*Şeyx Nizami babamız «Məxzənül-əsrar» yazdı,
Bu gözəl mülkdə mən məxzənül-əsrar gördüm.*

*«Mədəni» söyləmirəm hər adama, mən burada
Mədəniyyət deyilən xisləti aşkar gördüm.*

*Nə dilənçi gözə dəyməkdə, nə şair möhtac,
Mən adamlarda həya seyr elədim, ar gördüm.*

*Bağibandır elə bil burdakı hər bir insan,
Bağı gülşən, dağı bağ, torpağı gülzar gördüm.*

*Əyrilikdən uzaq olmuş bu yaponlar, Şahin,
Mən yaponda şərəfi, düzlüyü me'yar gördüm.*

Senday, 21 fevral

Vallah-billah yazdıqlarım həqiqətdir. Boş tərifnamələr, yalançı şüarnamələr, bayağı mədhnamələr (məsələn «Canlanır hər qarış yer Sumqayıtda...», «Kolxozçular başdan-başa // Bürünüblər al qumaşa» kimi) məndən tamamilə uzaq «namə»lərdir.

Şe'rimi yazıb pəncərəmin pərdəsini çəkdim və Günəşlə görüşdüm (Eynən Yasif Nəsirli kimi). Yaxşı hava əhvalımı yaxşı edir. Aprel ayının havası dəli olan küləkli bir gündən sonrakı yaxşı havasından tə'sirlənib Bakıda belə bir şe'r yazmışdım:

Elə yaxşı hava var ki!..

*Nə şaxta var, nə də ki qar,
Elə yaxşı hava var ki.
Şükür sənə, Pərvərdigar,
Elə yaxşı hava var ki.*

*Külək coşmur yava-yava...
Tufandan sonrakı hava!
Borandan sonrakı hava!
Elə yaxşı hava var ki.*

*Qışı – danmaq istəyirəm,
Gündə – yanmaq istəyirəm,
Havalanmaq istəyirəm,
Elə yaxşı hava var ki.*

*Təbim sönür, gedir bada
Varsa duman, sis havada,
Pis oluram pis havada,
Elə yaxşı hava var ki.*

*Xoşdur ki, xoş hava olur,
Quşlar ilə yuva dolur,
Ciyərimə hava dolur,
Elə yaxşı hava var ki.*

*Bu Şahinin duası var,
Ürəyinin sevdası var,
Başında eşq havası var,
Elə yaxşı hava var ki...*

Bakı, 12.04.2005

Havanın və əhvalımın yaxşı vaxtında Şaiq qapımı döydü. Kafeyə endik. Sübh yeməyi. Sonra küçə. Taksiyə oturub, Tohoku Universitetində bu gün keçiriləcək forumda iştirak üçün məqsəd istiqamətinə yönəldik. Professor H.Oka artıq bizi gözləyirdi.

Konfrans zalı. Bu günkü forumun proqramı, mənim və Vaja Kiknadzenin edəcəyimiz çıxışların ayrı-ayrı nüsxələri, eləcə də bir neçə yapon aliminin oxuyacaqları məruzələrin mətnləri mizlərin üstünə qoyulmuşdu. Foruma Tokio və Sapporo şəhərlərindən də gələnlər vardı.

İclası prof. Hiroki Oka açdı, iştirakçıları salamladı və çıxış üçün proqrama uyğun olaraq sözü mənə verdi. Əlavə edib dedi ki, çıxışım və suallara cavablarım üçün mənə bir saat vaxt ayrılmışdır. Ön divarda qurulmuş monitorda yapon və ingilis dilində yazılmışdı:

10:00 – 11:00

Prof. Shahin F.Farzaliyev
(Chief of Center of Translators of Institute of
History, The Azerbaijan National Academy
of Sciences, Prof. at the Azerbaijan
State University)
The XX-th century Azerbaijan national
historiography: historical experience and
contemporary situation

Saat 10⁰⁰-dan 11⁰⁰-dək.

Çıxışımı, əlbəttə, Şaiq tərcümə edirdi. Alman dəqiqliyi, bəllidir ki, biz azərbaycanlılarda da yoxdur. Maraqla qulaq asırdılar. Forum iştirakçılarının vaxtını 1 saat 15 dəqiqə aldım. Məruzəm vaxtı təkcə bir dəfə mərhum akad. Ziya Bünyadovdan gətirdiyim bir fikrə görə mənim sözümlü kəsdilər. Demişdim: «Kommunist rejimi dövründə ölkəmizdə tarix elmi... hər kəsin istədiyi kimi rəftar edən əxlaqsız qadına çevrilmişdir. Yuxarıların ab-havasını tutub gedən müttəfiq və muxtar respublikaların katibləri (respublika başçıları – Ş.F.) tarixi öz istədikləri kimi idarə edirdilər».

Yerdən sual:

- Bəs indi necə?

Dedim: - «İndi» haqda sonra danışacağam. «İndi» haqda sonra danışması olmadım və sual verən şəxs sualını təkrar etmədi. Əvəzində başqa suallar başladı. Burada yığışan alimlərin Azərbaycandan və onun tarixindən müəyyən xəbərləri vardı. Dörd nəfərin – Finlandiyada yaşayan iki ər-arvadın, prof. Hiroki Takakuranın, Hokkaydo Universitetinin doktoru xanım Takemura Yasinonun suallarına cavab verdim. Mənim üçün ayrılmış vaxt sona yetdi.

10 dəqiqəlik tənəffüs. Saat 12-də Vaja Kiknadze (Gürcüstan İ.Cavakişvili adına Tarix və Etnologiya İnstitutu) xitabət kürsüsünə qalxdı. Onun mövzusu belə adlanırdı: «Rus sinodunun dini (kilsə) siyasəti və Gürcüstan Cəmiyyəti XX əsrin əvvəllərində».

V.Kiknadzenin çıxışından sonra yenə 10-15 dəqiqəlik fasilə. Sonra daha 4 nəfərin çıxışı oldu:

Prof. Hiroki Oka (Tohoku UNiversiteti, Beynəlxalq Mədəni Tədqiqatlar Mərkəzi).

Prof. Seiçi Kitaqava (Tohoku UNiversiteti, Beynəlxalq Mədəni Tədqiqatlar Mərkəzi).

Prof. Takaşi Kuroda (Tohoku UNiversiteti, Beynəlxalq Mədəni Tədqiqatlar Mərkəzi).

Prof. Hiroki Takakura (Tohoku Universiteti, Şimal-Şərqi Asiya Tədqiqatlar Mərkəzi).

Forumun gündəliyindəki bütün çıxışlar dinləndi, müzakirə olundu. Takaşi Kurodanın məruzəsi mənim üçün çox maraqlı idi: «İranda Sovet Sosialist Respublikası Gilan». Çıxışları «Hotel Leopalse Sendai» adlı böyük bir restorana dəvət etdilər və şərəfimizə ziyafət verildi. Yenə də ənənəvi yapon yeməkləri. Ofisiantın gətirdiyi şorbada ən gözəl və yadda qalan keyfiyyət qaynadılmış böyük bir balıqqulağının tən ortasındakı kiçik bir qurd oldu. Yeyənlər kef etdilər. Həmin qurdu iki çubuqla götürüb elə ləzzətlə yedilər ki...

Otelə qayıdırdıq. Piyada. Senday şəhərinin mərkəzi küçələrini bir daha maraqla seyr edirəm. Təmiz və saf havalı şəhər. Hər yanda rəngarəng neon çıraqları. Hər tərəfdə özünəxas yapon təmizkarlığı. Küçələrdə qədəm basdığı asfalt o qədər təmizdir ki, buraya nə qədər qar, yağış yağsa da tər-təmiz qalır, çünki asfaltın üstündə palçıqdan əsər-ələmət görünmür. Mən artıq 3 gündür ki, Senday şəhərindəyəm. Hələ bircə nəfər də polis gözümə dəyməyib. Səbəbini Şaiqdən soruşuram:

- Polis niyə görünmür?

- Polis nəyə lazımdır ki? Bir ölkədə ki, qanunlar işləyir, qaydalara əməl olunur, oğurluq və rüşvət halları yoxdur, hər kəs nizam-intizamı göz bəbəyi kimi qoruyur, polis nəyə lazımdır ki?

Doğrudan da «polis nəyə lazımdır ki?». Əlbəttə, Yaponiyada polis var, amma onları görə bilmirsən. Zərurət olduqda onların özləri çağırış-filan gözləmədən peyda olurlar. Şəhəri monitorlar tam nəzarət altında saxlayır. Doğrudan da «polis nəyə lazımdır ki?». Qanun-qaydanı gözləyən, xuliqanlığa yol verməyən, siqaret kötöklərini hara gəldi tullamayan, küçə hərəkəti qaydalarını pozmayan adamlar olan yerdə «polis nəyə lazımdır ki?». Mədəni davranış, nəzakətli rəftar, qarşılıqlı ehtiram varsa «polis nəyə lazımdır ki?». Yaxşı şe'r mövzudur, deyilmi? Bəlkə də hər yapon düşünür: «Mən polisi görməsəm də, polis məni görür. Özümü lazımı səviyyədə aparmalıyam».

Əgər biz də belə düşünsək «polis nəyə lazımdır ki?».

VI . 22 fevral.

Sürət qatarı. Senday-Matsuşi-ma istiqaməti. Matsuşima şəhəri. Zuyganji məbədi. Məbədin geniş həyə-tindəki müxtəlif budda heykəlləri və fontanlar. Zuyganji İncəsənət Muzeyi. Muzeyin müxtəlif guşə və mərtəbələri. Çoxsaylı eksponatlar. Sendaya dönüş. “ Kamikadze” adlı şeirim.

Bu gün heç bir tədbir nəzərdə tutulmamışdır. Bu gün sadəcə olaraq gəzinti günümüzdür. Dünən yaponlar haqqında bir qəzəl yazmışam:

Aləmlə girib bəhsə fərasətli yaponlar.

Heyrətdə qoyur aləmi heyratlı yaponlar.

*Qeyratla sevər torpağı qeyratlı oğullar,
Qeyratla sevir torpağı qeyratlı yaponlar.*

*Var burda təmizlik ki, digər ölkədə varmı?
Zəhmətlə çatıb məqsədə zəhmətli yaponlar.*

*Heç yerdə görə bilmədiyim paklığı gördüm,
İbratdi bugün bizlərə ibratlı yaponlar.*

*Davranmağı arkanla, nəzakətlə, ədəblə
Təlqin eləyir xəlqə nəzakətli yaponlar.*

*Dövlət var elə, sanki onun qanunu yoxdur,
Qanunları işlək ulu dövlətli yaponlar.*

*Rəbb hörməti vardır deyər hörmətli olublar,
Alqış sizə, əhsən sizə hörmətli yaponlar.*

*Mə'murları, Şahin, necə də düzliyə məftun,
Düzgünlüyü vardır deyər – sərvətli yaponlar.*

21 fevral, Senday

Şaiqin mənə etdiyi dünənki təklifə görə bu gün tarixi bir yerə getməliyik: Sendaydan təxminən 50-60 km. aralıda yerləşən Matsuşima körfəzindəki şəhərə və istirahət güşəsinə.

Qatara əyləşib yola düşdük. Seiçi Kitaqava və Vaja Kiknadze də bizimləydilər.

Ətrafı seyr edirəm. Əcəb təmiz təbiətdir. Yağış yağmağa başladı. Ətraf daha da təzələndi. Sizə təəccüblü gəlməsin, əziz oxucular. Palçıq yoxdur bu yerlərdə. Asfalt qarqara, maşınlar tərtemiz. Burada maşınları yumağa ehtiyac yoxdur. Ayaqqabılar silinmir. Hər yandan təmizlik yağır, təbiət göz oxşayır. Yol boyunca yanından keçdiyimiz evlərə də göz yetirirəm. Evlərin damları. Sanki bu damlar bu adamların əlləriylə çimdirlənib, asfalt da, ağaclar da yuyundurulub.

Baharın tezliklə yetişəcəyi duyulur. Bə'zi budaqlar tumurcuqlayıblar. Həyətləri, hətta evlərin balkonlarını da «Çin qızılgülü» adlandırılan güllər bəzəyir. Gülsevərdir yaponlar. Yol boyunca həmişəyaşıl sərvi, şam, küknar ağacları. Mən Yaponiyanı dünyanın böyük bir güldanı kimi təsəvvürümdə canlandırdım və bir bayatı yarandı:

*Qoynunda şalalə – min,
Qucağında lalə – min.
Yaponiya ölkəsi
Güldanıymış aləmin.*

Matsuşima şəhəri, 22 fevral

Qışda bahar. Sakura çiçəkləri, ərik gülləri, «Çin qızılgülləri»...

Matsuşimadayıq. O qədər də böyük olmayan bir şəhər. Sakit Okean suları Matsuşimanın ayaqlarını yalayır. Məşhur yapon hayku janrlı şe'rın yaradıcılarından sayılan M.Başo da olub Matsuşimada. M.Başo haqqında bir neçə söz:

Bir qədər yuxarıda hayku barədə qısa mə'lumat vermişdim. Yapon haykularının mütaliəsi məni bu janra olduqca həvəsləndirdi: qısa şe'rlərdə böyük mə'nalar. Və bu mənalara hər oxucu özü bildiyi kimi qavrayır, dərk edir. Müxtəlif ölkələrin Aleksey Andreyev, Mixail Sapeqo, Anita Vircil, Böyükxan Pərviz, Elşad Səfərli kimi şair və mütərcimləri də hayku yazmışlar. Mən də cəsarət edib yazdım, nəticədə «Azərbaycan haykuları» adlı kitab yarandı. Güzəl janrdır hayku. Azərbaycan haykusunun tədqiqatçılarından Rəşad Quluzadə yazır: «Haykuda məni cəlb edən, onun son dərəcə yığcamlığına baxmayaraq, böyük poemaların, romanların deyə bilməyəcəyini oxuculara çatdırmaq xüsusiyyətidir» (Bax: «Yapon dili və mədəniyyəti sahəsində xarici ölkə tələbələrinin tədqiqatları» jurnalı, səh. 145).

Qayıdaq M.Başoya. Onun bir neçə haykusu:

*«Gül pətəyindən arı
Asta-asta çıxır,
Ah, necə də həvəssiz».*

*«Qış günəşi.
Kölgəm mənim buzlayır
Atın belində».*

*«Şeh damcılayır
Dünyamızın çirkini
Yox etmək üçün».*

*«Bu ildə də yenidən
Meymunun maskası*

Meymundadır».

Mən Matsuşimada olarkən eşitdim sanki M.Başonun bu yerdə əbədi qalan addım səslərini. Bir daha yetişdi mənə onun hissləri, duyğuları, kədəri, sevinci. Başı dolu haykuçu olub Başo.

Mənim «tənqidçi» adlanan, yaxud adlandırılan qələm əhlinə münasibətim, nə gizlədim, yaxşı deyil. Uydurulmuş yaradıcılıq peşəsidir. Məgər Nizami, Sə'di, Hafiz, Füzuli dövründə tənqidçilər olublarmı? Zənnimcə, tənqidçi nə şair, nə də yazıçı ola bilən ədəbiyyat «həvəskarı»dır, o, «filan şair yaxşı, filan ortabab, filan pisdir» deyə mühakimə yürüdür, onların ədəbi yaradıcılıqlarını onlardan zəif ola-ola təhlil edir, tərifləyir, pisləyir. Əgər Səməd Vurğun, Süleyman Rüstəm, Rəsul Rza kimi ordenli şairlər hayku yazsaydılar, tənqidçilər onların hayku yaradıcılıqlarını gen-bol tərifləyər, barələrində məqalə və monoqrafiyalar yazardılar. Bu gün hansı tənqidçi Böyükxan Pərvizdən, Elşad Səfərlidən hayku yazan şairlər kimi söz deyib? «Onlar nə yazacaqlar ki?» deyə düşünən tənqidçi, şe'rlərini heç oxumadan bu şairlərə və şəxsən mənə əhəmiyyət vermir. Vaxtilə türkdilli ədəbiyyatda, mə'lumdur ki, qəzəl janrı da yox idi. Qəzəli ərəblər (Xəlil ibn Əhməddən başlayaraq) yaradıblar, amma artıq neçə əsrdir ki, qəzəl Azərbaycan ədəbiyyatının doğma poetik janrı kimi özünə vətəndaşlıq hüququ qazanmışdır. Yaxud, sovet janrı (ingilislərin?) bizim milli ədəbiyyatımızda yox idi. İnanıram ki, hayku da, indi yox, bir neçə illərdən sonra ədəbiyyatımızda doğma janr sayılacaqdır. M.Başonun haykularına diqqət yetirdinizmi? Nə qədər lakonik və mə'nalı şe'rlər!..

Haykular haqqında eşidib yox, oxuyub fikirləşmək lazımdır:

*Mənim şe'rlərimi
Oxuyub sətir-sətir,
Dərk edib şe'r-şe'r,
Çevirib varaq-varaq
fikirləş.
Mənim şe'rlərimi
Fikirləşib oxuma,
Oxuyaraq fikirləş.*

(İkinci Divan, səh. 558-559)

Yaponşünas Rəşad Quluzadənin mə'lum məqaləsində Şahin Fazil haykuları haqqında müsbət fikirlər vardır (bunu mənim qeyri-təvazökarlığım sanmayın. Mən demirəm ki, Rəşad Quluzadə deyir): «... Şahin Fazilin sevgi mövzusunda yazılmış haykuları əsasən sevgili yar ilə olan söhbət, sevgiliyə olan hisslərin tərənnümü, sevgili haqqında olan xatirələrin təsviri formasında işlənmişdir:

*Özünü sıx mənə,
Qoyma üşüsün
Divarda kölgəmiz».*

Digər tərəfdən, onun haykuları arasında qəm-kədər, qüssə mövzuları da az deyil.

Tut əlimi,

*Əlim çirkli deyil,
Göz yaşım ilə yumuşam.*

Şair göz yaşını tökərək ağladığını «əlimi göz yaşım ilə yumuşam» deyə ifadə edir.

Şahin Fazilin haykularında təbiət mövzusu da əsas mövzulardan biridir:

*Quru budaq
Ölüdür onsuz da,
Yaşı sındırma, külək!*

Qarşısına çıxan hər şeyi sındıraraq dağdan küləkdən şair heç olmazsa hələ cavan olan budağı sındırmamağı xahiş edir.

Şahin Fazilin haykularında, bunlardan başqa, «Tanrı», «İnsanlara müraciət» kimi mövzular da var:

*Ey Allah,
Çata bilmirəm sənə,
Əlim aşağıdır.*

Burada Tanrının dahiliyi, əlçatmazlığı və bununla yanaşı insanların gücsüzlüyü haqqında danışılır» (Bax: Göst. jurnal, səh. 147-148).

Matsuşimanın sahildən bir qədər uzaq olan Zuyganji adlı mə'bədəsinə gəldik.

Yaponiya mə'bədlər diyarıdır. Mə'bəd yaxud mə'bədə. Hər iki istilah ibadətə deməkdir. İbadətə, yəni insanların ibadət etməyə gəldikləri müqəddəs yer. Bu ölkədə qədimdən bəri iki din (sintoizm və buddizm)

mövcuddür ki, hər ikisi geniş yayılmışdır. Hər iki dində konfutsiçik tə'limi əsas yer tutur.

Mən indicə «iki din» ifadəsi işlətdim və hər iki dində konfutsiçilik tə'liminin əsas yer tutduğunu qeyd etdim. Yaponiya və yaponlar haqqında oxuduğum kitablarda böyük əksəriyyətində məhz iki dindən sintoizmdən və buddizmdən danışılır. Bəkir Nəbiyev də «Yaponiyada mövcud olan hər iki dinə (sintoizm, buddizm) məxsus irili-xırdalı onlarla bu cür mə'bəd şəhəri üzük qaşı kimi dövrələmişdir» yazır (Bax: Bəkir Nəbiyev. Göst. kitab, səh. 695). «Sakura budağı»nda yaponşünas jurnalist V.Ovçinnikov da əsasən iki dindən danışmasına baxmayaraq konfutsizmə əsərində «üçüncü din» kimi baxmışdır. Onun kitabına nəzər yetiririk: «Yaponun qəlbində üç din iz qoymuşdur. Sinto yaponları təbii gözəlliyə həssaslıq, təmizkarlıq və allahdan törəmələri haqqındakı əfsanələr vermişdir. Buddizm yapon incəsənətinə öz fəlsəfəsini əlavə etmiş, taleyin kəşməkeşlərinə dözmək üçün xalqdakı fitri mətanəti möhkəmləndirmişdir. Nəhayət, konfutsizm özü ilə belə bir ideya gətirmişdir ki, mə'nəviyyatın əsası yaşlılara və yuxarı rütəbəlilərə minnətdarlıq kimi başa düşülən sədaqətdir» (Bax: Sakura budağı, səh.23). Yapon dinləri haqqında belə söz açmasına baxmayaraq, «Sakura budağı»nda yenə də fəqət iki dindən təfərrüatla danışılır. Oxuyuruq: «Mə'bədlərə aparən yolların özləri də müxtəlifdir. Sinto mə'bədinə aparən yola həmişə çinqil tökülür (mən bunu Zuyganji mə'bədinə gördüm – Ş.F.), adamın ayağı çinqilə batır. Ekskursiyaya gələnələr çox vaxt təəccüblənirlər, məgər Meydz parkının xiyabanlarına asfalt döşəmək olmaz? Lakin piyada üçün narahət olan bu yolun

dini mə'nası vardır. İnsanın ayağı altındakı çinqil sanki dindarın beynindən bütün kənar fikirləri qovub çıxarır, onu allahla söhbətə hazırlayır. Budda mə'bədinə isə adətən daş tavalardan düzəldilmiş dolanbac, ensiz yollar aparır.

Nəhayət, dua edənlərin özlərinin hərəkətlərinə baxıb din haqqında fikir yürütmək olar. Adamlar mə'bədin qabağında dayanıb əl çalırırsa (bir qədər aşağıda əl çalma mərasimi haqqında akad. Bəkir Nəbiyevin də izləməsinə vermişik – Ş.F.), sinto allahlarının diqqətini cəlb etmək istəyirlər. Lakin onlar hindlilər kimi dinməz durub başlarını sinələrində qoşalaşdırdıqları ovuclarına tərəf əyirlərsə, deməli Buddaya müraciət edirlər.

Əcnəbi bu fərqləri tədriclə öyrənəndən sonra nəhayət Yaponiyada nə qədər sintoçu və nə qədər buddacı olduğu haqqında sual versə, cavabında çox qəribə rəqəmlər eşidər. Həmin rəqəmlərdən elə çıxar ki, ölkədə dindarların sayı əhalinin sayından iki dəfə çoxdur. Bu, o deməkdir ki, hər bir yapon özünü həm sintoçu, həm də buddacı sanır, hər iki dinin mərasimlərində iştirak edir.

Allahların bu cür yanaşı durmalarını nə ilə izah etmək olar? Onlar hər bir yaponun qəlbində necə yer tapmışlar və öz aralarında necə yola gedirlər? Suallara belə cavab vermək mümkündür: əməyin qəribə bölgüsü sayəsində sinto insan həyatındakı bütün fərəhli hadisələri götürmüş, kədərli hadisələri isə buddizmə vermişdir. Uşağın anadan olması və toy sinto mərasimləri ilə qeyd edilirsə, dəfn və sələflərin yası budda mərasimləri ilə keçirilir.

Yeni doğulan yaponu ən əvvəl sinto mə'bədinə aparırlar ki, yerli allaha təqdim etsinlər. Müəyyən müddətdən sonra uşağın ölməsi təhlükəsinin sovuşduğu

hesab ediləndə onu bu dəfə həyata möhkəm qədəm qoymuş məxluq kimi yenidən ora gətirirlər...

Nikahla da ancaq sinto məşğul olur...

Ölümlə əlaqədar hadisələr və mərasimlər, necə deyirlər, buddizmin səlahiyyətinə aiddir. Dəfn, yas, qəbristanlara qulluq etmək – buddizm mə'bədləri üçün gəlir mənbələri bunlardır... Buddizm ilə əlaqədar olan yeganə xalq bayramı bon – mərhumların xatirəsi günüdür. Həmin günü yayın ortalarında, ay yeddinci dəfə bədirlənəndə qeyd edirlər. Həm də şadyanılıqla qeyd edirlər ki, əfsanəyə görə əcdadlarının bu vaxt öz qohumları yanına qonaq gələn ruhlarını sevindirsinlər» (Bax: Sakura budağı, səh. 20-21).

Demək, ruhlar. Demək, ölümdən sonrakı həyat. Demək, ruhun ölməzliyi. Mən altı il bundan əvvəl bu haqda belə bir şe'r yazmışdım:

Ölülər ölü deyil

*Behiştə diri varsa,
Ölülər ölü deyil.
Əl çalib oynayarsa,
Ölülər ölü deyil.*

*Ey Məmmədquluzadə,
Yaşamırmı dünyədə
Ölü – düşərsə yadə?
Ölülər ölü deyil.*

*Eşq gölünü üzürsə,
Cənnət bağıın gəzirsə,*

*Cəhənnəmə dözürsə
Ölülər ölü deyil.*

*Bu məfhumda varmı sirr?
Şəhadət eləyibdir,
Allah özü deyibdir¹,
Ölülər ölü deyil.*

*Şahin Fazil, hər nəfər
Ölən kimi, dirilər.
Diridir, ey dirilər,
Ölülər ölü deyil.*

13.08.2005

Üçüncü Divan, səh.645-646

Sintoizm, buddizm və konfutsizm haqqında görək başqa mənbələr nə yazırlar: 1. **Sintoizm** – ibtidai təbiət kultuna, nəslə və tayfa allahlarına inam və müxtəlif sehrkarlıq adətləri əsasında meydana gəlmişdir (buddizmlə yanaşı). Sinto-yaponca «Allahın yolu», yaxud «tə'limi» deməkdir. Sintoizmə görə, insanın mənşəyi sonsuz sayda ruhlardan, nüfuzlu allahlardan (kami) başlayır. Həmin allahlar içərisində xüsusi yeri Günəş ilahəsi Amaterasu tutur. Yeni eradan əvvəl 660-cı ildə «Yamato dövləti»nin taxtına əyləşmiş əfsanəvi Yaponiya imperatoru Dzimmu (Dzimmu - Tenno) birbaşa Amaterasunun nəslindəndir.

¹ «Biz ölüləri dirildərik»

Qu'ran, Yasin surəsi, 12-ci ayə.

«Sonra Allah onlara «ölü» dedi. Sonra hamısını dirilti».

Qu'ran, Bəqərə surəsi, 243-cü ayə.

Yaponiya imperatorları sülaləsi bu günədək qırılmaz şəkildə məhz Dzimmu nəslindəndir.

Sintoist ibadət 4 ünsürdən ibarətdir: saflaşdırma (xarayi), qurbanvermə (sinsey), qısa dua (norito) və şərab nəziri ayini (naorai) (Bax: ASE, IX cild, Bakı, 1986, səh.304; « Yaponlar» kitabı, s.8-9).

2. **Buddizm.** – Dünyada ən geniş yayılmış dinlərdən biridir. Eradan əvvəl VI-V əsrlərdə Hindistanda yaranmışdır. Banisi «Budda» adı ilə məşhur olan Siddhartha Qautama hesab edilir. Bu din hamının bərabərliyini e'lan etmişdir.

Eramızın əvvəllərində buddizm «hinayana» («dar yol») və «mahayana» («geniş yol») adlanan 2 böyük qola (altı əsr sonrakı müsəlmanların sünni və şiə məzhəbləri kimi – Ş.F.) ayrıldı. Hər iki qolun əsas dini – fəlsəfi məktəbləri I-V əsrlərdə formalaşmışdır (ASE, II cild, Bakı, 1978, səh.341).

Haşiyə: Qol, yaxud yol, ya da məzhəb dedikdə az qalır ki, Şahin Fazilin qolu tutulsun. Sünni-şiə ixtilafı. Haçanacan davam edəcək? Davama ehtiyac varmı? Bir dinin 2 təriqəti. Müsəlmanları bir-birlərinə ideoloji baxımdan düşmən edən 2 qol, yaxud yol. Müsəlmanlar arasındakı ayrılığın əsas mənbələri. Məhz bu 2 qolun, yaxud yolun qüsuru üzündən XVI əsrdən başlayaraq 2 böyük dövlət – səfəvilər və osmanlılar bir-birlərinə düşmən kəsildilər, yüz minlərlə müsəlman qanı axıdıldı:

Nə sünni, nə şiə?

*Nə sünni, nə şiə?
Əgər biz
müsəlman kişiləriksə
və bu kişilər
vahid islama şəriksə,
nə sünni, nə təsənnün?
nə şiə, nə təşəyyö?
Nə o, nə bu?
Nə onlar, nə bunlar?
Düşməne lazım bu ayrılıq,
Yağiya gərək bu oyunlar.
Ayrılıq yaraşmaz islama,
Ayrılıq yaraşmaz kişiyyə!
Nə sünni, nə şiə?
Ayrılıq bədlərin əməlidir.
İslamı
məzhəbə
ayıran
müsəlman
havalıdı, divanədi, dəlidir!
İslamın
dörd sütunu var,
Onlar
Ömərdir,
Əbubəkrdi,
Osmandı,
Əlidir!
Onlar peyğəmbərlərin səhabələridi.
Onların hər biri
islama dirəkdi,*

Onlara ehtiram gərəkdir!
Onlar
İslamı qorudular,
Onlar
Qu'ranı qorudular,
Onlar müsəlmanlığın
atəşi, odu, qorudular,
Onlar
müqəddəs dinimizi qorudular,
ayinimizi qorudular,
elə indi də qoruyurlar,
elə indi də durublar
keşiyə!
Ayrılıq yaraşmaz kişiyə!
Nə sünni, nə şiə?

(Üçüncü Divan,
səh.304-306)

Bəli, onlar uzun illər qan axıtdılar, öz qanlarını axıtdılar, qara torpağı al qana boyadılar:

Qəzəl

Torpağın altı qızıl qanlara qəltan oldu,
Bu səbəbdənmi onun üstü gülüstan oldu?

Qırmızı gülləri gördükcə gözüm dincəldi,
Qırmızı qanlara baxdıqca gözüm qan oldu.

Əfqanıstan, Ərəbistan, Çesenistan qanlı...

Həm də al qanına qər q Azəribaycan oldu.

Bu müsəlman arasında niyə yoxdur birlik?
Nə bəla gəldi müsəlmanə pərişan oldu?

Mirzə Sabir harada gördü müsəlman,
qorxdu,
Mirzə Şahin də onun timsalı peşman oldu.

Yandırın cismimi hindu kimi, ey yoldaşlar,
Sağ ikən Şahinə bəsdir ki, müsəlman oldu.

(Üçüncü Divan, səh.241-242)

Sünni də, şiə də namaz qılır, amma yenə də eyni cür yox: biri əllərini aşıya uzadır, digəri qatlayır.

Bir molla demiş Şahinə ki, «gündə namaz qıl»,
Vaxtım hanı, saqi məni hər an eləyir məst.

(Üçüncü Divan,
səh.236)

Nə isə!.. Buddizmə görə insan həyatı şər və əzabdan ibarətdir. Əzabları arzu və ehtiraslar doğurur. Son məqsəd – bütün arzulardan imtina etmək və ruhun «nirvana» («nicat») vəziyyətinə nail olmaqdır. Buddizm təliminə görə 3 dünya mövcuddur: insan, heyvan və ruhlara məxsus bu dünya; Allahın məskən saldığı səma səltənəti; Buddanın yaşadığı mütləq boşluqlar dünyası.

Özünü 3-cü dünyaya – Budda aləminə hazırlamaq insanların son məqsədi hesab olunur.

Qeyd etmək istərdim ki, dünyada 500 milyona qədər buddist və saysız-hesabsız Budda heykəlləri var (ASE, II cild, səh.341).

Budda heykəllərinin ən nəhəngi Əfqanıstanın Bamyan adlı yerindəydi: biri 54, o biri isə 35 metr hündürlüyündə olan və qranit dağda yonulan, kişi və qadın Buddalar. Əfqanıstan şahı Əmir Əbdürrəhman xan XX əsrin əvvəllərində o heykəllərin utanc yerlərini topa tutdurub dağıtmışdı. Mən şəxsən o heykəlləri görmüşdüm. Talibançılar isə hakimiyyətə gəldikdən sonra hər iki heykəli partladıb yox etdilər.

Yaponiyada konfutsiçilik də özünəməxsus ideoloji və əxlaqi tə'sirə malikdir. Konfutsi kim olmuşdur? Adı Konfutsi kimi qəbul olunmuş Kun-tsi (e.ə. təqr. 551-479) Qədim Çin mütəfəkkiri və konfutsiçiliyin banisidir. O, Çində ilk xüsusi məktəb açmış, «Müsaibələr və mülahizələr» («Lun yuy») adlı kitab yazmışdır. Onun etik-siyasi tə'limində ən mühüm anlayış «jen»dir («insanpərvərlik»).

Konfutsiçilik tə'liminə görə, istismarçılar və istismar olunanların mövcudluğu ədalətli və qanunauyğun sayılmışdır; hökmdarların hakimiyyəti müqəddəsdir, onu Allah bəxş etmişdir. İnsanın taleyini «səma» müəyyənləşdirmişdir, adamların «nəciblər»ə və «miskinlər»ə bölünməsi dəyişilə bilməz. Kiçik böyüyə, aşağı yuxarıya itaətlə tabe olmalıdır (Bax: ASE, V cild, Bakı, 1981, səh. 500).

Beləliklə, yaponların iki dini və bir tə'limi: sintoizm, buddizm və konfutsiçilik tə'limi. «Sintoizmin,

buddizmin və konfutsizmin dinc yanaşı yaşamaları, dünyagörüşlərindən heç birinin başqasından üstün olmaması, onu qətiyyət sınıqlandırmaması sayəsində yaponların şüurunda digər tərəfin fikrinə dözmək ideyası dərin kök salmışdır. Onların mə'nəvi həyatında dialoq üçün həmişə yer olmuşdur. Hər din və dünyagörüşü sisteminə yola – müdrikiyin, mə'nəvi kamilliyin, daxili təkmilləşmənin zirvələrinə gedən yol kimi baxılmışdır. İnsanın bu cür yollardan istədiyini seçmək hüququ olmuşdur. Qərbdən fərqli olaraq Yaponiya kafirlərin tə'qib edilməsini, müqəddəs kitablara və ya onların sonrakı təfsirlərinə zidd gələn hər hansı faydalı ideyaların boğulmasını görməmişdir».

Bu fikir isə Fasko Maraininin «Yaponiya ən'ənələrinin cizgiləri» kitabındandır (Bax: Sakura budağı, səh.24).

Bir qədər yuxarıda yazmışam ki, biz 4 nəfər Matsuşimanın Zuyganji adlanan mə'bədəsinə gəldik. Bu mə'bəd, təbii ki, yapon milli üslubunda inşa olunmuşdur və olduqca gözəldir. Mənə dedilər ki, Zuyganji orta əsrlərə aid tarixi abidədir. Mə'bədənin ərazisində ağac materiallarından inşa olunan böyük bir ziyarət binası vardır. Qaydaya riayət edərək ayaqqabılarımızı çıxardıq, qarşımızda cütlənmiş başmaqlardan geyindik və içəri daxil olduq. Müxtəlif ibadət otaqları. Otaqların birində görünüşcə mafəyə oxşar və kəcavə görkəmli bir əşya gözümə dəydi. Yəqin ki, yapon kahini bu kəcavənin aşağısındakı kvadrat şəkilli və kiçik pəncərələri 4 tərəfə açılan bu darısqal «yeşiyin» içərisində əyləşir, ona xidmət edən adamlar isə hər iki yandan irəliyə və arxaya uzanan

taxtalar vasitəsilə kəcavəni çiyinlərinə götürüb aparırmışlar.

Zuyganji mə'bədğahının olduqca böyük olan ərazisində bir neçə böyük və kiçik Budda heykəli gördüm. O heykəllərin yaxınlığındakı bə'zi ağacların budaqlarına ağ rəngli xırda parça kəsikləri bağlanmışdı (eynən bizim pirlərimizdəki kimi).

Ərazidə bir muzey də var: Zuyganji İncəsənət Muzeyi. Müasir üslubda tikilmiş yaraşığılı bir bina. Girəcikdə qara metaldan tökülmüş böyük bir zəng. Çəkisi 160 kq-dır. Binaya daxil olan adamın nəzərinə dərhal Budda dəyir. Bu heykəl ağacdən yonulmuşdur və XVIII əsrə aiddir. Heykəli, qorunmasından ötrü, şüşəli örtük içərisinə salmışlar. Diqqət yetirirəm: Buddanın bə'zi yerləri artıq çürümüşdür.

Mən indi Zuyganji İncəsənət Muzeyinin salon, zal və müxtəlif otaqlarında nümayiş etdirilən eksponatların bir qədər ətraflı təsvirini vermək istərdim:

1. Zirzəmi

Min illik tarixi olub Zen sektasına aid olan Zuyganji mə'bədinə aid materialların və eksponatlarının indiyə kimi saxlanıldığı Seiryuu zalı 1 oktyabr 1995-ci ildə açılmış və bu gün də xalqın maariflənməsinə xidmət edən ən böyük muzeylərdən biridir.

Muzeyin əsas eksponatları 10 il müddətində çətinliklə təmir edilib ərsəyə gətirilmişdir. Burada Dövlət Mədəni İrs tələblərinə cavab verən çoxlu sayda divar rəsmləri, ev, şəkil, tarixi kitablar, müxtəlif qablar, o cümlədən çay fincanları, ağac və daş üzərində rəsm əsərləri və Yaponiyanın üç əsas

ərazisindən biri kimi məşhur olan Matsuşimaya aid yazılar və rəsmlər, eləcə də orta əsirlər Enpukuçi mə'bədinə aid arxeoloji qazıntı abidələri və s. vardır. Bu eksponatların sayı təxminən 30.000-dir.

Seiryuu zalındakı daimi və xüsusi sərgi otağında yuxarıda adları çəkilən eksponatlar mövsümi mövzu ilə əlaqədar nümayiş olunur.

1. Zuyganji məbədinin tarixi
2. Daimi sərgi otağı
3. Masamune, Yoşihime, şahzadə İrohanın heykəlləri
4. Film-replika
5. Arxeoloji tapıntıların sərgi otağı
6. Yığıncaq otağı
7. Əlillər üçün tualet
8. Əlillər üçün lift

Replika – film guşəsi

Burada dövlət abidələri siyahısında yer almış büt Butsunenin şəkil çarxı və büt Şakanın rəsmləri rəngli film vasitəsi ilə foto-surəti çıxarılmış şəkildə sərgilənir.

Daimi guşə

Burada min ildən çox bir müddət ərzində Yaponiya tarixini bəzəyən materiallar – Kamakura dövrünün Enpukuci mə'bədinin açılışı vaxtı mövcud olan əşyalar. İkinci nəsil Daikaku heykəli, qədim Date nəslinin məşhur feodallığının şəkilləri, qədim çay fincanları və s. nümayiş olunur.

Ağac abidələr guşəsi

Date Masamune Kaççu İzou (ortada), Masamunenin həyat yoldaşı və varisi Yoşihime xüsusi sərgi kabinetində (solda), Masamunenin böyük qızı Şahzadə İrohanın (sağda) ağac abidələri nümayiş olunur.

Arxeoloji tapıntılar guşəsi

Həmin muzeylərin yerləşdiyi sahədən qazıntı zamanı tapılmış Enpukuci məbədinin kirəmid piletələri,, dəniz dalğası rəngində olan çini qablar, bambukdan hazırlanmış büt heykəli, su quyusunun mulyajı, ağac heykəllər və s. nümayiş olunur.

Xüsusi sərgi guşəsi

Zen mədəniyyətinə aid tuşla yazılmış yazıların fırça izləri və Oomiya Tsukasa Masanosukenin kolleksiyası mövzusunda sərginin nümayişi.

Əsas eksponatlar toplusu

- a) Unqokyou heykəli (1600-cü il)
- b) Sencukannonun heykəli oturmuş vəziyyətdə (Edo dövrünün birinci yarım dövründə) hazırlanmışdır.
- c) Youtokuinin heykəli (Edo dövrünün birinci yarım dövrü), feodal nəslə Matsumunenin evinin mulyajı.
- d) Date Tadamunenin heykəli (Masamune və Yoşihimenin ikinci oğlu), 2-ci feodal.
- e) Tenrinin heykəli (Edo dövrünün birinci yarım dövrü), Masamine və Yoşihimenin böyük qızı şahzadə İroha.
- f) Böyük Vakizaşi (1655) Miyvqi perefekturasının mədəni irsi.
- l) Çay fincanı (Riçou, 17 əsr), Date Tadamunenin hədiyyəsi.

2. Birinci mərtəbə

Mə'bədin əsas binasının yuxarı mərtəbəsinin iki otağı təmir olunmuş və burada rəsm əsərləri ilə bəzədilmiş divarlar, hərəkət edən qapılar, həmçinin yapon evlərinə xas kağız qapılar nümayiş olunur.

Bundan başqa Dövlət mədəni irsi kimi qəbul edilmiş eksponatların rənlərinin aşınmasının qarşısını almaq üçün muzeyə gələnlərə müəyyən məhdudiyyətlər qoyulmuşdur.

1. Holl;
2. Administrator;

3. Divar rəsmləri sərgisi otağı;
4. Divar rəsmləri kolleksiyası;
5. Ekspонат ambarı;
6. Xəzinə direktorunun otağı;
7. Mədəniyyət işçisinin otağı;
8. Qəbul otağı;
9. Əlillər üçün lift.

3. Yuxarı mərtəbə (xüsusi guşə)

Burada divar yazıları və rəsmləri – Umetake rəsmləri, qırmızı və ağ isubaki gülləri, pion bəzək bitkilərinin rəsmləri nümayiş olunur. Otaq tam təmir olunmuşdur. Muzeyə gələnələr üçün müəyyən məhdudiyyətlər vardır.

Təmir və bərpa işləri

1622 –ci ildən başlayaraq 360 il müddətində muzeyin əsas divar rəsmlərinin və yazılarının rəng çalarlarının aşınması baş vermişdir. Buna görə də Mədəniyyət departamentinin göstərişi ilə 1960-cı ildən təmir və bərpa işlərinə başlanılmışdır.

Təmir işləri: Bu işlər aşağıdakılardan ibarət olmuşdur: Kağızların qaşınıb təmizlənməsi, kimyəvi elementlərdən istifadə etməklə tozların təmizlənməsi, rəsmlərin qopan yerlərinin bərkidilməsi işləri, yenidən rəsm arxa yerlərinin və hərəkət edən arakəsmə divarlarının təmiri.

İşlər texniki komanda ilə birlikdə Okabokuhi Karidoi tərəfindən aparılmışdır.

Bərpa işləri: Bərpa işləri aşağıdakılardan ibarət olmuşdur: Orijinal rəsmlərdə faktiki dizayn bərpa işləri. Qızıl folqa, piqment və metal tərkibli boyadan ustalıqla istifadə edilməklə ekspонатlar orijinalda olduğu kimi bərpa olunmuş, nəticədə öz əvvəlki orijinal görünüşünə qaytarılmışdır. 1622-ci il (genna 8-ci il)

a). Hasaqeva Touhaku Bijutsu

b). Bunou (Genna 8-ci il 1622-ci il)

c). Bərpa edilmişdir (Rikihou Bijutsu) 1988-ci il, şova 63-cü il

Muzeyin əsas abidələri:

Hondou Shouhekiga, Genna (1622)

Unpan (Karyaku Gannen, 1326)

Mokuzou Godaimyo Uouzon (11-ci əsr, Shotou)

Butsu Nehanzu (Muromachi)

Saka Seppouzu (Muromachi)

Date Masamune Kachuu İzou (Shotou, 1652)

Date Rekidai Hanshu Gazou (Edo)

Zuiganji Rekidai Chousou (Edo)

Ungo Kiyo Bokuseki

Chawan (Tenmoku, Akaraku, Gohon, Koseto)

Youkenzu, Ema (Keian, 1650)

Oowakizashi (Meireki Gannen, 1655)
Bonshou (Keichou, 1608)
Youtokuin Yoşihime (Edo)
Youtokuin Mokokou (Keian, 1650)
Tenrinin Gorohachi (Edo)
Tenrinin Mokokou (Kanbun, 1663)
Date Masamune Waka Kaishi (Keichou, 1609)
Matsushima (Kyouho Gannen, 1716)
Date yazı abidələri Tadamune¹

Yaponiya mənim gördüyüm Zuyqanji mə'bədindən başqa çoxsaylı mə'bədlər diyarıdır ki, onlardan biri və ən möhtəşəmi «Qızıl Mə'bəd»dir. Yukio Misimanın məşhur «Qızıl Mə'bəd» adlı romanı məhz bu tarixi abidə barəsindədir. Müəllif gənc bir monax tərəfindən 1950-ci ildə Kioto şəhərində yandırılan həmin mə'bədin hekayətini qələmə almış, «Nyu York Tayms»da yazıldığı kimi, özünün dünyanın ən istə'dadlı yazıçılarından biri olduğunu göstərmişdir. Kitabda oxuyuruq: «Kitayama malikanəsində yaşayan zadəgan Yosimitsa Asikada /1358-1408/ geniş bir ərazidə böyük bir saray kompleksi inşa edir. Bu tikintidə dini səciyyəli bir Aramgah, Müqəddəs Od Mə'bədi, Tövbə Zalı, Su ilə Təmizlənmə Mə'bədindən başqa bir sıra mülki

¹ Bunlar Zuyqanji mə'bədinə daxil olarkən mənə verilən rəngli pamfletdən (məlumat kitabçası) götürülmüşdür. Yapon dilində yazılmış həmin pamflet materiallarının tərcüməsini mənə təqdim edən BDU Şərqsünəslıq Fakültəsi, Uzaq Şərq Dilləri və Ədəbiyyatı kafedrasının müəllimi Yaşar İbrahimova təşəkkür edirəm.

binalar da vardı: Baş Saray, Müşavirə Zalı, Saray Adamları Evi, Səma Güzgüsü İmarəti, Qütb Ulduzu Qalası, «Bulaq» İmarəti, Qara Baxıb Həzz Almaq Malikanəsi və s. Ən çox vəsait sonralar Kinkakudzi – «Qızıl Mə'bəd» adlanan Aramgaha xərclənmişdi.

1938-ci ildə inşa olunan Qızıl Mə'bəd 3 mərtəbədən ibarətdir. Mə'bədin damı sərv ağacının qabığı ilə örtülmüşdür və orada üstünə qızıl suyu çəkilmiş bir mis simurğ quşu heykəli vardır. Ağacdən hazırlanmış divardakı tirlər özündə buddizm mə'marlığı elementlərini əks etdirir.

Yosimitsanın vəsiyyətnaməsinə əsasən Kitayama saray Ansamblı Zen sektasının ixtiyarına verilir və «Rokuondzi Mə'bədi» adlanmağa başlayır. Əsrlər ötdükcə imarətin bir sıra binaları dağılırsa da, Qızıl Mə'bəd möcüzəli bir tərzdə öz əvvəlki görünüşünü saxlayır (Bax: Юкио Мисима. Золотой храм, Санкт-Петербург, 2002, səh.24-25).

Hörmətli oxucu, bu mə'lumatı mən 48 roman, 18 pyes, çoxsaylı hekayə, esse və publisistik yazılar müəllifi olan məşhur və ən çox oxunan yapon yazıçısı Yukio Misima (əsl adı Xiraoka Kimitakedir) tərəfindən yazılmış «Qızıl Mə'bəd» romanından götürmüşəm.

1925-1970-ci illər arasında yaşamış bu qeyri-adi insanın əsərləri bütövlükdə 100 cildə qədərdir. Öz qısa ömründə Yukio Misima yazıçı olmaqdan başqa idmançı, rejissor, teatr və kino aktyoru, simfonik orkestr dirijoru, təyyarəçi, səyyah və fotoqraf kimi də şöhrət qazanmışdır. Ömrünün son illərində fanatikcəsinə monarxizm və samurayçılıq ən'ənələrini öyrənməyə qapılmış, 1970-ci ildə, başçılıq etdiyi «Qızıl Qalxan» adlı özünümüdafiə qrupunun 6 nəfər üzvü ilə birlikdə monarxizm çevrilişi

etmiş, amma monarxizmə əks olan kütlə qarşısındakı qızğın çıxışından sonra ideyasının iflasa uğradığını görmüş, nəticə e'tibarilə həmin 7 nəfər özlərini xarakiri (seppuku) etmişlər.

Yukio Misimanın bənzərsiz həyatı və onun özünü xarakiri etməsi qəlbimi o dərəcə rıqqətə gətirdi ki, dərhal bir şe'r yazdım. Mən həmin şe'ri səfərnəməmin «xarakiri əməliyyatının» təsvirinə həsr etdiyim hissəsində verəcəyəm.

Akad. Bəkir Nəbiyev də yapon mə'bədindən yazmışdır. Onun yaxından seyr və əhatəli təsvir etdiyi mə'bədlərin biri Yaponiyanın qədim paytaxtı olan Kioto şəhərindədir. Alim yazır: «Kiotoda... dağların qoynunda təbii fəlakətlərdən və basqınlardan qorunmaq üçün xüsusilə əlverişli hesab edilən guşələrdə... müxtəlif zamanlarda dini mə'bədlər tikilmişdir. Yaponiyada mövcud olan hər iki dinə (sintoizm, buddizm) məxsus irili-xırdalı onlarla bu cür mə'bəd şəhəri üzük qaşı kimi dövrələnmişdir. Mə'bədə girmək ərəfəsində hamı müxtəsər bir yuyunma mərasimi icra etməlidir. Bə'zi əlamətlərlə müsəlmanların dəstəmazını xatırladan bu mərasim dağ çeşməsinin şəffaf suyu ilə ağızı yaxalayıb ondan bir-iki qurtum içməklə bitir. Biz oraya çatanda sinto mə'bədində təzə doğulmuş uşaqlara xeyir-dua verilməsi mərasimi icra olunurdu. 20 gənc valideyn qırxı təzəcə çıxmış on körpəni bu münasibətilə mə'bədə gətirmişdi. Müasir dəbdə təzə kostyum geymiş atalar və əlvan tikməli kimanoya bülənmiş qadınlar sıra ilə əyləşib çiyinə qar kimi ağ parça salmış, ayağı taxta başmaqqlı kahinin xütbəsini dinləyir, qoşalanmış əllərini üzlərinə aparıb yəqin ki, onun dediklərini təkrar edir, hərdən bir də (hamısı eyni vaxtda) ikicə dəfə əl çalırdılar. Bizə izah etdilər ki, bu əlçalma ilə valideynlər kahinin duasının müstəcəb olmasına şərik çıxdıklarını ifadə edirlər... Əlbəttə, valideynlər mə'bədə

ianə gətirmişdilər. Onlar da, buraya gəlmiş digər «allah bəndələri» də öz nəzir-niyazını mə'bədin girəcəyində qoyulmuş şadaralı qutulara salırdılar» (Bax: Bəkir Nəbiyev. Göst. kitab, səh. 696).

Bəkir müəllimdən 18 il sonra Kiotoda olmuş Yasif Nəsirli də kitabında Kioto mə'bədlərindən bəhs etməyi unutmur, amma onun yazdıqlarının bə'zi müvafiq təsviri Bəkir müəllimin yazdıqları ilə üst-üstə düşür: «Kioto üç tərəfdən sıx meşəli dağlarla əhatə olunmuşdur. Yaponiyada mövcud olan hər iki dinə (sintoizm və buddizm) məxsus olan mə'bədlər şəhəri üzük kimi dövrələnmişlər» (Bax: Yasif Nəsirli. Günəşlə görüş, səh.44-45).

Y.Nəsirlinin V.Ovçinnikovun kitabından əxz etdiyi maraqlı bir açıqlaması da var. «Günəşlə görüş»də oxuyuruq: «Hər iki dinə məxsus olan mə'bədlərdə yaponlar Allahlarına üz tutanda üç dilək istəyirlər:

- Xəstəlik onlardan uzaq olsun;
- Ailədə əmin-amanlıq hökm sürsün;
- İşsiz olmasınlar, işdə uğur qazansınlar» (Bax: Yasif Nəsirli. Günəşlə görüş, səh.45; V.Ovçinnikov. Sakura budağı, səh.24).

«Sakura budağı»nda oxuyuram: «Bu üç dua hər hansı bir dinə mənsubiyyətdən asılı olmayaraq həyatda adi arzular kimi səslənir. Yaponlar üçün ruhani, məsələn, katoliklərdə olduğu kimi nəsihətçi deyil, sifariş ilə müəyyən mərasimləri yerinə yetirən adi şəxsdir» (Bax: Sakura budağı, səh. 24).

Yaponiyanı məndən qat-qat artıq tanıyan V.Ovçinnikov yuxarıdakı fikrindən sonra yaponların dinə münasibətləri barədə belə bir fikrə gəlir: «Ümumiyyətlə, qonşuları çinlilər kimi yaponlar da dinə az inanırlar. Lakin çinlilərdə dini bir çox hallarda etika, yə'ni adamlar

arasındakı qarşılıqlı münasibət normaları əvəz edirsə, yaponlarda bu rolu estetika, yə'ni gözəlliyə pərəstiş əvəz edir» (Bax: Sakura budağı, səh.24).

Zuyganji mə'bədğahından çıxdıq, yaxınlıqdakı bir kafeyə gəldik. Özümə balıq sifariş etdim. Qızardılmış balıq. Gətirdilər. Balıq idi, amma ilanbalığı. İlanın balıq forması. Yedim. Hər halda ilbiz ki, deyildi.

Matsuşimanı gəzirik. Füsünkar təbiəti var. Təmizliyi göz oxşayır. Hər şey özünün təbii rəngindədir. «Rəng» şe'rini yazdım və Şaiqə oxudum:

*Burada
istər Tokioda,
istər Sendayda,
istər Matsuşimada
dağın dağ rəngi var,
bağın bağ,
ağacın ağac,
gülün gül
damın dam,
adamın adam;
Tozunsə...
Sanki tozun rəngi yoxdur,
Heyranam mən,
sanki toz qeyb olub
bu yerlərdən.*

22 fevral, Matsuşima

Yaponiyaya yollanma ərəfəsində mərhum yazıçı, kinossenarist Həsən Seyidbəylinin qızı Məryəm Seyidbəyli (bir institutda işləyirik) məndən yapon milli paltarı olan kimano gətirməyi xahiş etmişdi. Matsuşima

mağazalarının neçəsində olduq. Kimano yox idi. Satıcı bir qız dedi ki, elə paltarlar yay mövsümündə satışı çıxarılır, amma adı kimano yox, yukatadır.

Sendaya qayıdırıq. Qatar bizi gətirdiyi yol ilə geri aparır. Çatdıq. Bir neçə mağazaya dəydik. Yukata yoxdu. Dedilər ki, axtarmayın. Yayda olacaq.

«Hotel Com's». Şaiq öz otağına getdi. Mən özüm də bir qədər istirahət etdim.

Axşamüstü Şaiqlə birlikdə şəhər gəzintisinə çıxdıq. Otelimizin lap yaxınlığında, uzunluğu bəlkə də bir kilometr olan geniş bir ərazidə, içərisində ticarət mərkəzləri yerləşən və adı Şontenqay olan üstüörtülü, əgər belə desək, bazar var. Nə istəsən buradan ala bilərsən. Kimano isə yoxdu.

«Mak-Donalds» kafe-restoranına gəldik, II mərtəbəyə qalxdıq. Ayrı-ayrı kiçik mizlərin arxasında cavan qızlar oturmuşdular. Kimi kitab oxuyur, kimi kafe içir, kimi dondurma yeyir, kimi də siqaret çəkirdi. Bir neçə oğlan da vardı. Onlar da bu qızlar kimi hərə öz məşğuliyyətindəydi. Heç kimin bir-biri ilə işi yoxdu. Qarşımızdakı bir qızın paltarının ətəyi dizlərindən çox yuxarıda idi.

- Bu niyə belə geyinib?

Şaiq baxdı. Mənim kimi təəccüblənmədi.

- Bu onun öz hüququdur. Özü bilər.

Doğrudan da özü bilər. Mənə nə?

Biz «Mak-Donalds»ı tərk edəndə gecə yarı idi. Gənclər gəlir-gedirdilər, kitab oxuyan və minidən də mini yubka geyinən iki qızdan başqa. Əlbəttə, mənə nə?

Oteldəyəm. Pəncərə önündə dayanıb aya baxıram.
Ay doğub. Ay yerə baxır, Bakıya baxır, Qubaya baxır,
Sendaya baxır.

Görürəm,
göydə ay
hər gecə doğur,
Kişisi yoxdursa
ay necə doğur?

(İkinci Divan,
səh.575)

Yaponiya torpağındakı bir günüm də başa çatdı.
Vətənimə xatırladım. Qarabağı andım. Haqsız yerə
əlimizdən çıxan (çıxarılan) Göyçə, Zəngəzur, Şuşa və
başqa torpaqlarımız gəldi xatirimə. Başımıza neçin bu
bəlalar gəldi? Torpaqlar niyə getdi? Yerlərimizin
əksəriyyəti nə üçün yad əllərdədir? Qarabağın üstünü almış
qara bulud haçan dağılacaq? Erməni qara buludu... Bir
şə'rimi xatırladım:

Bu qara bulud

Hay verin, qəlbimin hay-harayı var,
Haçan dağılacaq bu qara bulud?
Başımın üstündə bulud layı var,
Haçan dağılacaq bu qara bulud?

Bu bulud ... Buludun zərəri varmış,
Buludun nələri, nələri varmış...
Yağış əvəzinə güllə yağarmış...
Haçan dağılacaq bu qara bulud?

Bu bulud... Cəfası çoxmuş buludun,
Zülümü, cəzası çoxmuş buludun,
Abırı, həyası yoxmuş buludun,
Haçan dağılacaq bu qara bulud?

Bürüyüb göyünü Xan Qarabağın,
Neçə seyrəngahın, neçə oylağın,
Dərəninin, tərəninin, meşənin, dağın...
Haçan dağılacaq bu qara bulud?

Əkilən torpağı biçinsiz qalıb,
Biçilən torpağı əkinsiz qalıb,
Mərmidən, qəlpədən min-min iz qalıb,
Haçan dağılacaq bu qara bulud?

Ələ tüfəng alıb oğulu, qızı,
Tətik qan içində, atəş qırmızı...
Buludun üstündə günəş qırmızı,
Haçan dağılacaq bu qara bulud?

Qərənfil də küsdü, lalə də küsdü,
Daha gül açmayır daşımın üstü.
Haçan dağılacaq başımın üstü?
Haçan dağılacaq bu qara bulud?

Bəyaz ümidlərim qaraldı axı,

*Gümanın üstünü qar aldı axı,
Gözlərimin kökü saraldı axı,
Haçan dağılacaq bu qara bulud?*

*Ədalət gələcək nə zaman axı?
Həqiqət güləcək nə zaman axı?
Bulud çəkiləcək nə zaman axı?
Haçan dağılacaq bu qara bulud?*

*Bəlanın sayı yox, hesabı yoxmu?
Əzab verənin öz əzabı yoxmu?
Məgər bu sualın cavabı yoxmu:
Hacan dağılacaq bu qara bulud?*

*Bir zəli bənd edib əlini göyə,
Qaynaqını ediblər zəlini göyə?
Canım, kim buraxıb dəlini göyə?
Haçan dağılacaq bu qara bulud?*

*Bu qoca fələyin cəbri nə çoxdu?
Goru, məqbərəsi, qəbri nə çoxdu?
Bu qara buludun səbri nə çoxdu?
Haçan dağılacaq bu qara bulud?*

*Bilirəm, haçansa haqq zəfər çalar,
Amma, bu dərd itməz, bu kədər qalar...
Göydə heç bulud da bu qədər qalar?
Haçan dağılacaq bu qara bulud?
Bu qara bulud.*

(Divan, Bakı, 1996, səh.325-326)

Möhtərəm oxucu, şe'r uzun oldu. Dərdlərimiz kimi. Deməyin Şahin Fazil uzunçudur. Deməyin cavabsız sualları var. Cavabımız olar inşallah. «Cavab qaldı qiyamətə» deməyəcəyəm. Cavab tezliklə olar ümidindəydim. Cavab olacaq!

Yaponların çoxlu kamikadzeləri olub. Hərbiçilər İkinci Dünya müharibəsi vaxtı kamikadze adlandırılan bə'zi vətənpərvərləri raket-bombaların içərisinə «hörüb» düşmənin tərəfinə təyyarə bazaları və gəmilərinə tərəf atır, nəticədə içəridən idarə olunan və düz hədəfə dəyən raket-bombalar da məhv olur, hədəflər partlayırdı. Kamikadzelər haqqındakı bu mə'lumatı mən hələ tələbə ikən müxtəlif mənbələrdən oxumuşam. «Yaponlar» kitabında kamikadze xarakteri, onun ölümdən qabaqki xoş əhvali-ruhiyyəsi, öləndən sonra ölməz olacağına inamı aşağıdakı kimi əks olunur:

«XII əsrin ikinci yarısında Yaponiya monqol hücumuna mə'ruz qaldı. Çingiz xanın nəvəsi Hubilay iki dəfə (1274 və 1281-ci illərdə) gəmilər armadası ilə Yaponiya sahillərinə gələrək ölkəni fəth etmək istədi. Amma, hər iki yürüş uğursuz oldu. İşğalçıların Yaponiya adalarına endikləri vaxt baş verən güclü tufanlar onların gəmilərinin əksəriyyətini darmadağın etdi. Yapon tarixçiləri həmin tufanları «kamikadze» - «ilahi külək» adlandırmaqla məhz o küləyin yapon xalqına ilahi kömək etdiyini yazdılar» («Yaponlar» kitabı, səh. 173; V.Ovçinnikov. Sakura budağı, səh.18).

Kitabın müəllifləri sonra XII əsrdən XX əsrə gələrək könüllü ölümə gedən gənc adamları belə xarakterizə edirlər:

«İkinci Dünya müharibəsinin axırında Yaponiya məğlub olduğu vaxt yapon komandanlığı ölümə gedən

gəncləri kamikadze adlandırdı. Komandanlıq məhz kamikadzelərin köməyi ilə müharibənin gedişini özlərinin xeyrinə dəyişmək məqsədi daşıyırdı. O vaxtın ilk kamikadzeləri Amerika təyyarələrini məhv etməyə yollanan yapon təyyarəçiləri idilər, sonra isə «adam-qayıqlar», «adam-minalar», «adam-tanklar» və s. kamikadze oldular. Müharibənin sonunda Yaponiya silahlı qüvvələrinin tərkibində yüzlərlə kamikadze dəstələri fəaliyyət göstərirdilər ki, bə'zi dəstədə olan döyüşçülərin sayı minlərlə idi».

İlk kamikadze dəstələrinin banisi və ideya təhrikişi 1944-cü ildə Filippin adasında kamikadze eskadrasını təşkil edən admiral Onisi olmuşdur. Bu admiral haqqında kitabda oxuyuruq: «Onisi kamikadze olan hər döyüşçünü inandırır ki, o, «yer istəklərindən uzaq olan allahdır».

Kamikadze təyyarəçilər «uçan qalaları» (bombardmançı B-42 amerikan təyyarələrini) və başqa böyük məntəqələri talana mə'ruz qoymalı idilər. «Adam-qayıqlar» düşmənin hücumu keçən gəmisinə partlayıcı maddələrlə təchiz olunmuş torpedaları istiqamətləndirməyi öyrənmişdilər. «Adam-minalar» dalğic kostyumu geyinərək, uclarında güclü partlayıcılar olan alətlərlə silahlanır, düşmənin desant gəmilərini partlatmağa hazırlaşır dılar. «Adam-minalar» həmçinin belə üsullarla hücumu keçən tankları məhv etməyi mənimsəyirdilər. Piyada orduda «adam-pulemyotlar», «adam-snaryadlar» da vardı.

Cənub-Şərqi Asiya bölgəsində İkinci Dünya müharibəsinin sonlarında uğurlu hərbi əməliyyatlar aparan amerikan komandanlığı əvvəllər yapon kamikadzelərinə əhəmiyyət vermirdi... onlar kamikadzelərlə mübarizə aparmağa psixoloji cəhətdən hazır deyildilər... kamikadze dəstələrinin Yaponiyada meydana çıxmaları, əlbəttə, təsadüfi

deyildi. Onlar fəaliyyətə başlamalarına görə busido (döyüşçünün yolu) adlanan əxlaqi-etik sistemə borclu idilər. Kamikadzeçiliyin əsasında Yaponiya uğrunda, imperator uğrunda ölmək ideyası dururdu... yapon gəncləri pərvanə atəşə cuman kimi kamikadze dəstələrinə qoşulmağa can atırdılar... onları gözləyən qaçılmaz ölüm qabağı, öz həyatlarını Yaponiya və imperator uğrunda vermək niyyətləri barədə qohumlarına və yaxın adamlarına yazdıqları məktublarda cavanlar ruh yüksəkliyi ilə bildirirdilər: «Mənə görə ağlamayın. Bədənimin külə dönəcəyinə baxmayaraq, mənim ruhum mənə əziz olan yerlərə qayıdacaq və mən həmişəlik sizinlə, dostlarımla və qonşularımla birlikdə olacağam. Mən sizin səadətiniz naminə dua edirəm».

«Yaponlar» kitabında kamikadze qətiyyəti haqqında başqa mə'lumat da vardır:

«İyirmi iki yaşlı miçman İtiro Xayasi öz məktubunda anasına təskinlik verib yazırdı: «Əziz anam, xahiş edirəm, məndən ötrü darıxma. Döyüşdə ölmək necə də səadətdir! Mənə Yaponiya uğrunda ölmək xoşbəxtliyi nəsib olmuşdur... Görüşənədək, mənim əzizim. Məni özünə qəbul etməyi Göydən xahiş elə. Əgər Göy məni qəbul etməzsə olduqca qəmlənərəm. Məndən ötrü dua et, ana!».

Bir çox kamikadzelər hərbi əməliyyata yollanmazdan əvvəl əlvida şe'rləri yazırdılar. Onlardan birinin gündəliyində belə bir qeyd vardır: «Mən hər gün paltarımı yuyuram, çünki çirkli paltarda ölmək istəmirəm». Sonra həmin kamikadzenin belə bir şe'ri gəlir:

*«Ölmək istəyirəm,
Yerə tökülən gül ləçəkləri kimi
ölmək istəyirəm.*

*Çünki mən
Yaponiyanın sakura güliyəm».*

Başqa bir kamikadze isə belə yazır:

*«Mən göyə uçuram,
Buludların zirvələrinə şığıyırım,
Oradır mənim məzarım»¹¹*

Kamikadze hərbi əməliyyata gedərkən sanki öz dəfnində iştirak edirdi. Təyyarəyə minərkən o aerodromda qalan adamlara deyirdi: «Yasukuni mə'bədində görüşənədək!».

Tokionun mərkəzi məhəllələrinin birində yerləşən Yasukuni mə'bədində hər il fevralın 11-də imperator və Yaponiya uğrunda ölənlərin şərəfinə təntənəli mərasimlər keçirilir. 1945-ci ilə qədər o mərasimlər «kiqensetsu» - «imperiyanın əsasının qoyulduğu gün» adlanırdı. Rəvayətə görə e.ə. 660-cı ilin fevral ayının 11-də Yapon adaları üzərində allahlar nəslindən olan imperator Dzimmu taxta əyləşmişdir. İkinci Dünya müharibəsindən sonrakı iyirmi ildə «kiqensetsu» mərasimi keçirilmədi. Sonra, 11 fevral yapon təqvimində yenidən qırmızı rənglə yazılmağa başladı, amma, mərasimin adı dəyişdirilərək «dövlət əsasının qoyuluşu günü» adlandı. Hamı üçün istirahət günü e'lan olunan 11 fevral günü, əvvəllərdə olduğu kimi, adamlar yenə

¹¹ Haykuların rus dilindən tərcüməsi bu sətirlər müəllifindir.

də Yasukuni mə'bədində həlak olmuş hərbiçiləri yad etmək üçün axışırlar. Onların bə'ziləri köhnə hərbi formada və silahla gəlirlər. Mə'bədin qarşısında hərbi hissələr ritual marş keçirir, tələbə və məktəblilər lal-dinməz halda sıraya düzülürlər. Mə'bədin qapıları önündə ultra-sağçı adamlar qara furqonlarda ... marşlar səsləndirirlər, kamikadzelərin kölgələri cana gəlir («Yaponlar» kitabı, səh.173-176).

Görəsən biz azərbaycanlıların da kamikadzeləri olacaqmı? Əgər belə davam edərsə, olacaq! Qocalığıma baxmayın, elə biri mən özüm.

Kamikadze olmaq xəyalı ilə bu şe'ri yazdım:

Kamikadze

*Torpağında
Tarix boyu
Savaş gedən
Cəng olan,
Kiçiklikdən böyüklüyə
Yol gedib nəhəng olan,
Gizli qalan
Sirr ölkə,
Çətinliyə sinə gərən
Bir məkan,
Çətinliyin üzərindən
Mətinliklə adlayan,
Çətinliklə adlayan
Yaponiya adlanan
Bir səltənət, məmləkət!
Ey dininə, məzhəbinə
E'tiqadla tapınan,*

*E'timadla tapınan,
Ey atomun
Dağıdıcı zərbəsinə tuş gələn,
Külə dönüb küllənən,
Sonra
Köz tək alısan,
Atəş olub yüksələn
Hirosima, Naqasaki torpağı,
Necə dözdün o zərbəyə,
Necə çəkdin o dağı?
Yaponiya, ey nipponlar məskəni,
Nipponların indi yapon adlanır,
Nə fərqi var
nippon olsun, ya yapon,
Səndə nippon qanı coşur,
Nippon qanı adlanır,
Səndə günəş odu var,
Sən elə bir ölkəsən ki –
Gündoğar.
Sən günəşdən doğularaq
Damla-damla güc yığdın,
Zərrə-zərrə güc aldın,
Sən top kimi yerə dəyib
Sonra göyə ucaldın,
Heyran etdin günü də,
Mat elədin yeri də,
Daha böyük yüksəlişin
Qabaqda, irəlində,
Bəd günlərin arxada,
Pis günlərin geridə.
Yaponiya,*

*İnsanların fədakardır, igiddir,
Ürəkdən inanıram
Hər yapon bir kamikadze,
Hər yapon bir şəhiddir.
Yaponiya,
Mənim Odlar diyarımdan
uzaq diyar,
möcüzələr diyarı,
Təşəbbüslər, tərəqqilər,
nələr, nələr diyarı...
Zənn edirəm
sən kimiyəm,
mən də oddan doğuldum,
atəş oldum, qor oldum,
Amma, sonra
oba-oba parçalandım,
dağım-dağım dağıldım,
böyükkən
kiçik qaldım.
Dərdim böyükdür mənim,
Qurbanlıq quzu kimi
şaqqalanıb,
bölünübdir vətənim.
Yaponiya,
Göyçə kimi, Zəngəzur tək, Qarabağ tək
əldən çıxan yurda bax,
Torpağımı işğal edən
Canavara, qurda bax...
Əgər belə davam etsə,
Əgər gedərsə belə,
Şahin Fazil*

*əvvəl- axır
kamikadze olacaq!*

Senday, 22 fevral

Mən bu şe'rimi Yaponiyada yazmışam. Amma, ondan 4 il əvvəl də mənim «Şair-kamikadze» adlı bir şe'rim olmuşdur:

*Şairciğazlara
qeyri şairlər tək
biganə deyil,
laqeyd deyiləm,
Kamikadzeyəm.
Günlərin bir günü
filankəsləri,
Şe'rdən bixəbər olan kəsləri
poeziya naminə bir yerə yığıb,
onların yağısı, qənimi çıxıb,
özümlə birlikdə o cahilləri
içimdə olan
qəzəb barıtına
kin odu vurub
öldürəcəyəm.
Başqa çarəm yoxdur,
nə kədər, nə qəm,
Kamikadzeyəm*

... Şair-kamikadze olubmu görən?

*1.06.2005
(Üçüncü Divan, səh.606)*

VII. 23 fevral.

Vaja Kiknadze ilə vidalaşma (gecə İstanbula, sonra Tbilisiyə uçaçaq). Tohoku Universiteti. Xanım Savaye Fumiko. Şəhərdə gəzinti. Yeni yaranan seirlərim.

Saat 10-a qalıb. Prof. Vaja Kiknadze otağıma gəlib mənəmə sağollaşdı. O, bu gün Tokioya getməli, sabah isə İstanbula uçmalıdır. Sonra Tbilisi... Onu da mənəmə kimi vətənimədək olan yolun uzunluğu qayğısı sarmışdır. Tokio ilə İstanbul arasında 12 saatlıq hava yolu məsafəsi var (Təxminən Moskva-Tokio məsafəsi kimi).

Saat 10 oldu. Şaiq gəlmədi, 11 oldu gəlmədi, 12-yə bir neçə dəqiqə qalmış qapım döyüldü. Şaiqdi. «Bağışlayın, gecikmişəm» dedi.

Dedim ki, eybi yoxdur, azərbaycanlıyıq, alman deyilik ki, dəqiqliyimiz olsun. Görünür sözüm onu tutdu...

Getdik Tohoku Universitetinə. Prof.Kuroda öz kabinetindəydi. Bakıdan gətirdiyim üç suvenir kiçik xalçanın birini ona verdim (xalçaların hər biri üzərində Qız Qalasının təsviri vardı), 2007-ci ildə çap olunmuş «Azərbaycan haykuları» kitabımı, 2005-ci ildə Tokioda mənəmə haykularım və yaradıcılığım haqqında nəşr olunan məqalənin surətini bağışladım. Məmnun oldu, təşəkkürünü bildirdi. Bir qədər söhbətləşdik. Fars dilində danışırıdıq. Dedi ki, imkan olan kimi mənəmə Azərbaycan haykularımı Yaponiyada, bəlkə də elə Sendayda tərcümə və çap etdirəcək, «inşallah» deməyi də unutmadı. Qapı döyüldü və açıldı. Gözəl bir nərmənazik qadın kabinetə daxil oldu.

- Savaye Fumikodur, - dedi Takaşi Kuroda. Sonra mənəmə də ona təqdim etdi.

Savaye Fumiko bu Universitetin professorluğuna namizəddir (Associate Professor), doktor elmi dərəcəsi almışdır. Xanım mənəmə öz vizit kartını, mənəmə də ona «Azərbaycan haykuları»nı verdim. Varaqladı. Birdən-birə heç gözləmədiyim halda türkcə «Mərhəbə, mərhəbə, məmnun oldum», dedi. Mənəmə də onunla tanışlıqdan məmnun olduğumu bildirdim, amma türkcəni harada öyrəndiyini soruşmağa macal olmadı. Yəqin ki, Türkiyədə oxuyub. T.Kurodaya telefonla zəng etdilər və o, mənəmə müraciətlə prof. Okanın mənəmə gözlədiyini söylədi.

Kabinetdən çıxıb liftə tərəf getdik. Beşinci mərtəbəyə qalxmalıydıq. Xanım Fumiko mənəmədən belə bir xahiş etdi:

- Sizin bu qış mövsümündə Sendaya gəlişiniz ilin soyuq vaxtına düşdü. May ayında buranın havası gözəl olur. Sizi, əgər razılaşsanız bir dava Sendaya də'vət edəcəyik. Də'vətimizlə razılaşsanız çox məmnun olarıq.

Təşəkkürümü bildirdim. Amma dedim ki, buraya gəldiyim 10 min kilometrlik yolun əziyyəti hələ canımdan çıxmamışdır, əgər bir-iki ildən sonra çağırısanız, gəlməyə çalışaram.

V mərtəbədə xanım Fumiko ilə xudahafizləşdik.

Prof. Hiroki Okanın kabinetini. O da, təqdim etdiyim hədiyyələri qəbul etdi. Bir qədər söhbətdən sonra birlikdə buradan o qədər də uzaqda olmayan Senday Beynəlxalq Mədəniyyət Mərkəzinə gəldik, müxtəlif otaqları gəzdik, yapon rəssamlarının çəkdiyi rəsmlərə və vestibüldə qoyulmuş heykəllərə baxdıq. Günorta yeməyini bu Mərkəzin yeməxanasında yedik. Xeyli söhbətləşdik. Professor özünün Çinə səfərindən söhbət açdı. Mə'lum oldu ki, cənab

Oka doktorluq dissertasiyasını Pekində yazmış və elə orada da onu müdafiə etmişdir.

H.Oka ilə sağollaşdıqda o, sabah saat onun yarısında mənim arxamca gələcəyini və birlikdə Tokioya gedəcəyimizi bildirdi.

Şaiqə bir qədər piyada gəzməyi təklif etdim. Şəhəri seyr etmək fikrindəydim. Körpü üstündən çaya baxdım. Su elə şəffaf idi ki, çayın dibini görürdüm.

Olduqca nəzakətlidirlər bu yaponlar. Universitetin dəhliz və otaqlarında olduğum vaxt məni tanıyıb-tanınamamaqlarından asılı olmayaraq, başlarını bir qədər aşağı əyib «hay» deyir və beləliklə də öz ehtiramlarını bildirirdilər. Körpü üstündə yanımdan keçən bir kişi də üzümə baxıb «hay» dedi. Dərhal bir varsağının dörd misrası yarandı:

*Tap onu,
Gəz həmişə, tap onu.
Yapon məni xoşladı,
Mən xoşladım yaponu.*

Bir daha «hay» barədə. Həsən Seyidbəyli yazır: «Bizə xidmət edən qızlar üzlərindən lap uşağa oxşayırdılar. Nə deyirdikse cəld «hay» deyər cavab verirdilər. «Hay» həm «baş üstə», həm «bəli», həm də «oldu» deməkdir» (Həsən Seyidbəyli. On beş gün Yaponiyada, səh.47). Görəsən, körpü üstündə rastlaşdığım kişi niyə mənə «hay» dedi? Axı, tanımadığım o adamın «hay»-ında nə «baş üstə», nə «bəli», nə də «oldu» sözləri öz yerini tuturdu.

Görünür ki, «hay»-ın başqa mə'naları da var.

«Hay» ifadəsi haqqında başqa bir kitabın mə'lumatına diqqət yetirməyim oxuculara maraqlı ola bilər:

«Adama elə gələ bilər ki, hər hansı bir dildə tanışlıq ən adi və çox işlənən sözlər kimi «hə» və «yox» kəlmələrindən başlanır.

Sən demə, yapon dilində «hə» və «yox» kəlmələrinə yiyələnmək o qədər də asan deyildir. «Hə» kəlməsini işlətmək müşkül işdir, çünki o, heç də həmişə «hə» mə'nasını vermir. «Yox» kəlməsini isə daha ehtiyatla işlətmək lazımdır...

Bu iki başlıca kəlməni bilmək və yadda saxlamaq su içmək kimi asandır. Telefonda danışan və xəttin o biri başındakı görünməz müsahibinə hey başını tərpətməklə dönə-dönə «hay», «hay», «hay» deyən yaponun yanında olmaq kifayətdir.

Əgər siz həmin kəlmənin mə'nasını soruşsanız, hamı deyəcək ki, «hay» yapon dilində «hə» deməkdir. Lakin bir azdan əmin olacaqsınız ki, yaponun hər «hay» kəlməsini təsdiq, yə'ni «hə» mənasında işlətdiyini güman etmək bağışlanılmaz nikbinliyə yol verməkdir.

Məsələn, siz yapon mehmanxanasına düşmüşünüz. Ertəsi gün ən'ənəvi yapon səhər yeməyi – qurudulmuş yosun, düyü və qıçqırmış paxla pastası ilə xırda balıqçulaqlarından bişirilmiş sup əvəzinə iki yumurta qaynatmağı xahiş edirsiniz.

Xahişinizi dinləyib «hay» deyirlər, səhər doğrudan da yumurta, çörək və bir termos qaynar su gətirirlər...

Lakin bu vaxt mə'lum olur ki, yumurtanı yemək üçün duz yoxdur. Siz telefonla zəng vurub duz gətirməyi xahiş edirsiniz, aşağıda bu xahiş cəld «hay» cavabı verirlər.

Beş, on, iyirmi dəqiqə, yarım saat keçir... Səhər yeməyini çoxdan qurtarmısınız, pulunu vermək üçün aşağı düşürsünüz. Elə bu vaxt mə'lum olur ki, duz gətirməmişlər,

çünki yapon mehmanxanasında duz yoxdur və ola da bilməzdi (Yaponlar xörəyə duz atmaq əvəzinə ona istədikləri qədər paxla sousu əlavə edirlər)... Sizə «hay» deyiləndə tamamilə başqa şey nəzərdə tutulmuşdu.

Bu kəlmə «hə» mənasından daha çox «eşidirəm», «başa düşürəm» mə'nasında işlədilir. Deyəsən həmin kəlməyə ingilislərin «jec» sözündən əmələ gəlmiş və donanmada (ruslar tərəfindən) işlədilən «есть» («oldu») sözü daha çox uyğun gəlir. Yapon sizin hər cümlənizə «hay» kəlməsi ilə cavab verirsə, o demək deyildir ki, sözlərinizlə razılaştığını bildirir, yapon bununla sadəcə olaraq deyir: «buyurun, buyurun, danışın, sizi eşidirəm».

«Yox» kəlməsində mürəkkəb cəhətlər daha çoxdur. Sırf qrammatika əsasında baş verən saysız-hesabsız gülünc hadisələri götürək. Bu hadisələr ona görə baş verir ki, başqa dildə çox işlədilən ikiqat rədd cavabı yapon dilində qətiyyətlə yoxdur.

Siz evə qayıdıb tərcüməçidən soruşursunuz:

- Mənə heç kəs zəng vurmayıb?
- Hə, - deyə cavab verir.
- Kim zəng vurub?
- Heç kəs.

Söhbət zamanı adamlar «yox», «bacarmaram», «bilmirəm» kəlmələrini qətiyyətlə işlətmirlər. Elə bil bu kəlmələr söyüşdür, açıq demək mümkün olmayan, yalnız başqa yolla, müəmma ilə deyilən kəlmələrdir. Hətta ikinci fincan çay içməkdən imtina edən qonaq «yox, sağ olun» sözləri əvəzinə hər fən «onsuz da özümü gözəl hiss edirəm» mə'nasını verən ifadə işlədir...

Tokiolu tanışınız «Sizin təklifinizə cavab verməzdən əvvəl arvadımla məsləhətləşməliyəm» deyəndə elə güman

etməyin ki, qadın hüququ uğrunda mübarizə aparan şəxslə rastlaşmışınız. Bu, «yox» kəlməsini işlətməməyin saysız-hesabsız üsullarından biridir. Məsələn, yapona zəng vurub deyirsiniz ki, onunla axşam saat altıda mətbuat klubunda görüşmək istəyirsiniz. Əgər o cavabında «Ah, saat altıda? Ah, mətbuat klubunda?» - deyə suallar verməyə və mə'nasız sözlər işlətməyə başlasa dərhal deməlisiniz: «Münasib deyilsə başqa vaxt, başqa yerdə söhbət edə bilərik».

Bax, bu zaman müsahibiniz «yox» əvəzinə böyük sevinclə «hə» deyəcək və döşünə düşən ilk təkliflə razılaşacaqdır.

Necə olursa-olsun, «yox» kəlməsini işlətməmək adətini yaponlar işgüzar münasibətlər sahəsinə də aid edirlər. Bu işə işgüzarlığa misilsiz aydınlıq, açıq danışmaq, dəqiqlik kimi baxan amerikalıları hövsələdən çıxarır...» (Sakura budağı, səh.83-85).

Hay, əziz oxucu. «Hay» kəlməsinin mə'naları haqqında bu qədər!

Otel yolu üstündəki bir neçə mağazaya da baş çəkdik. «Yukata» adlanan qadın paltarı yoxdu. Tapa bilmirəm yukatanı. Ondan, Məryəmdən başqa, qızlarım Şahanəyə, Ülviyyəyə, nə bilim bəzi qohumlarıma – Səbinəyə, Naibəyə, Naziləyə, Esmiraya da almaq fikrindəydim. Tapa bilmirəm yukatanı. Millət inciyəcək məndən. Nə taxsırım var ki? Mənlə yukata arasına qış mövsümü girib. Yukata yay mövsümündə olacaq. Yay mövsümündə mən burada olmayacağam. Ax, yukata, yukata!.. Ax, ey qadın paltarı!..

Pərt olduğumu görən Şaiq «Tokioda taparıq», - dedi. Ümidvar oldum. Kim nə dərddə, Şahin Fazil isə yukata dərddə...

Otəldəyəm. Otaqda var-gəl edir və düşünürəm: «İkinci Dünya müharibəsinədək Yaponiya iqtisadi gerilikdə idi. Müharibə dövrü, təbii ki, yaponlar üçün çox ağır oldu. Amerika Yaponiyaya qarşı idi... Yalnız müharibədən bir neçə il sonra bu ölkədə böyük dirçəliş dövrü başladı. İqtisadi yüksəliş. Özü də yüksəliş, nə yüksəliş... Yaponiya yüksəlişi ABŞ, Çin, Cənubi Koreya, Cənubi Vyetnam, Sinqapur, Honkonq kimi varlı yerləri heyrətdə qoyub. Yaponiya bütün dünyaya sübut etdi ki, hər bir ölkə yüksəlişə yetə bilər, amma istəsə, amma qoysalar, amma əl-qolunu bağlamasalar, amma ayağından çəkməsələr. Bir də, yaponlar hamıya bildirdilər ki, maddi, mədəni, ictimai, hüquqi və s. və s. yüksəliş mümkündür, amma mövcud qanunlar işləsə...».

Varsağı

*Yapon var,
Monqol, nanay, yapon var.
Ap-açıq möcüzəymiş
Bu qıyıqgöz yaponlar.*

Senday, 23 fevral

Müdrilər doğru deyiblər: «Kiminin əvvəli, kiminin axırı». Axırı yaxşı oldu Yaponiyanın! Nəzərə gəlməsin, göz dəyməsin...

Hayku

*Göz! Göz!
Bulağa göz dəydi və gözü qurudu.*

Göz budu!

*(Şahin Fazil. Azərbaycan
haykuları. Bakı, 2007,
səh.82)*

Haykular diyarında haykularsız olmaq olmaz. Köhnə haykularım haqqında fikirləşdikcə təzə haykular da yaranır. Qərribə janrdır hayku. Cəmi-cümlətanı üçcə sətir, amma mə'nə dərin. Mə'lumdur ki, mən qəzələ çox yaxınam. Bəllidir ki, mən müasir Azərbaycan qəzəli yazanlardanam – tərtemiz Azərbaycan dilində. Amma, bugünkü qəzəlxanlarımızın əksəriyyəti hələ də ərəb-fars sözlərindən və çoxpilləli izafət tərkiblərindən əl çəkə bilmirlər, ərəbdən, farsdan söz dilənirlər. Üzümü onlara tutub vaxtilə yana-yana demişdim:

Hayku

Qəlizdil qəzəlxanlara!

*Azərbaycan dilim... Və
«Pənbeyi-dağı-cünun...»,
Can dilim!!!*

4.11.2004

Ümumiyyətlə, haykuya istədiyini mövzunu gətirə bilərsən. Hətta bizim atalar sözlərini də, zərbülməsəlləri də, müxtəlif deyim və ifadələri də. Məsələn:

*«Ac ol, kişi ol!»
Belə zərbülməsəl var...
Acdan nə kişi?..*

1.01.2006

- «Bir dəli şeytan deyir...»
Dəlidir
Dəliyə qulaq asan.
8.01.2007*
- Aləmi bəzədi,
Özü isə lüt gəzdi,
Yazıq iynə!..
11.07.2004*
- «Pul əl çirkidir,
Yarəb, qoy çox olsun bu çirk» -
Dedi biri.
28.12.2004*
- Sən
Nə üzsüz adamsan?
Gözlərim üzünü görməz bir də!!!
24.05.2007*
- Kəlləm bərkdən də bərk,
Başımda qoz sındırma,
Qozun sınar.
10.07.2007*
- Ətəyini kəs,
Əlimi kəsmə,
Məgər qandan qorxmuram?
22.07.2007*

Nə isə...

Yaponiya iqtisadiyyatı! Dirçəliş və iqtisadi yüksəliş! Yaponiyanın get-gedə yüksələn xətlə inkişafına göz qoyan Robert Giyen adlı avropalı müəllif hələ 1969-cu ildə yazırdı: «Yaponiyanın gələcəyi təhlükəlidir. Onun açıq-aydın zəif yerləri Yaponiya iqtisadiyyatı üçün təhlükə doğurmurmu? Ölkəni idarə edənlər onu həddindən artıq irəli itələmirlərmi? Vaxtilə generallar kimi onlar da öz imkanlarını çox şişirtmirlərmi, ölkəni süquta uğratmayacaqlarmı? Bu gün problemləri meydana çıxır və getdikcə daha ciddi şəkil alır. İqtisadi maşın hətta normal işləsə də, elmi-texniki inqilabın ağır nəticələrindən sarsılmış və parçalanmış yapon cəmiyyəti iqtisadi müvəffəqiyyəti şübhə altına qoyacaq böhrana uğramayacaqmı?»

Robert Giyen sözünə davam edir:

«Yaponiya qəfil hadisələr ölkəsidir. O, lap son zamanlaradək bunu öz tarixi ilə tez-tez sübut etmişdir. Elə olur ki, ölkə bir istiqamətdə uzun müddət hərəkət edəndən sonra qəflətən istiqaməti dəyişir. Bu, gözlənilməz partlayışlar ölkəsidir, izahını harada axtarırsan: təbiətdə – zəlzələlərdə, vulkanlarda, qasırğalarda, ya bu xalqın fəlsəfəsində – buddizmdə, yaxud sintoda? Uzun müddət davam edən sakitlikdən sonra qəflətən kəskin parıltı əmələ gəlir və hər şeyi kökündən dəyişir».

Sonra R.Giyenin 3 mühüm sualı gəlir:

«Yaponiya demokratiyası ciddi təhlükə ilə qarşılaşanda möhkəm dura biləcəkmiz? Yaponlar ümumi sırada dayanmaq və ümumi intizam meyliyindən tamamilə sağalmışlarmı? Bu ehtiraslı, çılğın adamlar beynəlxalq

işlərdə həmişə ağıllı hərəkət edəcəklərimi?» (Bax: Sakura budağı, səh.215).

Robert Giyenin fikirlərində hələ XX əsrin 50-60-cı illərindən sonra birdən-birə böyük iqtisadi dirçəliş və yüksəlişə nail olan Yaponiyaya qarşı amerikasayaq və avropasayaq qısqanclıq duyulmurmu? Axı, inkişaf etməkdə olan ölkələr arasında iqtisadi cəhətcə axır yerlərdən birini tutan Yaponiya qəfildən əvvələ çıxdı, yaxud əvvələ çıxmaqdadır. Əvvəl və son. Son və əvvəl.

Qit'ə

*Əvvəli sonda, sonu əvvəldə gör,
Gör necə üstündü sonun qüdrəti.*

*Bax bu elin qüdrətinə, heyran ol,
Bil necə qüdrətdi onun qüdrəti.*

*Əqlini sonda elə işlətdi ki,
Ərşə ucaldı Yaponun qüdrəti.*

Senday, 23 fevral

Son suala diqqət yetirdinizmi? Sualda «beynəlxalq işlər» deyən R.Giyen nəyi nəzərdə tutmuşdu: Bu o demək deyilmi ki, yaponlar kimi ehtiraslı, çılğın adamlar «beynəlxalq işlərdə» öz uğurları ilə çox da lovğalanmasınlar, öz inkişaf sür'ətlərini bir qədər ayləcləsinlər.

Məgər Yaponiyanın başqa güclü dövlətlərlə rəqabətə tab-taqəti olacaqmı?

Beyt

*Güclü rəqabətdə rəqib az deyil,
Tab edəcəkdirmi onun taqəti?*

VIII. 24 fevral.

Tokioya yoladüşmə. Şinkansen sür'ət qatarı. Məni prof. T. Kuroda müşayiət edir. Tokio. Milli Hümanitar Elmlər İnstitutu. İnstitutun Şərqsünəşliq Kitabxanası (Toyo Bunko) . Xanım Ayumi Yanagiya. Toyo Bunkonun Konfrans zalı. Bir saatlıq çıxışım. Restoranda şərəfimə ziyafət. “ Sunroite” oteli.

Sübh. Saat 8-dir. Tokioya getməyə hazırlaşırım. Dünən prof. H.Oka demişdi ki, sabah saat onun yarısında otelə gəlib mənimlə xudahafizləşəcək, Tokioya məni prof. T.Kuroda müşayiət edəcək. Elə də oldu. H.Oka ilə «Şinkansen» sür'ət qatarının qarşısında sağollaşdıq. O, geriyə, biz isə irəliyə yönəldik.

Takaşi Kuroda maraqlı həmsöhbətdir. Fars dilinin Tehran ləhcəsi ilə danışır. Gələn həftə İrana – Beynəlxalq Elmi Konfransda iştirak etməyə gedəcəkdir.

Tokio. Göyün üzü bombozdu. Görünür ki, yağış yağacaq. Yaponiya paytaxtının iqlimi haqqında Uolt Şeldon yazır: «Buranın iqlimi qərībədir: yayda Tokio

Vaşinqton kimi rütubətli və bürkölü olur, qışda isə yapon mənzilində yaşayırsansa Laplandiyadakı kimi donursan. Nə isti, nə də soyuq olanda isə adətən yağış yağır» (Bax: Sakura budağı, səh.122).

Yəqin ki, buranın iqlim adətincə yağış yağacaq, çünki nə istidir, nə soyuq.

B.Ment də Yaponiya iqlimi haqqında belə mə'lumat verir: «Kitablarda Yaponiya iqliminin mülayim olduğunu xatırlatmaqla, qışın və yayın orta temperaturunu, habelə yağmurların illik miqdarını misal gətirməklə kifayətlənirlər. Bu da təsadüfi deyil. Çünki ümumiyyətlə Yaponiyanın havası pisdır. İl boyu cəmi təqribən otuz gün nə soyuq, nə də isti keçən, küləksiz, buludsuz ə'la günlər olur. Üstəlik bu dörd əlamətdən biri olmayan təqribən otuz gün də tapılar. Ən yaxşı aylar aprel və may, oktyabr və noyabr aylarıdır. Digər mövsümlərdə isə həftədə bir yaxşı günə üç orta və üç pis gün düşür» (Bax: Sakura budağı, səh.122).

Tokioda illər keçirən V.Ovçinnikov da bu şəhərin iqlimi haqqında yazdığı unutmur: «Nə qədər ki, Tokioda yaşayırsan, sənə elə gəlir ki, Yaponiya qışı ilin ən yağmursuz və günəşli fəslidir. Adam inana bilmir ki, yaxın dağların arxasında, qərb sahildə, çoxlu qar yağır, bir çox kənd xarici aləmdən tamamilə ayrı düşdüyündən oranın sakinləri üçün vertalyotlardan ərzaq malları atmalı olurlar.

Yaponiya hər cəhətdən belədir. Ölkənin həyatını bir neçə il öyrənəndən sonra mə'lum olur ki, dağlara yalnız bir tərəfdən baxmısan, sən demə, bu dağların əks tərəfindəki yamaclarda iqlim bambaşqadır» (Sakura budağı, səh.11).

Bəli, hazırda Tokio səması buludlarla örtülüdür. Amma hələ yağış yoxdur. Sevmirəm yağışı. Qarı da xoşlamıram. Günəş üzə gülümsəyəndə, hava xoş olanda halım da xoş olur. Mənim hava haqqında bir neçə şe'rim var. Hava, Quba havası, Bakı havası, Kabul havası, Daşkənd havası, Düşənbə havası, Bağdad havası, Təbriz havası, Tehran havası, Dubay havası, İstanbul havası... O qədər hava görmüşəm ki. İndi isə Tokio havası. Bakı havasını və oradakı dəyişkən xislətli, xəzrili-gilavarlı havanı xatırladım... və bir şe'r. Çoxdan yazdığım misralar.

Başına hava gəlib

*Biri var, biri yoxdur...
Başına hava gəlib.
Getməyə yeri yoxdur?
Başına hava gəlib.*

*Eşqə ümid yoxaldı,
Az vermişdi, çox aldı...
Bir dəli də çoxaldı,
Başına hava gəlib.*

*Aman, yenə yalan var,
Boş və 'dələr, yalanlar...
Ey havasız qalanlar,
Başına hava gəlib.*

Nəsim deyil, küləkdir,

*Bir hiylədir, kələkdir,
Ciyərimə gərəkdir,
Başıma hava gəlib.*

*Şahinə yuva çatmır,
Dərdinə dava çatmır.
Şəhərdə hava çatmır,
Başıma hava çatmır.*

24.08.1999
İkinci Divan,
səh.594

Milli Humanitar Elmlər İnstitutuna piyada gedirik. Çox da uzaq deyil. Bir də ki, Tokioda piyada gəzmək, az da olsa, onun xiyaban və parklarını, ev və müxtəlif əyləncə yerlərini, restoran və kafelərini daha yaxından seyr etmək deməkdir.

Həsən Seyidbəyli Tokio küçələri haqqında çox geniş mə'lumat verir: «Bir-birinin böyrünə qısılmış mağazalar, e'malatxanalar, yolun sağında və solunda avtomobil tə'miri e'malatxanaları, benzin qolları, təmiz, səliqəli meyvə dükənləri, maşınlar, maşınlar! Maşınlar elə bil sapa düzölmüşdür, elə bil bir-birinə bağlıdır. Bir-birindən aralana bilmirlər, çünki nə irəliddə, nə də arxada yol boş deyildir, buna görə də maşınlar çox ağır hərəkət edir, bu qədər mühərrik işləyir, lakin ucqar küçələrdəki bu sakitlik bizi təəccübləndirir... Tokionun mərkəzinə yaxınlaşırıq. Buralar bayaqının əksinə, çox səs-küylüdür. Tokionun mərkəzi uğuldayır, qulaq batırır...».

Bizim hazırda getdiyimiz küçə mərkəzdə olmasa da, mərkəzə yaxındır.

«Tokionun mərkəzindəki enli küçələrdən hansı tərəfə dönürsənsə, Bakının «İçəri şəhəri»nin dar dalanları kimi küçələrə düşürsən. Düzdür, Tokionun bu yaşayış rayonlarını heç bir vəchlə «İçəri şəhərlə» müqayisə etmək olmaz. «İçəri şəhərdə» üçmərtəbəli, bə'zən dördmərtəbəli evlərə də təssadüf edirik. Burada isə evlər əsasən birmərtəbəlidir. Səliqəlidir, təmizdir. Evlərin quruluşunda müəyyən bir tənəsüb var. Həyətlər bağ-bağatdır. Küçələr o qədər dardır ki, iki maşın üz-üzə gələndə az qalır bir-birilə toqquşsun. Sürücülərin ustalığı bizi valeh edirdi. Elə məharətlə maşını döngələrdən keçirir, toqquşmamaq üçün vaxtında saxlayır, maşını elə təmkinlə idarə edirdilər ki, lap məəttəl qalırıdım... Yaponiyada yaşadığımız on beş gün ərzində (qeyd etmək lazımdır ki, bütün bu on beş günün çoxunu biz maşınlarda keçirmişik) saysız-hesabsız maşınlarda gəzdik, ancaq bir dəfə də bir sürücünün başqa sürücünü hədələdiyini, kobud bir söz dediyini eşitmədik... Tokionun geniş küçələrində minlərlə, on minlərlə maşın hərəkət edir. Bu küçələrlə avtobuslar, tramvaylar da gedir. Burada da hərəkət küçənin sol tərəfi ilədir. Özü də maşınlar səkkiz, doqquz sıra ilə gedə bilirlər. Hamı tələsir, lakin bu, heç bir nəticə vermir. 15, 20, 30 metr gedib dayanırlar; maşınlar az qala bir-birinin üstünə minir, tormozlar çox yaxşıdır, amartizasiyalar yumşaqdır. Əsasən birinci sür'ətlə hərəkət edə bilirlər, ikinci sür'ətlə hərəkət etmək üçün məsafə çatmır. Tokionun bir rayonundan başqa rayonuna piyada getsəniz, daha az vaxt sərf edərsiniz. bə'zən çox qərribə bir mənzərəni seyr etmək olur. Küçənin ortasında bir kişi, yaxud bir qadın əlini qaldırır, bütün maşın seli onun qarşısında dayanır. Bu adam tələsik maşınların arasından keçib o biri səkiyə yetişir və maşınlar yollarına davam edir. Deməli, bu adam çox tələsir. Adi hallarda o, heç

vaxt belə hərəkət etməz... Qırmızı işıq yananda hamı səkinin kənarında dayanıb gözləyir. Maşın gəlməsə də, keçid boş olsa da, heç kəs yerindən tərpənmir... yaşıl işığın yanmasını gözləyirlər...

Biz yenə də qərribə bir mənzərəni seyr etdik. Küçənin hər iki tərəfindəki səkilərdə işıq dirəklərinə xırda bayraqlar sancılmışdı. Məktəblilər, qocalar, evdar qadınlar bir səkidən o biri səkiyə keçmək istəyəndə həmin bayraqlardan birin əlinə alıb qaldırır, həmin saniyə bütün maşınlar dayanır. Qadınlar, yaxud uşaqlar rahatca o biri səkiyə keçirlər. Bayraqların üzərində «Biz gəlirik» sözləri yazılmışdır. Həmin bayraqları o biri səkidəki dirəklərə sancırlar və yollarına davam edirlər» (Bax: Həsən Seyidbəyli, «On beş gün Yaponiyada» kitabı, səh 28-31).

Bayaq əsərindən misal gətirdiyim Uolt Şeldon Tokiodakı adamların çoxluğunu obrazlı şəkildə belə xarakterizə edir: «Tokioda o qədər çox adam yaşayır ki, deyəsən hətta itlər quyruqlarını sağa-sola yox, yuxarı-aşağı bulamağa məcbur olurlar» (Bax: Sakura budağı, səh.211).

«Yaponlar» kitabındasa Tokionun geniş və dolğun təsviri belə verilmişdir: «Tokio – Yaponiyanın güzgüsüdür... Yaponiya paytaxtının sərhədlərini təsəvvür etmək çətindir, çünki, sadəcə olaraq, onlar yoxdur. Şəhər nəhəngdir: Oraya 23 rayon, 5 şəhər-peyk və bir kənd daxildir. Böyük Tokioda 28 milyon adam yaşayır, 2000-ci ildə bu rəqəmin 34 milyona çatacağı gözlənilir.

Əhali sıxlığı böyükdür: Bir kvadrat-kilometrə beş min adam düşür. Qonşu prefekturalardan və ətraf yerlərdən Tokioya hər gün işləmək üçün beş-altı milyon adam gəlir...

Bu şəhər sentimental şəhər deyil, bu şəhər haqq-hesab sevir və burada dolanmaq adi adam üçün böyük zəhmət tələb

edir... Tokiolılara minlərlə taksomotor parkı xidmət edir. Şəhərin istənilən yerində dayanıb taksi gözləyən adam yol kənarında dayanıb bir dəqiqədən artıq gözləmir... Yapon taksiçiləri mehmanxana Sveysarları və restoran ofisiantları kimi adamdan artıq pul qoparmırlar.

Tokioda 200 min kafe və restoran vardır. Az vaxtda yemək və sadəcə olaraq nəşə dadmaq mümkündür. Tokio restoran, kafe və qəlyanaltıxanalarında nə gündüz, nə də gecə növbə yoxdur. Hətta yemək saatlarında da heç kimi bir dəqiqədən artıq gözlətmirlər... Xidmət və ticarət sahələrində ölkədə 28 milyon nəfər məşğuldur ki, bu da təqribən işçi əhalinin yarısını təşkil edir...

Şənbə və bazar günləri Tokio ticarət müəssisələri öz fəaliyyətlərini azaltmır, əksinə daha da genişləndirirlər. Tokionun Qindza, Sindzyuku, Akixabara və başqa rayonlarının ticarət kvartallarında hər bazar günü «piyadalar üçün cənnət» adlanan xidmət təşkil olunur: küçələrə maşın buraxılmır, yolun giriş hissəsində mizlər, stullar qoyulur, dondurma, kofe, sərinləşdirici içkilər və başqa şeylər daşıyan ayağı diyircəkli lotoklar gətirilir... Univermaqlarda, benzindoldurma stansiyalarında, qəlyanaltı yeməxanalarında və mehmanxanalarda 15 yaşından 30 yaşınadək gənclərin işləmələri nəzərdən yayınmır. Tələbə və məktəblilərin çoxu pik saatlarında ticarət və iaşə sahələrində işin gur vaxtı saathesabı ödənişlə işləyirlər. Satıcı, bərbər və ofisiant peşəsi təyyarəçi, saxtaçı, yaxud metallurqların işindən heç də az əhəmiyyətli sayılmır...

70-ci illərin əvvəllərində Tokio dünyanın ən çirkli şəhərlərindən sayılırdı... Amma, indi vəziyyət dəyişmişdir. Bugün Tokionun təkə 23 mərkəzi rayonunda 70-dən çox park vardır ki, havanı təmizləyirlər... bundan başqa, Tokio-

nun bütün taksomotor və yükdaşıyan parklarındakı maşınlar bütünlüklə qaz ilə işləyirlər. Bugün havasının və küçələrinin təmizliyi şəhərin ən diqqətəlayiq xüsusiyyətdir.

Nəhəng şəhər oyanan kimi, minlərlə elektrik qatırı bir-birindən iki dəqiqə yarımlıq intervalla şəhərə milyonlarla adam gətirir. Saat 9-a qədər gəlib iş yerinə çatmaqdan ötrü onlar gərək ən yaxşı halda saat 7-də qatara əyləşsənlər... Yol Tokioya gəlib-gedən işçilərin saat yarımdan iki-üç, bə'zilərininsə dörd saatadək vaxtını aparır...

Tokioda qaranlığın başlanma vaxtını tutmaq olmur. Hava dərhal qaralır. Elə bil sehirlə çubuğun sehri ilə küçələrdə təxminən eyni bir vaxtda reklam işıqları yanır, restoranların, kafe və barların adlarını bildirən lampalar işıqlanır... Gecə yarısı bir neçə saat ərzində par-par yanan işıqlı reklamlar sönür, ...amma gəlirləri az olan tokioluların yaşadıkları Kabukityo adlı rayon səslərlə dolur. Bu rayonda dörd mindən çox kiçik restoran, kafe və qəlyanaltı yerləri var... Hər tərəfdən ciyilti, gülüş səsləri, rok-musiqi sədaları eşidilir. Elə buradaca səkilərdə üstünə fanarlar qoyulan, içərisində isə şamlar işıldaayan stollar görünür. Onlar Tokio fəlcilərinin stollarıdır ki, fəlcilər az ödənişlə gəzintiyyə çıxan adamların falına baxır, əllərindəki cizgilərlə talelərini söyləyirlər.

Lakin burada əhalinin az bir hissəsi vaxt keçirir ki, onlar da əsasən vaxtlarını belə sərf edən cavanlardır. Əməkçi Tokio isə yatır...» (Bax: Yaponlar, səh.71-75).

Tokio haqqında yığcam mə'lumat Azərbaycan Sovet Ensiklopediyasında da vardır: «Tokio... – Hönsü adasının şimal hissəsində, Kanto düzənliyində, Edoqava, Arakava, Sumida, Tama çaylarının Tokio körfəzinə töküldüyü yerdədir. İqlimi subtropik mussondur. Zəlzələlərə mə'ruz

qalır. Şəhərdə 23 inzibati rayon («ku») var. 36 şəhər («si»), 24 kənd və şəhərtipli məntəqə, həmçinin İdzu və Oqasavara adaları «paytaxt prefekturasını» (Tokiato), yaxud «Böyük Tokionu» əmələ gətirir. İdarəçiliyi əhalinin 4 il müddətinə seçdiyi «prefektura məclisi» həyata keçirir, ona əhalinin seçdiyi qubernator (mer) başçılıq edir.

Tokio (ilk adı Edo) XV əsrin ortalarında salınmış, sonralar Tokuqava hakimlərinin iqamətgahına çevrilmişdi. O zaman rəsmi paytaxtı Kioto şəhəri idi. XVIII əsrdə Edo dünyanın ən böyük şəhərlərindən biri idi. 1869-cu ildən dövlətin paytaxtı e'lan edildi və Tokionu «Şərq paytaxtı» adlandırdılar. 1923-cü ildə zəlzələ nəticəsində şəhərin yarısı məhv olmuşdu.

İmperator saray kompleksinin (təxminən 1600-cü illər) yerləşdiyi Hixonbasi rayonu şəhərin tarixi mərkəzidir. Məşhur tikililərdən Akasaka sarayı (1909), parlament binası (1915-1936), mərkəzi poçtamt (1934) və s.

Tokioda 80-dən çox ali məktəb, 100-dən çox elmi-tədqiqat institutu, böyük kitabxanalar, muzeylər, teatr truppaları fəaliyyət göstərir» (ASE, IX c., Bakı, 1986, s.304).

Hazırda isə biz – Takaşi Küroda, Şaiq və mən Tokionun geniş küçələri ilə Milli Humanitar Elmlər İnstitutuna doğru addımlayırıq. Tələsmirik. Hələ vaxtımız var. Hələ saat 8-dir. Hələ işin başlanmasına bir saat var.

Gəlib çatdıq. İnstitutun Şərqşünaslıq Kitabxanasının (Toyo Bunko) yanında Ayumi Yanagiya adlı bir qadın bizi qarşılayır. O, Rezeersh Fellow elmi vəzifəsində işləyir. Onda yapon qadınlarına xas nəzakət var. Xanım Ayumi gülümsəyə-gülümsəyə önümdə baş endirdi, mən də onun tə'zimini yaponsayağı təkrar etdim. Biz bir-birimizə «hay» dedik. Biz xanım Ayumi ilə, təbii ki, hələ əyani şəkildə tanış

deyildik. Buna görə də, aramızdakı qarşılıqlı tə'zim «mərasimi» ani oldu. Amma, bir-birlərini tanıyan yaponlar görüşdükdə başlayan tə'zim «mərasimi» olduqca cəlbədidir.

...İlk dövrlər Yaponiyada heç nə adamı ekzotik nəzakət qədər məftun etmir. Söhbət zamanı hamı bir-birinin sözlərini təsdiq edir, görüşəndə ikiqat olur...

tə'zim mərasimi doğrudan da unudulmazdır. Tanışını görəndə yapon hətta küçənin ortasında olsa da, üstünə tramvay gəlsə də, ən əvvəl yerində donub qalması özünə borc bilir. Sonra beli qatlanır, qolları sallanır, ovucları dizlərindən aşağı sürüşür və o, bir neçə saniyə əyilmiş vəziyyətdə quruyub qalır, nəhayət, yalnız nəzərlərini ehtiyatla qaldırır. Qaməti tanışdan qabaq düzəltmək nəzakətsizlik sayıldığına görə tə'zim edənlər bir-birlərini sayıqlıqla izləməli olurlar. Kənardan baxana elə gəlir ki, hər ikisini iflic vurub və onlar qamətlərini düzəltmək iqtidarında deyillər.

Tokio qəzetləri hesablamışlar ki, hər gün qulluqçu orta hesabla 36 dəfə, ticarət firmasının agentləri 123 dəfə, univermadaqı eskalatorun yanında dayanan qız isə 2560 dəfə bu cür rəsmi tə'zim edir (Bax: Sakura budağı, səh.8-9).

Bəli biz xanım Ayumi Yanagiya ilə tanış deyildik. Tanış olduq və bir-birimizdən nəzakətli tə'zim gördük. Ayumi elə gözəl gülümsündü ki. Yadıma birinci «Divan» kitabındakı beytlər düşdü:

*Güllər sənə kimi gülümsəyirlər,
Gülüm, gülüşünü güllərə vermə...*

Şe'rini ardını da yadıma salmaq istəyirdim ki, xanım Ayumiyə başqa bir xanım yaxınlaşdı. Onlar bir-birinə

yüngülcə tə'zim etdilər. Xanım Ayumi o xanıma yaponca nəşə deyib məni göstərdi. Yəqin ki, haqqımda mə'lumat verdi. Xanım üzünü mənə çevirib tə'zim etdi. «Hay» mərasimi... Tə'zim mədəniyyəti! Baş əymə nəzakəti! «Yapon qaydasına görə ana öz körpəsini hələ kürəyində gəzdirərkən hər dəfə baş əyəndə uşağı da baş əyməyə məcbur edir, beləliklə ona yaşlıların qulluğunda durmağın ilk dərslərini verir. Hər kəsin öz yerini bilməsi hissi yaponun qəlbində öyüd-nəsihətlə yox, həyat təcrübəsi ilə kök salır. Uşaq görür ki, ana ataya, ortancıl qardaş böyük qardaşa, bacı isə yaşından asılı olmayaraq bütün qardaşlara baş əyir. Həm də bu adi hərəkət deyil. Bu, öz yerini tanımaq və beləliklə qarşısına çıxan vəzifələri yerinə yetirməyə hazır olmaqdır» (Sakura budağı, səh. 57).

Birlikdə «Toyo Bunko» kitabxanasının ikinci mərtəbəsinə qalxdıq. Ayumi xanımın bir qədər dərindən otağı. Çay gətirdilər. Əlbəttə, yaşıl çay. 13 il yaşıl çay içmişəm Əfqanıstanda. Yaşıl çaya öyrəncəliyəm. Adətən Bakıda da yaşıl çay içirəm.

Qarşıdakı elmi görüşüm barədə söhbətləşdik. Prof. T.Kuroda dedi:

- Sənin çıxışını dinləməkdən ötrü Yaponiyanın Azərbaycan Respublikasındakı sabiq səfiri də tərif gətirəcək.

Dedim:

- Sabiq səfiri indi görməkdən məmnun olaram. Amma, təəssüf ki, Azərbaycan Respublikasının Yaponiyadakı səfiri Azər Hüseynə mənim gəlişim haqqında xəbər verməmişiniz. Mənim elmi çıxışım, əlbəttə onun üçün də maraqlı olardı.

T.Kuroda üzrxahlıq etdi:

- Gərək xəbər veriləydi. Bu bizim səhvimizdir.

Sonra «Toyo Bunko» ilə tanışlıq. Zəngin kitabxanadır. Mənə bir neçə kitab bağışladılar.

Nahardan sonra «Toyo Bunko»nun Konfrans zalına gəldik. Orada artıq professorlar, elmlər doktorları, tələbələr və bu görüşün təşkilatçıları öz yerlərində əyləşmişdilər. Gündüz saat 15-də başlayan çıxışım 16-da qurtardısı da, mənə verilən suallar və onların cavabları saat 17-dək davam etdi. Çıxışımın mövzusu elə Senday Tohoku Universitetində etdiyim məruzəm idi: «XX əsr Azərbaycan milli tarixşünaslığı: tarixi təcrübə və müasir vəziyyət».

«University Rezearch Center»in professoru Ken İşıquka, Tohoku Universitetinin Associate Professoru Tomoki Okavara, «Toyo Binko»nun «Rezearch Fellow»-u Ayumi Yanagiya, Azərbaycanın siyasi tarixi ilə məşğul olan elmi işçi Teppei Məkaşima, «Sasakava Peace Founation»-un «Offise of Regional Founds»-unun «Depyuti Direktor»u Akira Matsunaga, sonra isə 4 tələbə biri-birinin ardınca suallar verdilər. Qeyd edim ki, bu adamların hamısının Azərbaycan haqqında geniş məlumatları vardır və bəziləri müstəqim olaraq Azərbaycan tarixinin müxtəlif dövrlərini, xüsusən müasir dövr tariximizi öyrənməklə məşğuldurlar. Bəzi suallar (xüsusilə prof. Ken İşıquka) sırf siyasi xarakter daşıyır və açıq-aşkar özündə Azərbaycanın bugünkü vəziyyətinə və daxili işlərinə qarışmaq meylini təzahür etdirirdi (Sonradan öyrəndim ki, bu professor bir neçə dəfə ölkəmizdə olmuşdur). Mən, təbii ki, sırf elmi olan mövzumuzu siyasi məcraya yönəltməyə cəhd edən Ken İşıqukanın bu cəhdinə imkan vermədim və dedim ki, biz hamımız elmi işçilik və gəlin elmi siyasətlə qarışdırmayaq.

Əlbəttə, sözlərim prof. K. İşıqukanın xoşuna gəlmədi. Azərbaycanın orta əsr və yeni dövr tarixi və XX əsr tarixşünaslığına dair suallara isə geniş cavablar verirdim.

Azərbaycan Respublikası tələbələri daha çox maraqlandırır. Hamının qarşısında mənim tərcümeyihalımı əks etdirən və üzərində rəngli kiçik şəkli olan vərəq vardı. Yaponları mənim keçdiyim həyat yolum, səfərlərim, elmi və bədii yaradıcılığım maraqlandırır.

Qeyd edim ki, Yaponiyanın Azərbaycandakı sabiq səfiri nədənsə gəlib çıxmadı.

Görüşümüz bitdi. Küçəyə çıxdıq. Yağış yağır. Ətrafimdakı adamların əksəriyyətinin əllərində çətirlər peyda oldu. Xanım Ayumi və mən bir çətir altında addımlayırdıq. Məlum oldu ki, o da Tehran Universitetində oxumuşdur. Söhbətimiz fars dilində gedirdi. Məni menyuda əsasən balıq yeməkləri olan yaraşlıq bir restorana gətirdilər. İçki təklif olundu. Hamı şərab istədi, özü də Fransa şərabı.

Şam yeməyi qurtardıqdan sonra taksi maşınlarına mindik və Tokionun mərkəzində olan 5 ulduzlu «Sunroute» otelinə gəldik. Şaiqlə mənə bu otdə ayrı-ayrı otaqlar verildi.

Ayrı-larkən prof. T.Kuroda mənimlə sağollaşdı. O, səbah İran səfirliyində Tehrana qarşıdakı səfəri ilə əlaqədar məsələsini həll etdikdən sonra Sendoya qayıdacaq.

İçərisində hər bir şəraiti olan yığcam otağımdayam. Yatağa uzandım. Gözümə yuxu gəlmir. Üç gündən sonra qayıdıram vətənimə inşallah. Yenə Tokio-Moskva məsafəsindəki 10 saatdan çox uçuş. Yenə Moskvanın «Şeremetyevo –2» aeroportunun tranzit zalında 9-10 saatlıq gözləmək. Sonra Bakı istiqamətinə uçuş. Boş yerə darıxmaqdan əvəz yazmaq yaxşıdır. «İstiqamət» adlı bir şe'r yarandı:

*Önü görünməz
xəyal kimi ydi.
Bakı-Tokio
istiqlaməti.
Sonu bilinməz
vüsal kimi ydi.
Bakı-Tokio
istiqlaməti.*

*Muradım mənim
gerçəyə döndü,
xəyal çin oldu,
vüsal göründü.*

*Söylədi «salam»
yaponlar mənə.
Etdi ehtiram
yaponlar mənə.*

*Mən yaponlara
sevgi gətirdim.
Mənə sevgi də
Yaponda gördüm.*

*İndisə, bizə
«ayrılıq» adlı
vaxt yaxınlaşır,
an yaxınlaşır,
gendə ön qalır,
son yaxınlaşır.*

*Sonu görünməz
xəyal kimidir.
Tokio-Bakı
istiqlaməti.*

*Sonu bilinməz
vüsal kimidir.
Tokio-Bakı
istiqlaməti.*

Tokio, 24 fevral

IX. 25 fevral.

Tokio. Otel. İstirahət. Xarakiri mərasimi haqqında televiziya filmi. Xarakiriyə aid şeirimizin yazılması. Daha bir neçə müxtəlif janrlı şeirlər. Yaponiyada 45 yaşında özünü xarakeri etmiş məşhur yazıçı Yukio Misima ilə əlaqədar “Daha nə istəyirdin?” adlı şeirim. Sonra Azərbaycan Respublikasının Yaponiyadakı Səfirliyində görüş. Dr. Gursel Qüdrət oğlu İsmayılzadə, Rövşən Musayev. “Türk restoranı”. Xarakiri rədifli qəzəlim. Samuraylar haqqında düşüncələrlə yazdığım qəzəl.

Sübh açıldı. Göyün üzü açıqdı. Bu gün yağış yağmayacaq. Ürəyim açıldı. Televizoru açdım. Film göstərilir. Bədii filmdir. Xarakiri adətləri haqqında. Yapon dilində gedən filmin sözlərini başa düşməsəm də, özlərini xarakiri etməklə məşğul olan ürəkli insanlar silsiləsinin könüllü olaraq, bilərəkdən öz canlarından keçib intihar etmələri məni dəhşətə gətirdi.

Kimdir «xarakiri»? «Xara» sözün hərfi mənasında «qarın» deməkdir (daha dəqiq desək, «xara» göbəkdən beş santimetr aşağı olan qarın nahiyəsinin sağ-sol hissəsidir). Məcəzi mə'nada isə «xara» ifadəsi Qərb ölkələrində «ürək» mənasını verən qəlb, ağıl, xarakter, niyyət, dərin düşüncə anlayışına malikdir.

Yaponiyada «xara» sözünün çoxlu nitq hissələri vardır: elə qətiyyətli adam ki, öz xarasını (xara-o kimeru)

rahatlamışdır; əsəbiləşən adamın xarası yuxarı qalxır (xara-o tateru); açıq danışan adamın xarası açılmışdır (xara-kiri). Bu mənalara görə də, qarının cırılması yoluyla, bu ənənəvi intiharı «xarakiri» adlandırmışlar. Xarakiri əməliyyatı Xeyan hakimiyyəti dövründə (IX-XII əsrlər) bərqərar olmuş və əvvəl vaxtlar yalnız samuraylar tərəfindən icra olunmuşdur (samuraylar haqqında bir qədər aşağıda mə'lumat verəcəyəm – Ş.F.).

«Xarakiri» sözünü xaricilər bə'zən istehza ilə işlədirlər, yaponlar isə həmin sözü «seppuku», yaxud «kappuku» kimi işlətməyə meyillidirlər. «Seppuku» sözün hərfi mənasında «qarının cırılması, doğranması» əməlini özündə ehtiva edir. Əgər seppuku cəza kimi həyata keçirilirsə, söyləyirlər ki, təqsirkar öz günahını dərk etmiş və belə demişdir: «Mən yaxşı iş görməmişəm, vicdanım qarşısında utanıram, buna görə də özümü öz əllərimlə cəzalandırıram». Bə'zənsə, adam günahkar olmadan da seppuku əməlini həyata keçirərək deyir: «Mənim günahım yoxdur, amma mən sizə öz qəlbimi göstərmək istəyirəm ki, siz özünüz buna (günahsızlığım – Ş.F.) əmin olasınız».

Mə'lum olduğu kimi, qarındakı ağrıya olduqca çətin dözmək olur, buna görə də adamın özünün öz qarını cırması həyatdan asan olmayan yolla köçməkdir. Seppuku əməlini icra edən şəxs yanındakı şəxsə belə deyər: «Xəbər ver ki, mən mərdliklə öldüm». Samuraylarda döyüşdə ölmək ilə “həsir üstündə ölmək” (bu zaman seppuku həsir üstündə keçirilir) eyni dərəcədə qəhrəmanlıq sayılır.

XIV əsrə yaxın öz əli ilə özünü öldürmək döyüşdə ölməkdən daha yüksək qiymətləndirilməyə başladı. İntihara yüksək qəhrəmanlığın, qüvvət və özünüdərk nümayişinin simvolu kimi baxmağa başladılar. Həyata və ölümə. Belə

münasibət xüsusən klassik yapon eposunda daha parlaq tərzdə əks olunmuşdur. «Böyük dünya haqqında povest» kitabında elə intiharların 2640 hadisəsi təsvir olunur. Onlardan birisi belədir:

«Yosimitsu qarovul qülləsinə qalxdı və şahzadənin getdiyi istiqamətə baxmağa başladı. O, onun get-gedə uzaqlaşdığını tutqunluqla gördü. «Hə, indi isə başlamaq olar» deyə fikirləşdi. Qılıncı ilə qala taxtalarını qopardı, özünü aşağıda dayanan adamlara göstərdi və bərkdən qışqırdı: «Əzəmətli ilahə Amaterasunun nəslindən doxsan beşinci varisi, imperator Dzimmunun hakimiyyəti vaxtından doxsan beşinci nəslin hökmdarı imperator Qodayqonun ikinci oğlu birinci dərəcəli şahzadə Takaxato üsyankar vassallarının əli ilə indicə öldürülmüşdür. İndi mən sizə döyüşçünün özünü necə öldürəcəyini göstərəcəyəm. Mənim bu hərəkətim qoy sizə nümunə olsun. Sizin əsgərlik xoşbəxtliyiniz qurtardıqda siz özünüz də öz qarnınızı cırmağa hazırlaşacaqsınız».

Belə deyərək o, yaraq-əsləhəsini əynindən çıxardı və qaladan aşağı tulladı... bədəninin aşağı hissəsini üryan etdi, qılıncını ağappaq bədəninə soxdu, onu qarnında sağa-sola çəkməklə qarnını yardı, daxilindəki bədən üzvlərini çıxardı və onları qalanın döşəməsinə atdı, sonra qılıncını dişləri ilə tutaraq üzü üstə yerə yığıldı».

XV əsrin ikinci yarısından XVII əsrin ortalarınadək Yaponiyada sahibin vəfatı münasibətilə seppuku əməlinin icrası başlandı. «Xaqakuri» kitabında elə hadisələrin biri haqqında hekayət vardır. Orada danışılır ki, sahibkar knyaz Nabesimanın işlər müdiri Sokedzaemonun yanına göndərilən knyazın bir nümayəndəsi ona belə əmr çatdırdı: Qızının səfeh əxlaqsızlığı ilə öz adını şərəfsizləşdirdiyi üçün qoy

özünü xarakiri etsin. Sokedzaemon o vaxt qo oyunu¹ ilə məşğul idi. Əmri eşidən Sokedzaemon yanına göndərilən o adama oyunu oynayıb qurtarana qədər gözləməsini və oyuna baxmasını xahiş etdi. Oyun qurtaran kimi Sokedzaemon bir kənara çəkildi və sakitcə öz qarnını cırdı.

Sokedzaemonun on səkkiz nəfər samurayı özlərini sahibindən ayırmaq istəməyib, knyazın buraya yolladığı adamdən icazə istədilər ki, ölən sahibi kimi xarakiri etsinlər, lakin o, belə çox adamın miqdarından qorxub, onlarla razılaşmadı. Bu vaxt Sokedzaemonun oğlu samurayların əvəzinə xahişə başladı: «Əgər döyüşçü öləcəyini deyirsə, - dedi o, - onu bu işdən saxlamaq faydasızdır. Lütfən onların özlərini xarakiri etmələrinə icazə verin». İcazə alındı və Sokedzaemonun on səkkiz vassalının hamısı öz sahiblərinin ardınca o biri dünyaya yollandılar...

Öz sahibinin arxasınca ölümə getmək bə'zi hallarda kütləvi intiharlar şəklini alırdı, bir növ dəbə çevrilirdi... «Dzyunsi», yaxud «oybara» adlanan bu adət (yə'ni sahibinin, nəsil başçısının ölümündən sonra özünü xarakiri etmək) 1663-cü ildə qanunla qadağan olundu, lakin uzun müddət onu dəbdən çıxarmaq mümkün olmadı. Vəziyyəti belə görən hakimiyyət orqanları sərt addım atmağa başladı: Onlar, cəza kimi öz sahibinin ölümündən sonra xarakiri edən adamların bütün ailə üzvlərinin başlarını kəsməyə başladılar. Bu tədbirin köməyi oldu, amma bu adət məxfi şəkildə hələ çox davam etdi. Imperator Mutsuxitonun vəfatından sonra, məsələn, onun bə'zi yaxınları qadağana əhəmiyyət verməyib xarakiri etdilər (onların arasında general Noqi də vardı). Qanuna görə elə adamlar cəzalandırılırdı, amma əxlaq

¹ Dama oyununa bənzər stolüstü oyun.

normaları baxımından onlar milli qəhrəman kimi qiymətləndirildilər...

Xarakiri əməli əsasən sahibin iqamətgahında həyata keçirilirdi. Bunun üçün gecə, yaxud axşam vaxtı seçilirdi. Həyat iri qum dənələri ilə örtülürdü, əməlin həyata keçiriləcəyi yer isə üstünü ağ parça örtmüş nazik tsunovkalarla döşənirdi, onun üzərinə isə qırmızı rəngli yun örtük salınırdı. Yüngül kimono libası geyinmiş ölməyə məhkum olunan adam müəyyən olunmuş yerdə yaponsayağı otururdu. İki «sekundant» - böyük və kiçik «sekundant» onun yanına gəlirdilər. Kiçik «sekundant» ölümə məhkum olunmuşun arxasında dayanır və qılınıc qından çıxarırdı. O adama məcməyidə üzərində xəncər, yaxud qısa qılınıc verib, onun soyunmasına kömək edirdilər.

Xarakiri əməlinin özü müxtəlif üsullarla həyata keçirilirdi. Onlardan biri belə idi: xəncər sağ ələ götürülür, sol tərəfə sancılır və göbəyin altından üfiqi şəkildə sağ tərəfə aparılır, sonra şaquli istiqamətdə diafraqmadan başlamaqla üfiqi yarığın kəşidiyi yerədək hərəkət edir; əgər o adam hələ ölmürsə, xəncər qarından çıxarılıb boğaza saplanır. Xarakirinin başqa üsulları da mə'lumdur. İllər ötdükcə xarakiri etməyin bütün şərtlərinə əməl etməyə qadir olan insanların sayı azalırdı. Buna görə də, xarakiri şərtlərini xeyli azaltdılar. Meydzi islahatları dövründə, xarakirinin ləğv olunması dövründən əvvəl elə intihar halları əhəmiyyətli dərəcədə sadələşdi: ölümə məhkum olunan şəxs ona məcməyidə gətirilən xəncəri əlinə götürür, arxasında dayanan «sekundant» isə dərhal qılınıcınla onun boynunu vururdu. Əvvəllər kiçik «sekundantın» vəzifəsinə ölümə mə'ruz qalan və qarnını cıran adamı ağırlardan xilas etmək daxil idi. Vaxt ötdükcə bu «sekundant» cəllada çevrildi.

Bir qayda olaraq intihar Yaponiyada təklikdə icra olunur, amma başqa ölkələrdən fərqli olaraq burada qrup şəklində intihar etmə halları da az deyil. XX əsrin 50-ci illərində hər il 1200 o cür intihar qeydə alınmışdır. Elə indi də dəstə ilə intihar etmə halları baş verir. Elə intiharların arasında sevgililər birinci yeri tutur («Yaponlar» kitabı. Səh.165-170).

Görəsən, yaponlarda da adamın özünü öldürməsi – intihar günah hesab olunur? Məncə yox. Əgər sayılsaydı belə çox intihar etməzdilər:

Öldür

*İntihar günahdır,
günahı öldür,
Adamı öldürən
silahı öldür.
Qeyzini, hikkəni öldür,
Düşməne qarşı yönəlməyən
qəzəbini öldür,
səni öldürə biləsi
əsəbini öldür.
Çıxarıb at tamah dişini,
o dişini öldür.
Pis adətini, vərdişini öldür.
Gözünün ağını qapa,
ac gözünü öldür.*

*Öldür,
Öldür,
Öldür,
Yersiz yerə ürəyini didən
kədəri, ahı öldür,
Öldürmə özünü,
Günahı öldür.*

19.12.2006
Üçüncü Divan,
səh.831

Kamikadze, xarakiri, samuray... Yaponiyaya xas milli keçmiş. Bu keçmiş yazılı ədəbiyyatdan oxuyan, öyrənən və yenidən yeni ədəbiyyata gətirən müəlliflər az olmamışdır. Bu halı müşahidə edən rus yazıçısı İlya Erenburq yazır:

«Yaponiyaya baxıb qəzəblənən müəlliflər də olmuşdur. Onlar dəfələrlə yazmışlar ki, yaponlar hər hansı fərdi xüsusiyyətlərdən məhrumdurlar və onlara bu cür şablon sifətlər verilmişdir: «Asiyanın prussakları», «əbədi təqlidçilər», «qarışqa yuvası». Bu müəlliflərin kitablarında Yaponiya didib-parçalamaq arzusu ilə yaşayan samuraylar ölkəsi, xarakirilər və işgəncələr, məkr və qəddarlıq, danışqsız itaət və iblis hiyləgərliyi ölkəsi kimi təsvir edilmişdir» (Sakura budağı, səh. 13-14).

Bu kimi sifətlər hansı ölkənin tarixində baş verməyib ki? Amma başqa üzə, başqa adda...

Televiziya baxdığım xarakiri adətləri haqqındaki film bitdi. Bir qədər sonra (təxminən bir saat sonra) Azərbaycan dövlətinin Yaponiyada mülkiyyəti olan (başqa

ölkələr kimi) səfirliyimizin yerləşdiyi əraziyə getməliyik. İndisə şe'r yazmalıyam. Xarakiri təəssüratı ilə. Lap isti-isti.

Bir qəzəl yarandı:

*Cür'ət edə bilməz edə hər ər xarakiri,
Əlbəttə, adamdan ürək istər xarakiri.*

*İndi edən azdır bu dəbi, amma əzəllər,
Var idi yaponlarda sərəsər xarakiri.*

*Öz sahibinə sevgi verərdi yaponu güc,
Eylərdi əsrlərlə qətlər xarakiri.*

*Qanunsuz əməllər də buna sövq eləyirdi,
Acizliyə tüğyan idi əksər xarakiri.*

*Əlbət, xarakiri edənin fərqi görünmür,
Həm atlı edir, həm də ki, mehtər xarakiri.*

*Çox cəhd olunubdur neçə haqsızlığa qarşı,
Hər cəhdə deyil amma bərabər xarakiri.*

*Vaxt var idi zalimlərə, zülmə edib üsyan
Eylərdi əsəbdən neçə əsgər xarakiri.*

*Bə'zən yığışıb, birgə ediblər onu icra,
Çox gənc adamın qətli idi hər xarakiri.*

*Kəs var ki, edir qarnına xidmət gecə-gündüz,
İstərmi cıra qarnını xəncər xarakiri?*

*Bizlərdə olubmu xarakiri edən olsun,
Eylərimi görən Mustafa, Əkbər xarakiri?*

*İstərmi Həsən qarnına heç zərbə toxunsun?
Eylərimi məgər Gülbala, Qəmbər xarakiri?*

*Haqsız hərəkətlər məgər azdırmı həyatda?
Sən dildə edirsən fəqət əzbər «xarakiri».*

*Tə'rifləmə, Şahin, özünü lovğa cavan tək,
Varsa hünərin sən dəxi göstər xarakiri.*

**Tokio, 25
fevral**

Əlbəttə, özünü xarakiri kimi dəhşətli bir əmələ mə'ruz qoymaq, yəni yuxarıda yazdığım kimi, bədənin qarın nahiyəsini doğram-doğram parçalamaq və şüurlu intihara varmaq adamdan olduqca böyük cəsarət tələb edir. Biz azərbaycanlılar cəsarətsiz deyiliksə də, zənnimcə, özümüzü xarakiri etmək «əməliyyatından» çox uzağıq.

Mən bir qədər yuxarıda Kioto şəhərindəki «Qızıl Mə'bəd»dən bəhs edərkən Yukio Misima adlı böyük bir yapon yazıçısının – monarxist əhvali-ruhiyyəli nəhəng bir şəxsiyyətin haqqında qısa mə'lumat vermişdim. Bəli, J.Misima 45 yaşında ikən özünü xarakiri etdi. Amma, heyf! Heyf ondan! 100 cild əsər yazan bu qeyri-adi İnsan, əgər yaşasaydı, bəlkə də daha 100 cild kitab yazardı. Onun hər şeyi vardı, ölümdən savayı. O, ölümü sevdi, özünü xarakiri etməklə. O, ölümünü tapdı, özünü xarakiri etməklə.

Görəsən bu dünyadan nə istəyirdi Yukio Misima? Axı, zavallı dünya ona hər şey vermişdi. Dünya ona savad, bacarıq, qətiyyət, qabiliyyət, fərasət, məharət, şücaət vermişdi. Daha bu dünyadan nə istəyirdi Yukio Misima? Mən ona müraciətlə bir şe'r də yazdım:

Daha nə istəyirdin?

*Məşhur yapon yazıçısı,
idmançısı, rejissoru, aktyoru,
dirijoru, təyyarəçisi, səyyahı,
fotoqrafı Yukio Misimanın
parlaq xatirəsinə*

*Qənimətdin dünyaya,
Daha nə istəyirdin?
Ölkəndi – Yaponiya!
Daha nə istəyirdin?*

*İstəyin ədalətdi?
Ədalət həqiqətdi?
Həqiqət zərurətdi?
Daha nə istəyirdin?*

*Yazıçılıq... Siyasət...
Siyasətdə əziyyət
Olmadımı kifayət,
Daha nə istəyirdin?*

*Kitab istədin – oldu,
Savab istədin – oldu,*

Əzab istədin – oldu,
Daha nə istəyirdin?

Dedin «haqqa qurbanam!»,
Dedin «istərəm yanam!»,
İstəyinə heyranam
Daha nə istəyirdin?

Qələmdə – kəsərin var,
Sözündə – dəyərin var,
Yüz cildlik əsərin var,
Daha nə istəyirdin?

Aktyor da olmusan,
Rejissor da olmusan,
Dirijor da olmusan,
Daha nə istəyirdin?

Fərasət də etmişən,
Şücaət də etmişən,
Səyahət də etmişən,
Daha nə istəyirdin?

Şöhrət gülü dərmisən,
Şərəf-şan da görmüsən,
Təyyarə də sürmüşsən,
Daha nə istəyirdin?

Qədrin, qiymətin vardı,
Gücün, qüvvətin vardı,

«Qızıl Mə'bəd»in vardı,
Daha nə istəyirdin?

Ruh ki, cismə bəzəkdi,
Amma, gör ki, nə çəkdi?!
Xarakiri gərəkdi?
Daha nə istəyirdin?
Daha nə istəyirdin?

Jukio Misimaya «Daha nə istəyirdin?» misrasını təkrar-təkrar pıçıldamaqdaydım ki, qapı döyüldü. Şaiq idi. Restorandakı kafeyə düşdük, sonra yola çıxdıq. Azərbaycan Respublikasının Yaponiyadakı səfirliyinə getməliyik.

Qeyd etməliyəm ki, Tokio kimi nəhəng bir meqapolis-şəhərin (orada əhalinin sayı 30 miloynu keçib) olduqca mürəkkəb metro-qatar sistemi var. Mən kimi yapon dili bilməyən adam nəinki 3-5 günə, heç bir aya da bu sistemdən baş çıxara bilməz. Hətta Şaiqin özü tez-tez metro xidmətçilərinə müraciət etmək məcburiyyətində qalır, soruşur, dəqiqləşdirir və yalnız bundan sonra biz gedəcəyimiz istiqamətə doğru üz tuturuq. Mən onu gözdən qoymamalıyam. Allah eləməsin ki, belə çoxmilyonluq insan selində bələdçidən ayrı düşsən. Elə Şaiq də dəfələrlə geri dönüb mənə baxırdı. Buna görə də, hər ehtimala qarşı onun mobil telefonunun nömrəsini kağıza yazıb cibimə qoydum.

Üç saatdan çox vaxt keçdi. Nəhayət, səfirliyimizin binası qarşısındaıyq. Zəngi basdıq. Qapını orta boylu, qaraşın çöhrəli cavan bir azərbaycanlı açdı. Bakıdan gəldiyimi bildikdən sonra bizi içəriyə də'vət etdi. Dedi ki, səfir Azər Hüseyn (Hüseynov) hazırda vacib bir görüşə getdiyi üçün

burada yoxdur. ADU-nun professoru Qüdrət İsmayılzadənin oğlu Gurseli soruşdum.

O, bir neçə dəqiqədən sonra göründü. Necə də atasına oxşayır...

Görüşdük, söhbətləşdik. Yaponiyaya səfərimin səbəbi ilə maraqlandı. Dedim:

- Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Tarix İnstitutunun əməkdaşyam. Bir neçə gündür ki, Yaponiyadayam. Fevralın 21-də Tohoku Universitetinin təşkilatçılığı ilə Senday şəhərində keçirilən Elmi Forumda mə'ruzə ilə çıxış etmişəm və dünən Tokio Milli Humanitar Elmlər İnstitutunda da professor, müəllim və tələbələr qarşısında mənim şərəfimə təşkil olunan yığıncaqda mə'ruzəm dinlənilib.

Gursel mənim Sendaya və Tokioya gəlişimdən xəbərsiz olduqlarından heyfsiləndi. Kimin təqsiridir? Bakıdakı Yaponiya səfirliyininmi? Azərbaycan Xarici İşlər Nazirliyininmi? Bilmədim.

Ümumiyyətlə, uzun illərdir ki, xarici ölkələrdə keçirilən onlarla Beynəlxalq Elmi Konfransın iştirakçısıyam. Olduğum bə'zi ölkələrdə çıxış edərkən Azərbaycanın suvenir kimi hazırlanmış dövlət bayrağını mizin üstünə qoymuşam. Bakıda güman etdim ki, Yaponiyada da belə edəcəyəm, lakin belə olmadı. Burada bayraq məsələsinə əhəmiyyət verilmir. Odur ki, özümlə gətirdiyim hər iki bayrağı səfirliyimizə bağışladım. Gursel də bunu əvəzsiz qoymayıb ingilis dilində çap olunmuş (Tokio) «Japan. From Prehistory to Modern Times» adlı bir kitabı mənə bağışladı. Mən amma, təəssüf ki, öz kitabımı yazarkən həmin kitabın materiallarından istifadə edə bilmədim. Çünki, Yaponiyadan qayıtdıqdan sonra kitabı özünün tə'birincə «ingilis dilini

ingilislər kimi bilən» Əfşan adlı bir jurnalistə verdim ki, bə'zi tarixi hadisələri mənim üçün tərcümə etsin, o isə artıq bir ildən çoxdur ki, «qeyb» olmuşdur. Elə indi də Əfşan xanımın harada olduğunu bilmirəm. Deyilənə görə sağ-salamatdır və rayonların birində yaşayır. Canı sağ olsun, təki ona istifadə üçün verdiyim «Japan. From Prehistory to Modern Times» kitabını itirməsin. Mənim o qədər itkim olub ki... «İtki» şe'rimdən iki bənd:

*...Çox şeyi itirdim, amma heç kimə
Demədim, tapmağa etmədim marağ.
Mənə inanın ki, itkilərimə
Qəti heyfim gəlmir, kimsə tapacaq.*

*Mən ömür itirdim, mən gün itirdim,
Buna heyfim gəlir, tək buna ancaq.
Axı itmiş ömrü kim tapacaq, kim?!!
Kimsə tapmayacaq!.. Bəlkə tapacaq?!!*

**(«Yenə görüşərik» kitabı,
səh.25)**

Yaponiyada bizim səfirliyimiz 2005-ci ildən fəaliyyət göstərir. Ona qədər işçisi var (Əfqanıstanda isə SSRİ səfirliyində işləyənlərin sayı yüzlərlə idi). Gurselin özü isə 1996-2004-cü illərdə Tokioda yaşayıb, magistratura təhsili alıb, doktoranturanı bitirib. Dr.Gursel İsmayılzadə hazırda səfirlikdə müşavir sifətilə öz diplomatik fəaliyyətini davam etdirir.

Bizi səfirliyimizin qapısı ağzında qarşılayan Rövşən Mirzəyev isə Bakıdakı «Qafqaz Universiteti»nin mə'zunudur. Təhsilini burada bitirdikdən sonra İstanbul

Mərmərə Universitetində oxumuş, İsveç ölkəsinə getmiş, Stokholm Universitetində təhsil almışdır. 2006-cı ildən bu vaxtadək Yaponiyanın Azərbaycan səfirliyində III katib vəzifəsində çalışır.

Dr. Gursel Yaponiyadan mənim nə kimi təəssürat aldığımı soruşdu. Dedim:

- Mən burada gördüyüm şəhərlərin təmizliyinə heyranam. Hər tərəf o dərəcədə tər-təmizdir ki, istər qar, istərsə də yağış yağsın, adamlar və maşınlarda qətiyyənlə palçıq izi görünmür. Asfaltın qapqara rəngi məni valeh etdi. Elə bil yerə indicə döşəyiblər.

- Hə, keçən həftə Xarici İşlər Nazirinin müavini Araz Əzimov da Tokioda idi. O, çox səfərlərdə olduğunu, amma belə təmiz şəhər görmədiyini söylədi.

Gursel mənə müxtəsər şəkildə Yaponiya tarixindən danışaraq yapon əlifbası barədə bu mə'lumatı da verməyi unutmadi:

- İki yapon əlifbası var: hiragana və katakana. Hiragana qədimdən mövcud olan yapon sözlərini, katakana isə alınma sözləri ifadə edir. Bunlardan başqa «kanei» adlanan ieroqliflər də var. İeroqliflər VI əsrdə Koreya vasitəsilə Çindən gəlib çıxıb Yaponiyaya. Bu ölkədə gərək ən azı 2000 ieroqlif biləsən ki, gündə çıxan qəzet və jurnalları oxuyasan, kitablardan istifadə edəsən.

Bunları da dəqiqləşdirdim ki, Yaponiyanın 68 min adası var. Onu da bildim ki, dünyada ən çox ada olan ölkə İndoneziyadır. Yaponların ən böyük adaları Honşui, Hokkaydo (bu adanın ərazisi Azərbaycan boydadır), Kyuşu və Şikonodur (Bu adaların adları «Yaponlar» kitabında Xonsyu, Xokkaydo, Kyusyu və Sikoki kimi yazılmışdır. Bax: səh.7).

Bir qədər sonra biz səfirliyimizin bu iki əməkdaşı ilə sağıllaşdıq. Yolüstü, «Türk restoranı»na getdik. Sahibi cavan bir türkdür. Xanımının yapon olduğunu bildirdi. Bu restoranda bol çeşidli türk yeməkləri verilir. Pulunu əvvəlcədən ödə, hansı xörəkdən nə qədər istəyirsən ye, heç bir məhdudiyyət yoxdur.

Otelimizə qayıtdıq. Əlbəttə, bu günün təəssüratı çox böyük oldu. Diqqətlə seyr etdim Tokionun bə'zi görməli, gəzməli yerlərini:

Təkbeyt

*Qocayam, görmədiyəm bəlkə də son məmləkəti,
Deyirəm möcüzə imiş bu yapon məmləkəti.*

Axşam yenidən möcüzəli Tokionu gəzməyə çıxdıq. Sabah Narita aeroportundan Moskvaya uçmalıyam inşallah. Bu gün... bu gün isə bu şe'ri yazdım:

Dilənçi görmədim mən.

*Çox yeri alqışladım
Yapon məmləkətində.
Yaponları xoşladım
Yapon məmləkətində.*

*Vətəndaş ləyaqəti,
Samuray sədaqəti,
Kamikadze cür'əti
Yapon məmləkətində.*

*Haraya üz çevirdim,
E'cazı, sehri gördüm.*

*Şəfqəti, mehri gördüm
Yapon məmləkətində.
Dedim ki, ey kaş atım-
Ayrılığa daş atım-
Şirin günlər yaşadım
Yapon məmləkətində.*

*Xudahafiz! Gedim mən!
«Yaşa, var ol» dedim mən...
Dilənçi görmədim mən
Yapon məmləkətində.*

Tokio, 25 fevral

Mən bir qədər yuxarıda samuraylar haqqında yazacağımı bildirmişdim. İndi o comərdlərdən söz açmağı bir qədər də ləngidirəm. Çünki, bu şe'rın son iki misrasında Yaponiyada dilənçi görmədiyimi vurğulamışdım. Amma, məndən 26 il əvvəl bu ölkədə olmuş Bəkir müəllimin «Yaponiyada gördüklərim» məqaləsini bir daha xatırladım. Hörmətli akademik «dilənçi» ifadəsini işlətməsə də, Tokioda «harınlar və aclar»ın olduğunu yazır: «Müasir Tokio milyonçular və müflislər, sənaye sahibləri və işsizlər, harınlar və aclar, zəngin malikanələr və evsiz-eşiksizlər şəhəridir, göz qamaşdıran otellər, min bir ne'mətlə zəngin restoranlar, xudmani şadyanalıq guşələri, kabare, striptiz və qumarxanalar pul kisəsi dolu olanlar üçündür. Xüsusən malın bolluğundan və çeşidin əlvanlığından partlamaq dərəcəsinə gələn mağazaların qapıları ağzında köhnə karton qutulardan özünə «balış», yonqardan «yorğan»

düzəldib gecələyənləri görmək çox ağır idi» (Bax: Bəkir Nəbiyev. Göst. kitab, səh.699).

Mən hörmətli akademikın sözlərinə qətiyyənlə şübhə etmirəm. Bəkir müəllim görmədiyini yazmaz. Amma, mən onun gördüyünü görmədim. Bir də ki, mən Bəkir müəllimdən çox sonra Yaponiyaya gəlmişəm. Tokio isə ildən-ilə, aydan-aya deyil, gündən-günə varlanır, gözəlləşir...

İndisə, samuraylar haqqında: «Samuraylar yerli feodalların silahlı drujinaları kimi tarixə gəldilər. Onlar kəndli və xidmətkarlar zümrəsindən idilər... onlardan sahibkara yalnız kor-koranə sədaqət, döyüşdə isə sücaət tələb olunurdu. Amma vaxt ötdükcə bu xüsusiyyətlər az göründü. Hərbi iş peşəkar məşğələyə çevrildiyi vaxt, xidmətdə irəliləmək çin dilini və əlifbasını bilməyi tələb etməyə başladı. Samuraylar yavaş-yavaş orta əsrlər mədəniyyətinin mürəkkəb sisteminə qoşuldular. Dini baxımdan onları buddizm sektası olan «Zen»¹ cəlb etdi...» («Yaponlar» kitabı, səh. 160).

¹ «Dzen» ifadəsi yaponca «zen» kimi tələffüz olunur, amma rus dilində olan ədəbiyyatda «zen» nədənsə «dzen» kimi yazılmışdır (məsələn bax: «Yaponlar» kitabı, səh.177-225). Zen, yaxud zen-buddizm Yaponiyada üç əsas sektadan – Soto, Rinzay, Obakudan ibarət olmuşdur. «Zen» sözünün mə'nası «işqlanmaq, nurlanmaq, dərinliyə baş vurmaq, fikrə çox dərinə qapanmaq» olub, XII əsrin sonlarından Yaponiyada yayılmağa başlamışdır («zen» Çin dilində «çan» kimi tələffüz olunur və elə Çin dilindən əxz olunmuşdur). Zeni dərinə bilən şəxşə ona verilən sualın mə'nasını bilməkdən ötrü formal-məntiqi fikirdən çıxış etməyib şüuraltı təsəvvür fikri ilə cavab verməlidir: Məsələn, «Sən doğuluşundan əvvəl kimə oxşayırdın?»

Klassik hayku şe'rlərinin əksəriyyəti zen üslubunda yazılmışdır:

Görünür ki, cocuqluq vaxtı
Anan sənın burnunu az çəkib,

Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası da samuraylardan bəhs edir: «Samuraylar (yaponca – samurau – xidmət etmək) – Yaponiyada feodalizm dövründə iri feodallar – sahibkar knyazlardan tutmuş xırda zadəganlara qədər dünyəvi feodallar. Məhdud mə'nada daha çox xırda zadəgan hərbi-feodal silkini ifadə etmişdir. 1867-68-ci illər Yaponiya burjua inqilabından sonra samuraylar silki ləğv edilmişdir. «Samuray» termini həmçinin yapon hərbiçiləri mə'nasında işlədilir» (Bax: ASE, VIII cild, səh.281).

Hərfi mə'nası «Yarpaqlarla örtülmüş» olan, amma müəllifinin kimliyi dəqiq mə'lum olmayan (Yamamoto Sinetomo? Nabesima?) «Xaqakure» kitabında da samuraylar haqqında nisbətən geniş mə'lumat vardır (Bax: «Yaponlar», səh.159).

«Xaqakure» kitabında yazılır ki, Tokuqava (1600-1868) rejimi dövründə bu kitab samuraylar institutunun məfkurəvi əsası kimi sahibkar və kölə münasibətlərini özündə əks etdirirdi. Samurayların bilik öyrənmək kimi ehtiraslı xarakteri onları igidlik göstərməyə yönəltdi. «Xaqakure»də samuraylara xas şərəf, ölüm, qəhrəmanlıq,

Fındıqburun gəlincik!..

(Buson)

Yaxud:

Yatma, ey kəpənək,
Tez ol oyan,
Gəl sənə dost olaq!
(Basyo)

Bax: «Yaponlar» kitabı, səh. 177-178, 215-216

(Tərcümə bizimdir)

sahibkara sədaqət və özünütəkmilləşdirmə kimi cəhətlər əks olunur, amma əsas yer, əlbəttə, ölüm ideyasına verilir. Tədqiqatçıların çoxu bu ideyanı ölümə nifrət kimi xarakterizə edirlər, amma «Yaponlar» kitabı müəlliflərinin nəzərinə bu, ölümə yox, həyata nifrətdir. «Xaqakure»ni oxuyan döyüşçü daim düşünəcək ki, şərəfli ölüm onun həyat yolunu müstəqim və sadə edəcəkdir, yə'ni təhlükə görüldükdə samuray öz həyatını necə qorumaq haqqında deyil, düşmənlərə doğru gedib ölümü gülümsəyə-gülümsəyə qarşılamaq barədə düşünəcəkdir.

«Xaqakure» kitabı samuraya dərs verir: «Siz öz həyatınızı itirə bilərsiniz, amma şərəfinizi heç vaxt!». Samuraylar heç bir and içmirdilər, and içmək onların namusunu təhqir etməkdir!

«Xaqakure»yə görə, şərəf döyüşçüyə göy hədiyyəsi kimi gəlir, bu hissi özündə aşılmaq lazımdır, bunu etmək üçün öz üzərində işləmək gərəkdir.

«Xaqakure» kitabında «busido ruhu» haqqında da geniş danışılır. Busido (hərfi tərcüməsi «döyüşçünün yolu»dur) samurayların əxlaq kodeksidir, yapon millətinin ilkin ruhudur ki, vaxt ötdükcə ən'ənəyə çevrilmişdir. Busidonun kökü konfutsiçilikdə, buddizmdə və sintoizmdədir. İnsan bu dünyaya gəlir, yaşayır və ölür. Bəli, insan ölür, onun ruhu isə ölməzdir, yaşayır, yaşayır, yaşayır. Ruh ölümsüzdür. Ruh göydə olanda ölümsüzdür.

Adəm və Həvva

*Uçurdular göydə...
Allah düşürdü onları,
Qovdu yerə sarı,*

Uçub gəldilər.

Bir daha

*qanad açmadılar,
uçmadılar,*

Yerə düşdülər,

Yerdə gəzdilər,

Yerdə öldülər,

Ölümsüzlük

Əllərindən çıxdı,

Göydə qalsaydılar

ölməzdilər

Adəm ilə Həvvə...

26.08.2003

Üçüncü Divan, səh.380-381

Buddizm busido davamçılarındə ölümə qarşı soyuqqanlı olmağı aşıləyır, konfutsiçilik «borca sədaqət» təlqin edir, sintoizm isə özünü dərk etməni, qəlbin dərinliyinə baxmağı və orada yaşayan allahı (kami) hiss etməyi öyrədir.

Sintoistlərdə belə bir adət var: gənc yaşında ölən adam özünün ölümünə görə valideynlərindən onu əfv etmələrini xahiş edir, təxminən bu sözləri deyir: «Qocaldığınız vaxt sizi tərək etdiyimə görə mənə bağışlayın. Sizin məndən ötrü etdiyiniz xidmətin əvəzini verib xəcalətinizdən çıxə bilərdim, amma mən getməliyəm – göyün istəyi belədir».

Özündə busido ruhunu aşıləyan samuray hər şeyi öyrənməlidir, ən əsası isə – dözmək və risk etməkdir. Hər

şeyə dözməyi öyrənmək üçün uşaqlar qar üstündə ayaqyalın gəzir, qılinc oynatma və ox atmağı öyrənir, gecə yarısı qorxu bilmədən qəbristanlığa gedir, ağır, hətta vəhşiyənə sınaqlara dözürdülər.

Özünü idarə etmə – özünü tərbiyələndirmənin məqsədidir. Əgər samuray kədərlənirsə, o, bunu bildirməməkdən ötrü gülümsəməlidir. O, elə etməlidir ki, heç kim onun keçirdiyi həqiqi iztirabları hiss etməsin. Bir çox əcnəbilər yaponları olduqca yüngül fikirli adamlar saymağa başladılar: onlar səbəbli-səbəbsiz hey gülümsəyirlər. Əcnəbilər bilmirlər ki, yapon adamının gülümsəməsi böyük bir tarixi dövrün nəticəsidir. Bu gülümsəmə samuray tərbiyəsinin kodeksidir (Yaponlar, səh.159-164).

Mən samuraylar haqqında şe'r yazmağı Yaponiyada özümə borc bildim:

Qəzəl

*Mərd adlarını tarixə salmış samuraylar,
Bir çox xətərin üstünü almış samuraylar.*

*İllər boyu torpaqlarına xidmət ediblər,
Çox mə'rəkədə güllə, ox almış samuraylar.*

*Düz xətt ilə yüksəlməyə meyl eyləsələr də,
Hərdən bir azalmış və çoxalmış samuraylar.*

*Onlarda «Busido» deyilən ruh yaşamaqda,
Ruh ilə coşub ərsə ucalmış samuraylar.*

*Varlıqlarını badə verən inqilab etmiş,
Yoxmuş kimi bir vaxt yoxalmış samuraylar.*

*Ötmüşsə də illər yenə də yad olunurlar,
«Ölmüş» demək olmazsa «qocalmış» samuraylar.*

*Hifz eyləyərək «mərd», «igid» ismini, Şahin,
Tarix kitabında belə qalmış samuraylar.*

Tokio, 25 fevral

X. 26 fevral

Tokio. Otel. “Yaponlar” rədifli qəzəl. Tokio xiyabanlarında gəzinti. Yapon qadınları haqqında yazılanlar (Həsən Seyidbəyli, Lafkadio Xern, Vsevolod Ovcinnikov və ... mən). Bu gün Moskva-ya uçmalıyam inşallah. “İnşallahın” baş tutmaması. Səhlənkarlıq üzündən təy-yarəyə gecikməyim. Kentaro İndo. Rusiya Aeroflot Kompaniyasının Tokio nümayəndəliyi. Adıma yazılan təzə bilet. Gecə. Aeroportun “Hotel Nikko Narita” mehmanxanası.

Gecə narahat yatdım. Səfərqabağı gecə. Bu dəfə Tokiodan Moskvaya, sonra isə Bakıya.

Sabah yaponlardan ayrılıram. Mədəni, zəhmətkeş, ağıllı, qonaqpərvər yaponlar. 1916-cı ildə Yaponiyaya yapon gəmisində gəlmiş məşhur hind yazıçısı Rabindranat Taqoru Yaponiyanın görünüşü, yaponların görkəmi, ruhi cəhətdən güclü olmaları, dözümlülükleri, özlərini aparmaları, gözəlliyə anadangəlmə sevgiləri, onların qadınlarının cazibədarlığı heyran eləmişdi. Yaponlar haqqında təəssüratını R.Taqor nəsrə, mən isə nəzmlə bildirdim:

Qəzəl

*Tər tökməyi bağda elə istərdi yaponlar,
İllərlə ağac əkdi, bəhər dərdi yaponlar.*

*Millət «böyüyəm» söyləmək ilə böyük olmaz,
Dünyaya yapon əzmini göstərdi yaponlar.*

*Kim görsə bu zənginliyi etməzmi təəccüb?
Heyrətlərə saldı nə qədər fərdi yaponlar.*

*Azər diyarım zərdir, Yapon mülkü də öylə,
Torpaqları zər, özləri zərgərdir yaponlar.*

*Sülh istəyi vardırsa da onlarda, ayıqdır,
Cəng etməyə hər ləhzə səfərbərdi yaponlar.*

*Rişxənd elədi yoxluğa sanki Naqasaki,
Çox mə'rəkədən çıxdı, müzəffərdir yaponlar.*

*Quş var havalanmır göyə, uçmur yuvasından,
Şahin quşu tək göydə qanad gərdi yaponlar.*

*Şairi biri, qeyrisi alimdi, nə olsun?
Şairsə də, alimsə də, əsgərdir yaponlar.*

*Odlar elinin sevgisini öylə yetirdi,
Şahinlə yapon sevgisi göndərdi yaponlar.*

Tokio, 26 fevral

Şe'ri bitirdim və bir söhbət yadıma düşdü: Sırağagün prof.T.Kuroda ilə sağollaşarkən o, mənə dedi ki, iki ildən sonra İran tarixi ilə bağlı elmi konfrans

keçirmək niyyətindədir. Sonra əlavə etdi ki, səni mütləq də'vət edəcəyik. Dedim ki, gələrəm, amma isti fəsildə.

Həqiqətən də bu gözəl diyara, sakuralar, samuraylar, kamikadzelər, özlərini vətən və xalq naminə xarakiri edənlər ölkəsinə yenə gəlmək istərdim. Amma isti vaxtda. Yadıma təxminən 30-40 il bundan qabaq Qubada raykom işləmiş yoldaş Səlimov Sadıq haqqındakı bir söhbət düşdü. Deyilənə görə, Səlimov hələ cavan bir partiya işçisi olarkən Mərkəzi Komitədə tə'limatçı vəzifəsində işləyirmiş. Bir gün vəzifəcə ondan böyük olan bir neçə partiya işçisi dağ rayonlarının birinə gedirmişlər. Bərk yağış yağır. Bir çayı keçərkən onların maşınının matoru sönür və qalırlar düz çayın ortasında. Özlərindən razı partiya işçiləri bir-birlərinin üzünə baxırlar: «Nə edək?». Onların biri vəzifəcə onlardan kiçik olan Səlimova üzünü tutub, deyir: «Səlimov, düş aşağı, maşını itələ». Səlimov bir sağa baxır, bir sola. Hər yan sudur, üstəlik də sel kimi yağış tökülür. Deyir: «Yoldaşlar, qurban olum sovet hökumətinə də, kommunist partiyasına da, amma quruda». Hə, indi yoldaş Səlimovun sözü olmasın, yenə həvəslə gedərəm Yaponiyaya, amma isti mövsümdə.

Həqiqətən də, soyuğu xoşlamıram. Soyuq – soyuqluq yaradır. Soyuqluq – sevənləri bir-birindən ayırır. Vaxtilə soyuqluq və istilik barədə bir şe'r də yazmışam:

Eşqimiz soyuqdan sətəlcəm olar

Gəlsin isti sevinc, getsin soyuq qəm,
Soyuqluq göstərmə heç zaman mənə.
Yoxsa, ömrüm boyu üşüyəcəyəm,
Soyuqluq göstərmə heç zaman mənə.

Bugün soyuqluğun əydi qamətim,
Əyildi, düz yerə dəydi qamətim,
Sənin istiliyin – istirahətim,
Soyuqluq göstərmə heç zaman mənə.

...Soyuq adamların soyuq baxışı
Səpələr başıma qüssə yağışı,
Amandır, könüldən rədd elə qışı,
Soyuqluq göstərmə heç zaman mənə.

Sevgi güllənərsə – qışda da yay var,
Məhəbbət olmayan sinədə vay var,
İsti ürəyimdə isti haray var,
Soyuqluq göstərmə heç zaman mənə.

...İstilik işıqdır, işıq – yaraşlıq,
Sevgi məş 'əлиндən saç mənə işıq,
Yaxşı ki, Sibirdə yaşamamışlıq,
Soyuqluq göstərmə heç zaman mənə.

O incə adətin qalıbsa əgər,
Mənə məhəbbətin qalıbsa əgər,
Odu, hərərətin qalıbsa əgər,
Soyuqluq göstərmə heç zaman mənə.

...Qəlbim qəhərlənər, gözüm nəm olar,
Canda Şahdağdan da böyük qəm olar,
Eşqimiz soyuqdan sətəlcəm olar,
Soyuqluq göstərmə heç zaman mənə.

Üzümüz, gözümüz, əlimiz donar,
Dilimiz söz tutmaz, dilimiz donar.
Tələ bağçasında gülümüz donar,
Soyuqluq göstərmə heç zaman mənə.

Adam var – fikrində, xülyələrində...
Adam var – nəzəri dünya varında,
Şahinsə – istilik intizarında,
Soyuqluq göstərmə heç zaman mənə,
Heç zaman mənə.

(Bax: Divan, səh. 332-333)

Bəli, isti vətənimə qayıdışıma az qalır.
Azərbaycanımın soyuğu da mənə isti kimidir. Artıq
diyarımdan ötrü darıxmağım başlayıb. Bir müddət elə
Yaponiya və yaponlar üçün də darıxacağam.

Varsağı

Tap onsuz,
Di gəl, dinclik tap onsuz.
Deyəsən darıxacaq
Şahin Fazil yaponsuz.

Tokio, 26 fevral

Sübh yeməyindən sonra Şaiqlə səhər gəzintisində çıxdıq. Bu gözəl, yaraşlıq, qapqara asfaltlı, tər-təmiz şəhəri yenə gəzməkdəyik. Hər tərəfə baxıram və heyrlənirəm. İlahi, şəhər nə qədər səliqə-sahmanlı olarmış. Yerdə siqaret kötüyü bir yana, heç kibrit çöpü də yoxdur. Siqaret çəkənlər üçün küçələrdə xüsusi müəyyən olunmuş yerlər var. Dayan və nə qədər istəyirsənsə çək özünçün. Müəyyənləşdirilmiş bir bucaqda səbrlə dayanıb siqaret çəkən bu kişili-qadınları yaponlar kimi.

Yapon qadınları haqqında çox yazılıb. Həsən Seyidbəyli də yazıb. Yapon qadınları onu da ilhama gətirib: «Yapon gəncləri müasir geyimdə gəzirlər... Orta yaşlı və qoca qadınların çoxu kimono geyir... qadınların üzləri, baxışları qayğılıdır. İki qadın bir-biri ilə görüşəndə elə hal-əhval tutur ki, sanki bir-birindən utanır. Danışanda gülümsəyib yaşlarına yaraşmayan bir tərzdə gözlərini yerə dikirlər. Yaxın tanış olanlar da, qohumlar da ədəblə, həya ilə danışırlar. **Çox tez-tez gülümsəyirlər. Xoş tə'sir bağışlamaq üçün, ürək açmaq üçün gülümsünürlər, qocalar da, cavanlar da.** Xüsusən kişilərlə danışan qadınlar həddindən artıq nəzakət göstərirlər... Yaponiya qızları və qadınları çox məlahətli, çox nəcibdir. Onların üz quruluşundakı xüsusiyyətlərdən biri də odur ki, nəcib, məlahətli baxışları onları uşaq kimi mə'sum göstərir, bu da mənim xoşuma gəlirdi... buna görə də mən rastıma gələn hər qadına, hər qıza diqqətlə baxırdım. Müşahidə edirdim ki, onlara həddindən artıq diqqətlə baxanda dayanıb adama yüngülcə tə'zim edirlər... bu yapon qadınlarına xas olan

nəzakət qaydalarından biridir» (Həsən Seyidbəyli. Göst. kitab, səh. 34-35).

Yapon qadını haqqında Lafkadio Xern adlı bir müəllif XX əsrin əvvəllərində yazmışdır: «Yaponiyanın ən gözəl estetik əsəri fil sümüyündən, bürüncdən, yaxud keramikadan hazırlanmış mə'mulat yox, qılınclar yox, bu ölkənin qadınlarıdır... şəxsi rə'yin boğulduğu, özünü qurban verməyin isə ümumi vəzifə e'lan edildiyi, şəxsiyyətin heç vaxt zahirdən deyil, daxildən inkişaf edə bildiyi bir cəmiyyət – yalnız belə bir cəmiyyət bu cür qadın yetişdirə bilərdi» (Lafkadio Xern. Yaponiya: təfsir etmək cəhdi, Tokio, 1904; Bax: Sakura budağı, səh. 132).

Yapon qadınları haqqında «Sakura budağı»nın müəllifi ümumiyyətlə çox mə'lumat vermişdir. Əsərinin bir yerində isə belə yazır: «Qədim Çində uşaq vaxtından qızların ayaqlarını bintlə möhkəm bağlayırdılar ki, pəncələri böyüməsin. Orta əsrlərdə Avropada qadınlar özlərinə könüllü surətdə korsetlə işgəncə verirdilər. Yapon qadın isə nəinki təkə belini, həm də sinəsini sıxır, döşlərini herbarinin səhifələri arasında sıxılan çiçək vəziyyətinə salır. Bu adət ona aparıb çıxarır ki, əgər Qərbi ölkələrində qadınlar sinələrini açırlarsa, yapon qadınları arxadan boyunlarını açırlar. Hətta Amerika işğalı Yaponiya torpağına striptiz gətirib lüt qadın bədənini alver obyektinə çevirəndən sonra da yaponlar bir çox məsələdə özlərinin əvvəlki təsəvvürlərinə və zövqlərinə sadıq qalmışlar» (Sakura budağı, səh 131).

V.Ovçinnikov yapon qadınlarını çox yaxşı öyrənən peşəkar bir jurnalist kimi sözü ilə belə davam edir:

«Onlar (yapon qadınları – Ş.F.) peysəri, daha dəqiq desək, kürəyin boyunla birləşdiyi yeri qadın gözəlliyinin

təcəssümü hesab edirlər. Məhz buna görə qədim zamanlardan bəri geysanın¹ əsasən paltarı başqalarından onunla seçilir ki, kimonosunun (yapon milli qadın libası – Ş.F.) yaxası arxadan xeyli açıq olur».

Yapon qadınları haqqında, əlbəttə, çox yazılmışdır. Həsən Seyidbəyli «onlar mənim xoşuma gəlirdi» sözləri ilə öz istəyini yapon qadınlarına bildirdi. Yapon qadınları elə mənim də xoşuma gəldilər. Mən də istəyimi onlara bildirdim, amma şe'rlə:

*Heyrətlərimi əyləyirəm car bu diyarda,
Heyrətlərə layiq neçə yar var bu diyarda.*

*Baxdıqca gözəlliklərə aşiq havalandı,
Eşq zəncirinə oldu giriftar bu diyarda.*

*Söhbət nə səmimənədi, tə'zim necə tə'zim!..
Allah, nə nəvaziş, necə rəftar bu diyarda!..*

*Tungiz bu gözəllərdə məlahət haradandır?
Məst etdi məni pakizə rəftar bu diyarda.*

*Heyran ələyən qəlbimi burda – ədəb oldu,
Söz yox ki, ədəb insana me'yar bu diyarda.*

¹ Geysa – Bu sözün hərfi tərcüməsi «incəsənət adamı» deməkdir. Geysa olmaq məharətli olmaq sayılır, kişiləri əyləndirmək, həm də tək-cə oxumaq və rəqs etmək bacarığı ilə yox, eləcə də öz biliyi ilə əyləndirmək məharətidir. Onları nə fahişə qadınlara oxşatmaq, nə də ümumiyyətlə aktrisalara tay tutmaq düzgün deyil. Lakin digər tərəfdən geysa adı özlüyündə pak əxlaqa da dəlalət edə bilməz (Bax: Sakura budəği, səh.133).

*Bir dəfə gələn seyrinə istər yenə gəlsin,
Xoşlar ki, müsafir ola təkrar bu diyarda.*

*Şahində qapanmışdı bəsirət gözü çoxdan,
Şadəm, gözümü açdı yaponlar bu diyarda.*

Tokio, 26 fevral

Saat 12 oldu. Düşünürdük ki, hələ saat 13-dək vaxtımız var. Amma, görün başımıza nə gəldi.

Yaponiyaya gediş və qayıdış biletim fevralın 18-dən 26-na qədər olmalı idi. Mən gərək bu gün Moskvaya uçaydım. Biletdə uçuşumun Moskva vaxtı ilə saat 17²⁵-də olacağı yazılmışdı. Amma, mən də, Şaiq də səhlənkarlıq ucbatından bu uçuşun Tokio vaxtı ilə bu gün saat 13⁰⁰-də olacağını büsbütün unutmuşduq, fikrimiz 17²⁵ – rəqəmində qalmışdı. Belə olan halda biz əgər oteldən saat 10⁰⁰-də çıxsaydıq, Narita aeroportuna gedib çatardıq. Amma, belə olmadı. Biz oteldən çox uzaqdaydıq. Olsa-olsa otelə saat 12⁰⁰-dən tez çata bilməzdik.

Oteldəyik. Saat 12-ni keçib. Biletimə bir də nəzər yetirdim. Orada «Tokio-Narita» sözləri, kompüterin səhvi üzündən, «26 fevral» yazılmış tarixdən bir sətir yuxarıda yazıldığından, səhv etdiyimizi və məsələnin olduqca qəlizləşdiyini gördüm. İndi saat 13⁰⁰-dür. Deməli, Tokio-Moskva istiqamətinə uçan təyyarə artıq havadadır. Biz isə oteldəyik. Biz gərək bu gün ən azı saat 11⁰⁰-də Narita aeroportunda olaydıq. İndisə saat 14-ə işləyir.

Tez Şaiq qalan otağın qapısını döydüm. O, qapının taqqılısını eşitmədi. O, arxayın-arxayın çimirdi. Nəhayət, mənim səsimi eşidib qurulandı və qapını açdı. Məsələnin

nə yerdə olduğunu anlayıb mənə «narahat olma» dedi. Dedim «neçə yə'ni narahat olma, uçacağım təyyarə artıq havadadır».

Hər ikimiz pərt və həyəcanlı idik. Şaiq bir də «narahat olma» deyərək, narahatlıqla məndən xanım Ayuminin vizit kartını götürdü, ona zəng etdi. Xanım Ayumi də öz növbəsində Senday şəhərinə zəng vurdu və prof. T.Kuroda ilə danışdı, T.Kuroda da müəyyən təşkilatlarla danışq apardı. Görürdüm ki, Şaiqin özü narahat idisə də, yenə mənə tez-tez «narahat olma» deyirdi. Yapon xasiyyətinə dərinədən bələd olan bu Yaponiya magistrantı vəziyyətin tez vaxtda, özü də yüksək səviyyədə düzələcəyini yaxşı bilirdi.

İki saat keçdi. Xanım Ayumi zəng edib bildirdi ki, otelə, bizim yanımıza bir nəfəri göndərir və məsələ həll olunacaqdır, amma uçuş qaldı sabaha.

Bir saatdan sonra xanım Ayuminin yanımıza göndərdiyi adam gəldi. Tanıdım. Dünən mə'ruzəmi diqqətlə dinləyən Kentaro İndo idi – Keyho Universiteti Tarix Fakültəsinin tələbəsi. Qaşlarını almış, gözünə yaşıl rəngli kirşan çəkmişdi. Onun niyə belə etdiyini Şaiqdən soruşdum. Dedi ki, özü bilər, tam sərbəst cavan tələbədir və gənclər arasında belə oğlan tələbələr az deyil.

Nə isə, Şaiqə adi görünən mənimçin qeyri-adi idi.

Kentaro bizim onunla birlikdə Rusiya Aeroflot kompaniyasının Tokio nümayəndəliyinə gedəcəyimizi bildirdi. Metroya minib bir neçə stansiya dəyişdik, iki-üç saatdan sonra kompaniya nümayəndəliyinin binasına gəlib çatdıq. Orada artıq məsələdən xəbərdar idilər. Dərhal mənim adıma təzə bilet yazıldı, köhnə biletlə yeni bilet qiyməti arasındakı pul fərqi Tohoku Universiteti hesabına

Kentaro tərəfindən ödənilirdi. Mən Yaponiyaya 250 dollar ziyan vurmuşdum. Dərhləndim. Öz səhlənkərlığımı (həm də Şaiqin səhlənkərlığı) mənə dərdləndirdi. Dərhlənməliydim. İnsanam, daş deyiləm ki...

*Ömrüm boyu dərdlənməmişəm,
Elə bil ki, cocuqluqda
mən anamın döşlərindən
dərd əmmişəm.*

*Dərdim mənim – mənə doğma,
Ey çəlimsiz, qoca əlim,
Gücün çatmaz, dərdi boğma,
dərdi boğma, qoy yaşasın,
Başqa bir əl görməyirəm
mənim kimi dərd daşısın.
İnsanlara
dərdsiz olmaq deyil asan.
Gərək dərdsiz olmaq üçün
daş olasan...*

*(«Üçüncü Divan», səh.
612)*

Bu vaxt prof. T.Kuroda Şaiqin mobil telefonuna zəng vurdu, məsələnin nə yerdə olduğunu soruşdu, uçuşumun sabaha qaldığını öyrəndi. Şaiqdən mənim keyfimi xəbər aldı, dedi ki, məsələ gözlədiyini yaxşı sonluqla qurtardı, narahat olmağa dəyməz. Onunla danışq qurtaran Şaiq adətincə yenə də «narahat olma» dedi. Bu an böyük şairimiz Bəxtiyar Vahabzadəyə müraciətlə

yazdığım «Həmişə narahat» şe'rimi xatırladım. Şe'rdən bə'zi bəndlər:

*«Yaman narahatsan» mənə deyirlər,
A belə deyənlər, başa düşün bir.
Narahat deyilsə hər ürək əgər,
Bir daş parçasıdır, ürək deyildir.*

*Yoxdur rahatlığı bircə anımın,
Neyləyim, rahatlıq məndən ötüşüb.
Mənim yaranmağım yarananımın
Büsbütün narahat vaxtına düşüb.*

*Bəli, müharibə qızmışdı yaman,
Göylər yerə heyran, yerə mat idi.
Fəlakət, müsibət, qırğın ah-aman...
Onda bütün cahan narahat idi.*

*Narahat yaşadığ o illərdə biz,
Hər il ürəyimdə dərin iz salıb.
Bir də dəyişilməz şəksiz-şübhəsiz,
Məndə narahatlıq ömürlük qalıb...*

*Görsəm bir nəfərin ağrıyır başı
O saat ürəyim üzülür mənim.
Birin üzündən axan göz yaşı
Elə bil gözümdən süzülür mənim.*

*Bədxah hər əməli sayğac tək sayır,
Bu halda ürəyin nə rahatlığı?
Məni bir an belə sakit qoymayı
Yetim balaların narahatlığı...*

*Yaman sınımışam, deyim eşidin,
Bu sözüüm çoxuna təəccüb gəlir.
Mən rahat olanda dolaşır işim,
Narahat olanda dərhal düzəlir...*

*Deməyin əbəsdir həmin vərdisim,
Başqadır könlümün səsi, sorağı.
Rahatlanmayınca hər hansı işim
Narahat olmaya bilmirəm axı.*

*Hələ baş tutmayan arzum, diləyim,
Bir deyil, beş deyil, yığım-yığımdır.
Narahat olmayım necə eləyim?
Narahatlıq mənim rahatlığımdır.*

**(Birinci Divan, səh.
415-416)**

Narahatlığım keçdi. Amma, Yaponiyaya 250 dollar ziyan vurmuşdum...

Hal-hazırda aeroportun «Hotel Nikko Narita» adlanan mehmanxanasındayam. 9-cu mərtəbədə. Uçuş sabah saat 13⁰⁰-də olacaq. Bu dəfə gecikməyəm.

Dördlük

*Şahin quşuyamsa, niyə pərvazə gecikdim?
Qış fəslinə heyran oluban yazə gecikdim.
Yarəb, bu Yapon torpağının cəzbi böyükdür,
Qəsdən gecikibdir çoxu, mən tazə gecikdim.*

Tokio, 26 fevral

XI.27 fevral

Əlvida, Tokio! Aerobus. Sakit Okean üzərində yazılan “ Sakit Okean” adlı şeirim. Bir yapon biznesmeni. Kuril adaları və ... Qarabağ torpağı haqqında düşüncələr. Şeremetyevo-2. Tranzit zalda 10 saatlıq yeni intizar. Təyyarə. Moskva-Bakı istiqaməti.

Bu gün 9 gündür ki, Yaponiyadam. Gecikmə hadisəsi baş verməsəydi, hər işim yüksək səviyyədə getməkdə idi. Yapon professorları, universitet və institut qulluqçuları qulluğumda durmuşdular və yapon qonaqpərvərliyi hər vaxt özünü göstərməkdəydi.

Dördlük

*Gördüm başqa günü, başqa aləmi,
Həzz yükü daşdım mən bu ölkədə.
Həftədən üç gün çox... Onca gün cəmi!..
Yox, ömür yaşadım mən bu ölkədə.*

Tokio, 27 fevral

Axı, Yaponiyaya on günlük səfər təəssüratım unudulmazdır. Nümunəvi insanlardır yaponlar. Qəribə diyardır yaponların diyarı. Heyrətəməz şəhərlərdir Senday Matsuşima, Tokio. Əlbəttə, yaxşı mə'nada. Nizam-intizam. Səliqə-sahman. Tə'lim-tərbiyə. Qanunlar işləyir. Küçələrdə divarlar yazılmır. Metrolarda oturmaq üçün üstü kəsilmir. Növbədə dayanma qayda-qanununa ciddi əməl olunur. İşiqforun «dayan» işarəsi insanlar üçün «hərəkət et» işarəsi maşınlar üçün ciddi xəbərdarlıqdır. Yol gedənlərin barmaqlarında siqaret görünür. (Siqareti xüsusi yerlərdə dayanıb çəkirlər). İşdi-şayəd, maşınlar toqquşanda sürücülər bir-birlərini söymürlər, döymürlər. Yerə zibil atılmır. Avtobus, metro qatarları bircə dəqiqə belə ləngimir. Toz və palçıqdan əsər-əlamət yoxdur. Asfalt qar-qaradır. Su ağappaqdır. Yaşillıq boldur. Oğlanlar qızlara sataşmırlar. Adamları və maşınları qartopu zərbələri döyəcləmir. Polis gözə dəymir. Dilənçi görsənmir. Elektrik işığı bir an belə sönmür. Kobudluğa rast gəlmirsən. Rəftar incədir. Hərə öz işini bilir. Üzdə təbəssüm. Sözdə səmimiyyət. Gözdə ləyaqət. Ləyaqətdə nəzakət, nəzakətdə məlahət, məlahətdə məhəbbət, məhəbbətdə sədaqət və s., və s., və s...

Bayatı

*Ah, nə haldı Yaponada,
Cah-cəlalı Yaponada.
Sanki iki gözümün
Biri qaldı Yaponada.*

Tokio, 27 fevral

Qar yağır...

Şaiq məni yola salır. Deyir ki, kaş mən də gedəydim, çox yox, cəmi bircə həftəliyə. Dedim:

- Sən hələ cavansan. Azərbaycana, Lənkərana, doğulduğun Sütəmurdov kəndinə dəfələrlə gedəcəksən. Hətta, başqa ölkələrə də. Mənsə,

Təkbeyt

*Qocayam, görmədiyəm bəlkə də son məmləkəti,
Büsbütün möcüzə imiş bu Yapon məmləkəti.*

Saat 13⁰⁰-də (Moskva vaxtı ilə 17²⁵-də) «Aeroflota» məxsus aerobus Tokionun Narita aeroportundan havaya qalxdı. Sakit Okeanın üstündəyəm. «Sakit Okeana!» adlı şe'rimi yazdım:

*Ey Yaponiyaya
Yaponiya boyda
nəfəslük saxlayan
Sakit Okean,
sakitsənmi?
Sakit qoyacaqsanmı Yaponu?
«Sakit» adlandırdı
Mixail Şoloxov Donu.
Sakitsənmi?
İsmayıl Şıxlının Kürü –
Dəli Kür
Dəlisov görünür,
Sakitsənmi?*

*Sakit-sakit səslənir
«Arazbarı»,
Sakitsənmi?
Hərdən-birdən
coşub-daşır
Xəzərin dalğaları,
Sakitsənmi?*

*Ey Sakit Okean,
Qoynunda
40 min adalıq
quru torpaq saxlamısan,
millət saxlamısan
Yapon kimi,
Sakit ol Don kimi.
Dəli olma, dəlisov olma
Kür kimi.
Yaponların xətrinə
qoru sakitliyini
inci kimi, dür kimi.
Qəlbimdə
qoy sakit-sakit səslənsin «Arazbarı»,
qoy səni şirnikləndirməsin
Xəzərin dalğaları,
Sakit ol,
Adına layiq ol,
Qoynunda
nəfəslük saxla,
Çox yox,
Heç olmasa
Yaponiya boyda!*

***Tokio-Moskva istiqaməti, 27
fevral***

Təyyarə on saat on dəqiqə uçdu, amma kələyim kəsildi. Nə qədər oturmaq olar? Yanımda bir yapon biznesmeni əyləşib. Rus dilində yaxşı danışır. Yaponiya barədə təəssüratımı soruşdu. Dedim ki, son dərəcə müsbət! Amma, təəssüf ki, Bakıdan Yaponiyaya yol çox uzaqdır.

Gülümsündü: - Bu məsələdə Yaponiyanın heç bir qüsuru yoxdur, sizin Allahınız günahkardır ki, Azərbaycanı Yaponiyadan uzaq salıb.

Gülüşdük. Bir qədər də söhbət etdik. Mən Allahdan, o Allahlardan danışdı. Sonra özünün Rusiya biznesmenləri ilə əlaqələrindən danışdı. Gedib çıxdı Kuril adalarına. Dedi ki, o adaların hamısı bizimdir...

Yadıma yenə də Qarabağ düşdü. Qarabağ da bizim idi. Amma, hələlik bizim deyil. Qarabağ hələ ki, yad əllərdədir. Ruslar Kuril adalarına sahibləndikləri kimi ermənilər də sahiblənilər Qarabağa.

Qarabağ. Zor gücünə işğal altına alınan torpaq. Bir neçə il bundan qabaq «Qarabağı satdılar» ifadəsi işlədilirdi. Hətta, Surət Hüseynova «Biz Qarabağı əlbircu vermişik ermənilərə» deyirdi. Yalan! Qarabağımızı ermənilər deyil, ruslar alıb verdilər ermənilərə. Əlbəttə, arada bir neçə xainimiz də olub. Tarixi həqiqəti Yeni Cavanşirlər, Babəklər, Koroğlular bəyan edəcək inşallah. 2004-cü ildə yazdığım «Bəla» adlı bir şe'rimi xatırladım:

Qarabağ bəlası...

Qarabağ yası...

Və xristian-müsəlman qovğası...

*Bu bəlanın,
Bu yasın
görünmür sonu,
Analarımız
igid oğlu doğmağı yadırgayıblar,
daha doğmurlar Koroğlunu.*

14.12.2004

Üçüncü

səh.538

Divan,

Koroğlular doğulacaq, yağılar boğulacaq inşallah. Qarabağ yenə bizim olacaq inşallah!

Aerobusda 100-dən çox yapon tələbəsi var. Parisə uçmalıdırlar. Tələbələrin qış tətilləri qurtarıb. İndi evlərindən geri qayıdırlar. Yapon biznesmen dedi: - Tokio-Moskva-Parij marşrutu ilə uçuş ucuz başa gəlir.

Nəhayət, Şeremetyevo-2! Burada sulu qar yağır. Yağışdan çıxıb yağmura düşdüm. Soyuqdan xoşum gəlmir.

Mən yenə də aeroportun tranzit zalındayam. Bakıya uçuşun başlanmasına hələ 10 saatdan da çox var. Sonra isə Moskva-Bakı hava yolu...

XII 28 fevral

Təyyarə. “ Dəmir Quş”. Bakıya uçuş. “Dəmir quşda uçuş” şeiri. “ Dördlük” adlı ikinci şeir. Nəhayət, Heydər Əliyev adına Beynəlxalq Bakı aeroportu. Salam, Bakı! (Sürücü dostum Həmid məni gözləyirdi).

Uçuruq. Bakıya uçuruq. «Dəmir quş» bizi Bakıya aparır. Yeni şe'r yazdım:

Dəmir quşda uçuş

*Bu gün vətənimə gedirəm, şadam,
Uçuruq.
Bir quş ağışında neçə yüz adam,
Uçuruq.*

*Bayaq haradaydım, indisə harda...
Dəmir quş buluddan yuxarılarda...
Uçuruq.*

*İnsan zəkasına heyrdəyəm mən,
Dəmir quş yaradan qüdrətə əhsən!
Uçuruq.*

Dünən yolda idim, bu gün Bakıya!

*Əlvida, Gündoğar yurd – Yaponiya!
Uçuruq.*

*Bu gündən hicrana nöqtə qoyulsun,
Uçuruq.
Səfərin əvvəli uğurlu oldu,
Sonu da, sonu da uğurlu olsun,
Uçuruq, uçuruq, uçuruq...*

28 fevral

Moskva-Bakı istiqaməti,

Bir saatdır uçuruq. İrəlində doğma Bakı ilə görüş. Görəsən hicrana nöqtə qoyacağammı? Hələ bilmirəm. Bilirəm ki, yaxın diyarlara gedib-gələcəyəm (əlbəttə «inşallah!»). Bəs uzaq ölkələrə necə? Gedəcəyəmmi? Yaponiyanı bir də görəcəyəmmi? Sakura ağacının çəhrayı-çəhrayı çiçəklənməsini seyr edəcəyəmmi? «Azərbaycan haykuları» kitabımın Tokioda, yaxud Sendayda tərcümə və çap olunması nəzərdə tutulmuşdur. Olunacaqmı? Professor T.Kuroda da, diplomat İ.Çursel də, magistrant C.Şaiq də söz veriblər. Verdikləri sözə əməl edəcəklərimi?

Dördlük

*Bağla – mən dərvişə, yarəb, yenə hicrin yolunu,
Nə Sinay istəyirəm mən, nə də ki, Çin yolunu.
Başqa yerlərdə məkan etməyə meylim yoxdur,
Yapona aç aç bilsən yenə Şahin yolunu.*

Allahdır, istəsə açar, niyə açmır ki? Allah istəsə, nəinki bir də Əfqanıstana, yaxud Yaponiyaya açar qapımı, istəsə lap bu dünyanın qapısını açar üzümə, çıxıb gedərəm onun məsləhət bildiyi yerə, qərar tutaram cənnətdə, ya da cəhənnəmdə (Cəhənnəmlilik olmağıma əsas varmı? O ki, qaldı cənnətlik olmağıma, özü bilən məsləhətdir).

Aç qapını gedim, dünya

*Dünyanın qapısı varmı görəsən?
Bəs pəncərə necə, varmı dünyada?
Qapısı yoxdursa, pəncərəsindən
Çıxıb həyatımı verərdim bada.*

*Barişə bilməyir dünya mənimlə,
Mənsə səbəbini tapa bilmirəm.
Bəlkə küsən mənəm dünyadan elə?
Ürəyimdə qübar, gözlərimdə nəm.*

*Kədər qoşun-qoşun, qəm ləşkər-ləşkər,
Yenə artdı dərdim, çoxaldı dərdim.
Dünyanın qapısı olsaydı əgər
Açıb gedərdim,
Qaçıb gedərdim.*

28.10.1998
(«İkinci Divan», səh. 541)

Saat yarımır uçuruq. Dünyanı fikirləşirəm. Bu dünyanı. Dünya haqqında şe'rlərim çoxdur. Aktyor dostum Əli Nura ithaf etdiyim bir şe'rimi xatırladım:

*Demirəm ki, biri vardır, biri yox,
Bu dünyanı mən arabir söymüşəm.
O dünyaya qoymasalar yeri var,
Bu dünyanı mən arabir söymüşəm.
Dünya mənə zülm edəndə arabir,
Zahir olur qəzəb məndə arabir.
İşlərimi salır bəndə arabir,
Bu dünyanı mən arabir söymüşəm.*

*İnsanları bir-birini yeyəndə,
Millət yerli-yersiz tə'rif deyəndə,
O dünyanı molla tə'rifləyəndə
Bu dünyanı mən arabir söymüşəm.*

*Yaltaqları xəli kimi görəndə,
Cahilləri zəli kimi görəndə,
Aqilləri dəli kimi görəndə
Bu dünyanı mən arabir söymüşəm...*

*Neçə-neçə əməldə əngəl görüb,
Tüfəng tutan, güllə atan əl görüb,
Tikanını gülündən əvvəl görüb,
Bu dünyanı mən arabir söymüşəm.*

*Adam var ki, yolunda ölsən – dəyər,
Adam da var «yerimə öl sən» deyər...
Yaxşısını görməyibən müxtəsər
Bu dünyanı mən arabir söymüşəm...*

*Adam gördüm onda ilan dişi var,
Düzündən çox əyri-üyrü işi var...*

*Şahin kimi bir söyüşkən kişi var,
Bu dünyanı mən arabir söymüşəm.*

11.10.1998

(«İkinci Divan», səh. 536-537)

Vallah-billah, söyüşkən-zad deyiləm. Şairlikdir də. Adam bə'zən özünə qara yaxır (Qara dedim, Tokiodakı asfaltın qarası yadıma düşdü).

Təyyarədə, Bakıya çathaçatda bir daha Yaponiya ilə sağollaşırım: «Əlvida, Yaponiya, ey Gündoğar ölkə». Gün-nəhəng odlardan ibarətdir, elə nəhəng odlardan ki, həmin odların istisi milyonlarla kilometr məsafədən keçib Yerə də çatır, o cümlədən, təbii ki, Azərbaycana da. Odlar ölkəsinə. Bəlkə, yenə sənə salam verdim. Yoldaş Səlimov demişkən, «amma quruda», yağmursuz mövsümdə, yaş fəslində. Sən məni özünə cəzb etdin, Yaponiya:

*Cazibə qüvvəsi, yarəb, nə böyük hikmətmış,
Yaranıbdır qoca Şahində Yapon cazibəsi.*

XIII. 1 – 26 mart.

Yaponiyaya səfərim bitdi, amma səfərnəmə şeirlərim yenə yazılır. “Yapon sevgisi”, “Yaponiya cazibəsi” silsiləsindən müxtəlif şeirlər – Yaponiyadan uzaqda yazılan “yaponnamələr”. 26 mart. Xanım Ayumi Yanagiyanın mənə fars dilində yazdığı məktub, göndərdiyi foto – şəkillər. Çox sağ ol, xanım Ayumi! Çox yaşa, Yaponiya!

1 mart. Səfər bitdi, səfərnəməm bitmir ki, bitmir... Evimdəyəm. Tənhayam. Fikir-xəyal aləmindəyəm. Yaponiya mənim qəlbimdə «yapon cazibəsi», «yapon sevgisi» yaratdı. Qəzəl yazdım:

*Var elə başsız – mənə baş qaldırıb,
Mə'rəkə, üsyan və savaşı qaldırıb.*

*Bir neçə pudluq daşı qaldırmışam,
Pəhlivanam öylə ki, daşı qaldırıb.*

*Var elə adəm canımı dinc edir,
Var eləsi canda təlaş qaldırıb.*

*Şahinə «uç» söylədi şahin quşu,
Məndə uçuş şövqü adaşı qaldırıb.*

*Var elə ölkə elimi xoşlayır,
Ölkə də var dava-dalaşı qaldırıb.*

*Mən Yaponu öylə gözəl görmüşəm
Canda yapon sevgisi baş qaldırıb.*

Bakı, 1 mart

2 mart Çərənçi deyiləm. Boş-boş danışmağı sevməmişəm heç vaxt. Oxucu deməsin ki, bu səfərnəməni oxumaqdan yoruldu, amma Şahin Fazil «yapon», «Yaponiya» deməkdən yorulmur ki, yorulmur...

Varsağı

*Yaponsuz,
Qalmışam mən Yaponsuz.
Varsa əgər hüənərin
Ürək, dinclik tap onsuz.*

Bakı, 2 mart

3 mart Yaponiya Azərbaycandan lap uzaqdadır. Uzaq Şərqi və Orta Şərqi. Şərqi və Şərqi. Yaponiya və Azərbaycan.

«Şərqi», «Qərbi» kəlmələri Cənubi Azərbaycanda da urcah olunub Azərbaycana: Şərqi Azərbaycan (paytaxt Urmiya), Qərbi Azərbaycan (paytaxtı Təbriz). Bir neçə il bundan qabaq Urmiya şəhərində bir elmi konfransda iştirak edirdim. Konfransın sonunda orada yazdığım qəzəlimin bir beyti yaman alqışlandı:

*Şərqi nədir, Qərbi nə, Qərbi nədir, Şərqi nə?
Baxmayıram fərqi, Azərbaycanıdır!*

Doğrudan da, mənə fərqi yoxdur. Azərbaycandır. Haçansa haqq öz yerini tutacaq! Yaponiya isə Yaponiyadır!!!

Varsağı

*Tap ondan,
Aləmi gəz, tap ondan.
Hələ çox danışacaq
Şahin Fazil yaponandan.*

Bakı, 3 mart

4 mart. Evdə təkəm. Öz-özümümlə söhbət edirəm: Çör ki, iki həftə bundan qabaq haradaydın. Əhsən təyyarəyə. Apardı, gətirdi. Rabindranat Taqor məsləhət verir: «Məş'ələ işıq üçün təşəkkür et, amma qaranlıqda o məş'əl tutanı da unutma». Afərin təyyarəçilərə. Apardılar, gətirdilər. Aparma-gətirmə labüddür. Bir şey isə aparır, amma gətirmir. Tabut. Ağır sözdür. Ətim ürəşdi. Və bir şe'rimi xatırladım:

Tabut

*Arzu
aparır-gətirir...
Duyğu
aparır-gətirir...
Su
aparır-gətirir...
Külək
aparır-gətirir...
Fələk*

*aparır-gətirir...
Zaman
aparır-gətirir...
Yaradan
aparır-gətirir...
Tabut
aparır!
Gətirmir!*

Hər kəsin bir ömür möhləti var. Hamını tabut aparacaq. Heç kimi tabut geri gətirməyəcək. Məni də eləcə. Nə qədər ki, yaşayıram, qoy ürəyimdə sözüm qalması. Yaponiyaya hələ sözlərimin hamısını deməmişəm. Demədiyimi bu qəzəlimlə deyirəm:

*Tutiyəm mən ki, şirin dilləri gördüm-gəldim,
Yaxın oldum və uzaq elləri gördüm-gəldim.*

*Şahə qalxır dəli dalğa, yalayır sahili su,
Sakit Ümmandakı¹ sahilləri gördüm-gəldim.*

*Elə yer var bağı vardırırsa da, gül görsənmir,
Mən dam üstündə bitən gülləri gördüm-gəldim.*

*Nə şirin dilləri vardır bu yapon qızlarının!..
Neçə göyçək, nə şirin dilləri gördüm-gəldim.*

*Xəbərim var idi az-çox, çoxu az eyləmədim,
Mən ki, aqilləri, fazilləri gördüm-gəldim.*

¹ Sakit Okean.

*Şahina, baş vura bildim Yaponun tarixinə,
On gün ərzində neçə illəri gördüm-gəldim.*

Bakı, 4 mart

5 mart. «Azərbaycan» sözündəki «can» sonluğunu onun önünə də yönəldirəm. Can Azərbaycan! Sənə yazdığım şe'rlər çoxdur.

*Kim əgər hüsnünə gündən-günə heyran deyil,
Surəti insana bənzərsə də, insan deyil.*

*Xalığın gör nə qədər gül bitirib qoynunda,
Amma, çox sevgili var qoynu gülüstan deyil.*

*Vəslinə kim ki, yetir, rahat olur aşiq tək,
Heç deyən varmı vüsalın mənə dərman deyil?..*

*Dağların var döşün üstündə, gəlir can vəcdə,
Gəlməyən vəcdə əgər var isə can can deyil.*

*Elə məşhur eləyibdir, gözəlim, sinə səni
Sinəsi hər gözəlin sən kimi əlvan deyil.*

*Gözlərindir mi sən mavi Xəzər, göy Göygöl?
Gözünə baxsa o kimdir sənə heyran deyil?*

*Elə təsvir elədim mən ki yaranmaz şübhə,
Kim deyər, Şahina, bu – Azərbaycan deyil?*

4.03.2001

(«İkinci Divan», səh.212)

Əlbəttə, hər kəsə öz mülkü, öz yurdu gözəldir. Mənə Azərbaycan gözəl olan kimi. O ki, qaldı bə'zi insanların nöqsanlara, düzələr insanlar. Yaponiya birdən-birə mən görəni Yaponiya olmayıb ki!..

Darıxdım. Şe'r yazmaq istədim. Şe'ri fikir yaradır. Fikrimi şe'rə yönəltmək istədim. «İkinci Divan»ımı varaqlamağa başladım. Bir neçə şe'rdən sonra gözüm «Şe'rin yaranması» şe'rinə sataşdı.

Necə yaranır şe'r?

*Gecə fikir,
gündüz fikir,
hey fikir...*

*Deməyin ki, nə xəbərdir,
nə həşirdir,
nə haldır,
Az fikir et,
fikir – ömrü qısaltdır,
carçısıdır qocalığın –
qocaldır!*

*Qoy qocalım bu yolda!
Mən yola can atıram,
Şe'r adlı arzu-yolda.
Çatmamışam hələ ona,
çatacağam deyəsən,
Gecə-gündüz fikr edirəm,
onu düşünürəm mən.
Hər qafiyə,
hər şe'r –*

*Axtarışdır,
Tapıntıdır,
Fikirdir!*

17.03.2001
(«İkinci Divan», səh 645)

Fikirləşdim və axtardığımı tapdım.

Qəzəl

*Hər nə qədər Qeys, Kərəm görmüşəm,
Hər birisində neçə qəm görmüşəm.*

*Ey adı Leyla, ya Züleyxa olan,
Siz təhəri çoxlu sənəm görmüşəm.*

*«Söylə, ey Əsli, nə yaman gündəsən?!..»
Söylədi: «Eşq içrə sitəm görmüşəm».*

*Aləmi eşqin necə bərbad imiş!..
Eşqdə çox dərd, ələm görmüşəm.*

*Mən verirəm dərvişə üstünlüyü,
Onda nə sərvət, nə hərəm görmüşəm.*

*Sözlərimi çoxları təsdiq edir,
Kürd, ərəb, türk, acəm görmüşəm.*

*Ölkəmə tay görməmişəm, Şahinə,
Gərçi Yapon mülkünü həm görmüşəm.*

Bakı, 5 mart

6 mart. Yaponiya! Mənim nəzərimdə tam xoşbəxt ölkə kimisən. Görəsən haçansa Azərbaycan Yaponiya kimi ola biləcəkmi? Azərbaycanın Yaponiya olması heç lazım

da deyil. Lazımdır ki, Azərbaycan elə Azərbaycan olsun! Zəlzələsiz, vəlvələsiz, qanunları işləyən, halala haram qatmayan, itirilmiş torpaqlarını alan, öz xalqının qayğısına qalan Azərbaycan olsun.

Görəsən Azərbaycan haçansa Yaponiyaya çata biləcəkmi?

Qəzəl

*Biri eşqin, biri elm hikmətinin heyranı,
Amma, Şahinsə Yapon qüdrətinin heyranı.*

*«Heyrət, ey büt!..» dedi şair¹, elə heyrətləndi,
Özü də oldu həmin heyrətinin heyranı.*

*Molla var Molla Vidadi sayağı şairdir,
Molla var halvasının, şərbətinin heyranı.*

*Elə adəm görürəm canı verər cananə,
Elə adəm dəxi var sərvətinin heyranı.*

*Neçə qeyrətsizə qeyrət yükü çəkmək müşkül,
Elə qeyrətli də var qeyrətinin heyranı.*

*Bə'zi aşiqdə müdam əyri əməllər peyda,
Amma var öyləsi qüdsiyyətinin heyranı.*

*İncəsən'ət deyilən sən'ətə heyrandı könül,
Yaxşıdır ki, tapılır sən'ətinin heyranı.*

¹ Məhəmməd Füzuli

*Elə xalq var ucalıb qüdrətinin zirvəsinə,
Amma, Şahinsə Yapon qüdrətinin heyranı!*

*Bakı, 6 mart,
2001*

Beləliklə, artıq bir aya qədər vaxt ötdü. Mən Bakıdayam. Bu gün mart ayının 27-sidir. Bu gün mənim 69 yaşım tamam olur. 69 yaş. 69 il. Bu müddət ərzində təhsil almışam, qütbətdə yaşamışam, vətəndə çalışmışam, dərslər almışam, dərslər vermişəm, dalaş görmüşəm, savaşa görmüşəm... Bir sözlə, yaşamışam. Dünyaya gəlməyə dəyərmiş. Yaşamağa dəyərmiş. Şərəflə yaşamağın özü ən qiymətli dəyərmiş! Öz bioqrafiyamın bə'zi məqamlarını şə'rlərimin birində belə əks etdirmişəm:

Qoç bürcü

*Min doqquz yüz qırxıncı ildə,
əjdəha ilində,
qoç bürcündə,
bahar fəslində
doğulmuşam.
Təbiətə,
xislətə
qoç olmuşam.
Amma,
qoç bürcündə doğulanların
hamısı qoç deyil ki...
Qoç olmaq*

*Çoxusundan ötüşüb,
Mənim bəxtimə düşüb.
Xislətim
tez-tez özünü zahir edir...
qoçluğum təzahür edir
və alçaqlarla,
yaltaqlarla,
ağlı dayazlarla,
qafiyəpərdazlarla
gəlirəm kəllə-kəlləyə.
Amma, buynuzlarım yoxdur,
Amma, deyən var ki,
içəridədir onlar.
Qoy olsunlar,
buynuzlarım
içəridən möhkəmlədiblər beynimi,
başımı başlara vururam
qoç kimi.
Buynuzlarım
olmasaydılar əgər
beynim dözməzdi bu qədər
kəllə-kəlləyə,
dağlardı bir anda –
alçaqlarla,
yaltaqlarla,
ağlı dayazlarla,
qafiyəpərdazlarla
dalaşanda.
Kimsənin önündə
mümkün deyil*

*müt'i-müt'i əyiləm,
Qoçam,
mən qoyun deyiləm!*

6.10.2000
İkinci Divan, səh.620

Yaponiyadan adıma bir məktub gəldi. Xanım Ayumi Yanagiya göndərmişdi. Konverti açdım. İçərisində bir məktub və bir neçə şəkil vardı. Mənim Toyo Bunkonun təşkilatçılığı ilə Tokioda mühazirəmlə bağlı çəkilmiş şəkillər. Məktub fars dilindədir və onun tərcüməsi belədir:

«26 mart, 2009

Hörmətli professor Şahin F.Fərzəliyev.

Salam və ehtiram təqdim etməklə, arzu edirəm ki, Siz və ailəniz sağlam və şadımansınız. Sizin iltifat kölgəniz altında mənim də vəziyyətim yaxşıdır və daim sizin mübarək vücudunuzun sağlam qalmasından ötrü dua edirəm.

Fevral ayında sizin buradakı elmi çıxışınız bizim üçün olduqca faydalı və öyrədici (amuzənde) oldu. Mənə unudulmaz təsir bağışladınız. Xeyli təşəkkür edirəm. Sizinlə birgə çəkdiyimiz bir neçə şəkli göndərirəm. Ümidvaram ki, xoşunuza gələcək.

Xahiş edirəm ki, əgər məndən asılı hər hansı bir iş xüsusnda buyuruğunuz olarsa mənə bildirin, əmrinizin icrasını yerinə yetirməklə mənə iftixar bəxş edin.

Ümid edirəm ki, sizin buraya yenə səfəriniz olacaqdır. Sizi bir daha görməklə, ey əziz dost, olduqca şad olaram. Qiymətli fəaliyyətinizdə müvəffəq və şadiman olun.

Sizin daimi minnətdarım və səmimi dostunuz
Ayumi Yanagiya
(imza)
Dokumentation Center for İslamik Area Studies, The
Toyo Bunko
(Oriental Library)
Merino-Rikugien Building 5 F,
1-3-1 Komagome, Toshima-ku,
Tokyo, YAPAN».

Yaponiyaya səfərimlə bağlı aldığım sonuncu məktub bu oldu. Hörmətli yaponlar, sizlərlə yeni görüşlər arzusundayam. Sağ olun, salamat qalın.

19.07.2011-21.08.2011

Quba şəhəri.

P.S. Beləliklə, adını «Yaponiya səfərnaməsi» adlandırdığım kitabı bitirdim. Yazdıqlarımın əsasını Yaponiyada yazdığım qeydlərim təşkil etdi.

Yaponiya, var ol! Məhz sənə sayəndə kitablarımın sayı bir vahid də artdı.

Şahin Fazil

Əlavələr

Məktubları ingilis dilindən dilimizə
çevirdiyinə görə həmkarım
Ədilə Ağabəyliyə
səmimiyyətlə təşəkkür izhar edirəm.

東北大学東北アジア研究センター共同研究
「旧ソ連圏アジア地域の学術・教育におけるアイデンティティ再構築に関する研究」
第三回研究会

The 3-rd Seminar of CNEAS Joint Study Project
“Study on the Reconstruction of the Identity in Former Soviet Successor States:
Historiography, Academic Research and Education”

歴史の再定義 2

——旧ソ連圏諸国における歴史認識と学術・教育——

REDEFINING HISTORY II

HISTORIOGRAPHY, ACADEMIC RESEARCH AND EDUCATION
IN THE SUCCESSOR STATES OF SOVIET UNION

日時：平成 21 年 2 月 21 日（土）10:00～18:00

場所：東北大学川内北キャンパス川北合同研究棟 4 階大会議室（436 室）

Date: 21 Feb. 2009, Sat. 10:00-18:00

Place: Kawauchi Research Forum 4F Room. 436Kawauchi Campus, Tohoku University

講 演 LECTURES

シャヒン・ファルザリエフ氏

(アゼルバイジャン科学アカデミー歴史研究所翻訳センター長、兼バクー国立大学教授)

「20世紀におけるアゼルバイジャンの国家史記述——歴史の経験と現状」(通訳付き)

10:00～11:00

Prof. Shahin F. Farzaliyev

(Chief of Center of Translators of Institute of History, The Azerbaijan National Academy of Sciences,

Prof. at the Azerbaijan State University)

The XX-th century Azerbaijan national historiography:
historical experience and contemporary situation

ヴァジャ・キクナゼ氏

(グルジア・Ivジャヴァヒシュヴィリ歴史学・民族学研究所長、兼トビリシ国立大学教授)

「20世紀初頭におけるロシア宗務院の教会政策とグルジア社会」(通訳付き)

11:10～12:10

Prof. Vazha Kiknadze

(Director of the Institute of History and Ethnology, Georgia, Prof. at Tbilisi State University)

The Russian Synod's Ecclesiastical Policy and the Georgian Society
at the Beginning of the 20th Century

報 告 REPORTS

岡 洋樹氏 (東北大学東北アジア研究センター教授) 13:30～14:00

Hiroki Oka (Prof. at CNEAS, TU.)

北川誠一氏 (東北大学大学院国際文化研究科教授) 14:00～14:30

Seiichi Kitagawa (Prof. at Graduate School of International Cultural Studies, TU.)

黒田 卓氏 (東北大学大学院国際文化研究科教授) 14:45～15:15

Takashi Kuroda (Prof. at Graduate School of International Cultural Studies, TU.)

高倉浩樹氏 (東北大学東北アジア研究センター准教授) 15:15～15:45

Hiroki Takakura (Associate Prof. at CNEAS, TU.)

討 論 Discussion 15:45～16:30

問い合わせ先：岡洋樹 (東北大学東北アジア研究センター Tel./Fax.022-795-6083)

THE CENTER FOR NORTHEAST ASIAN STUDIES
TOHOKU UNIVERSITY

41 Kawauchi Aoba-ku, Sendai, 980-8576, Japan
Telephone: 81-22-795-6009 Fax: 81-22-795-6010

Dear Prof. Shahin F. Farzaliyev

Thank you for your cooperating to our research project «The Redifinition of Historical Tradition and the New Trends of Research and Education in the Countries under Former Soviet Regime». This project aims at studying about recent change of the understandings about history and traditional culture in the countries which had been under the influence of USSR, including Russia, Central Asian Countries, Georgia, Azerbaijan and Mongolia. Our research meeting will be held in 21 Feb. 2009 at Kawauchi Campus, Kawauchi Research Forum 4F. Room 436, Tbhoku University, Sendai, Japan.

We expect you to read one hour lecture in the meeting. The tentative program is:

Lecture 1: Prof. Kiknadze Vazha (Iv. Javakhishvili Institute of History and Ethnology, Georgia) (10:00-11:00)

Lecture 2: Prof. Shahin F. Farzaliyev (Institute of History, Azerbaijan National Academy of Sciences, Azerbaijan) (11:10-12:10)

Research reports (13:30-16:15)

Prof. Hiroki Oka (Center for Northeast Asian Studie, Tbhoku Univ.)

Prof. Seiichi Kitagawa (Graduate School of International Cultural Studies, Tbhoku Univ.)

Prof. Takashi Kuroda (Graduate School of International Cultural Studies, Tbhoku Univ.)

Assoc. Prof. Hiroki Takakura (Center for Northeast Asian Studie, Tbhoku Univ.)

Discussion (15:45-17:00)

Here we are sending the documents required for Japanese visa process. Could you please visit our consulate and apply visa with these documents. Its address is:

Embassy of Japan at Azerbaijan

Hyatt Tower III, 6th Floor, Izmir Str. 1033, az1065 Baku, Azerbaijan

Tel.: (994-12) 4907818~19

Fax: (994-12) 4907817. 20

All expenses including airplane ticket between your country and Sendai, accomodation fee in Sendai are borne by us.

We are expecting to meet you in Sendai. If you have any questions or inquiry, please feel free to have contact with Prof. Hiroki Oka (E-mail: okah@cneas.tohoku.ac.jp, Tel/Fax: 81-220795-6083).

19 December 2008

Sincerely Yours

Center for Northeast Asian Studies (CNEAS), Tohoku University

Prof. Hiroki Oka

Dear Prof. Shahin F. Farzaliyev

I should like to express my gratitude for your accepting our proposal to visit Japan and contribute to our research project "Study on the redefinition of historical tradition and the new trends of research and education in the countries under former Soviet regime".

My name is Hiroki Oka, prof. at Center for Northeast Asian Studies, Tohoku University, Japan, and the chief of the project.

This research project, launched with the auspices of the Grant-in-aid for Scientific Research of Japanese Ministry of Education in 2007, aims to investgate recent trends of historiography and education of former Soviet bloc countries including Russia, Azerbaijan, Georgia, Uzbekistan and Mongolia. Professor Takashi Kuroda is one of our project members. In February 2008, we held the first meeting with the attendance of two foreign researchers from Mongolia and Uzbekistan.

This time we planed to discuss about the cases of Azerbaijan and Georgia. Here now, making of the documents for invitation and visa process is underway. We will send them to you soon.

Could you please send the title of lecture. We also ask you to send resume of your lecture before Feb. 15. The Seminar will be held in 21, February, 2009.

For your information, all expences including travel cost between your country and Sendai, Japan, and accomodation fee are borne by us.

Could you please keep contact with us.

Sincerely Yours

Hiroki Oka

Center for Northeast Asian Studies, Tohoku University, Japan

Tel./Fax.81-22-795-6083

Dear Prof. Shahin F. Farzaliyev

I should like to express my gratitude for your accepting our proposal to visit Japan and contribute to our research project "Study on the redefinition of historical tradition and the new trends of research and education in the countries under former Soviet regime".

My name is Hiroki Oka, prof. at Center for Northeast Asian Studies, Tohoku University, Japan, and the chief of the project.

This research project, launched with the auspices of the Grant-in-aid for Scientific Research of Japanese Ministry of Education in 2007, aims to investigate recent trends of historiography and education of former Soviet bloc countries including Russia, Azerbaijan, Georgia, Uzbekistan and Mongolia. Professor Takashi Kuroda is one of our project members. In February 2008, we held the first meeting with the attendance of two foreign researchers from Mongolia and Uzbekistan. This time we planed to discuss about the cases of Azerbaijan and Georgia. Here now, making of the documents for invitation and visa process is underway. We will send them to you soon.

Could you please send the title of lecture. We also ask you to send resume of your lecture before Feb. 15. The Seminar will be held in 21, February, 2009.

For your information, all expences including travel cost between your country and Sendai, Japan, and accomodation fee are borne by us.

Could you please keep contact with us.

Sincerely Yours

Hiroki Oka

Center for Northeast Asian Studies, Tohoku University, Japan

Tel./Fax.81-22-795-6083

Klaxon.az

От: "Samir" <samir@rza.az>
Кому: "黒田 卓" <kuroda@intcul.tohoku.ac.jp>
Отправлено: 19 января 2009 г. 16:12
Тема: Re: Canceling of the flight from Baku to Moscow (Takashi Kuroda, Tohoku Univ.)

Dear Prof. Takashi Kuroda,

Thank you for information about flight canceling.

The one day earlier arrival at Japan will be possible for me.

With best regards.

Shahin Farzaliyev

----- Original Message -----

From: "黒田 卓" <kuroda@intcul.tohoku.ac.jp>

To: <samir@rza.az>

Sent: Monday, January 19, 2009 6:55 AM

Subject: Canceling of the flight from Baku to Moscow (Takashi Kuroda, Tohoku Univ.)

> Dear Prof. Shahin Farzaliyev,

>

> Salam. Last Saturday, the Aerofloat, Russian Airplane Company, informed

> the travel agency which had issued your airplane ticket, that the flight

> from Baku (departure 06:00 19 Feb.) to Moscow (arrival 08:05 the same

> day) will be cancelled because of a problem of procuring the machinery.

> They inquired that you can change it to the flight of the same time

> table in 18 February. Is it possible? If so, you will arrive at Japan

> one day earlier than the original plan. Of course, if it is all right, I

> will send the new ticket to you by e-mail.

> I beg your answer as immediately as possible.

>

> With best wishes,

>

>

>

> University

>

Takashi Kuroda

Tohoku

Dear Professor Shahin F. Farzaliyev

با تقدیم سلام و احترام، آرزو دارم که شما و خانواده گرامتان تندرست و شادکام هستند. در سایه لطف بزرگوارانه تان، حالم خوب است و همواره دعاگوی وجود مبارک هستم. سخنرانی که در فوریه شما فرمودید برای ما خیلی مفید و آموزنده بود. از آنجا یادهای فراموش نشدنی دارم. بسیار سپاسگزارم. زحمت افزای می شود که چند قطعه عکس را که به یادگار با هم برداشته بودیم برایتان می فرستم. امیدوارم که بسپندید. خواهش دارم که هرگاه خدمتی در اینجا از من برآید، بفرمایید و مرا در اجرای امرتان افتخار بدهید.

امیدوارم که سفرتان به اینجا انجام بشود. از دیدن شما دوست گرامی بسیار خوشحال می شوم. موفق و شادکام باشید، و پیروز در کارهای ارزنده تان. سپاسگزار و ارادتمند همیشگی شما، آیومی یاناگیا

柳谷あゆみ

Documentation Center for Islamic Area Studies, The Toyo Bunko

(Oriental Library)

Merino-Rikugien Building 5 F, 1-3-1 Komagome, Toshima-ku

Tokyo, JAPAN

Mündəricat

I.15 dekabr-2008 – 18 fevral 2009. Bakı. Yaponiyadan magistrant Şaiq Cəfərzadənin mənə telefon zəngi və Senday şəhərindəki Tohoku Universitetinə Mühazirə oxumağa getməyim üçün ONUN gözlənilməz təklifi. Səfərimlə əlaqədar Tohoku Universitetinin professorları Hiroki Oka, Takaşi Kuroda, həmçinin magistrant Şaiq Cəfərzadə tərəfindən mənə ünvanlanan müxtəlif dilli (ingilis, rus, fars və Azərbaycan) məktublar 3

II. 18 fevral. 2009 Səfərimin başlanması. Bakı-Moskva istiqamətli uçuş. Moskva. Şeremetjevo-2 Beynəlxalq aeroportu . Tranzit zal. Səhər saat 8 -dən axşam saat 18-dək bu zalda keçirdiyim intizar. Nəhayət, Tokioya uçacaq SU-583-cü reys sərnəşinlərinin qeydiyyatının başlanması. Nəhəng Fransa aerobusu. Məşhur yapon rəqqası Kohşon Nanami ilə tanışlıq. Tokio. “Narita” Beynəlxalq aeroportu 42

III . 19 fevral. Aeroportda müxtəlif yoxlama mərhələləri. Qarşılama və gözləmə zalı. Bakı Dövlət Universiteti Şərqşünaslıq Fakültəsi “Yapon dili və Ədəbiyyatı” şöbəsinin məzunu, hazırda Tohoku Universitetinin magistrantı Şaiq Cəfərzadə. Tokio şəhəri. Seyirçi tanışlıq. Sakura ağacı. Dərhal yazdığım şeir- “Bu ağac”. Tokio – Senday istiqamətinə yollanan sürət qatarı – Şinkansen. Senday şəhəri. “Hotel Com`s”. Axşamüstü. Saat 18. Hiroki Oka, Takaşi Kuroda, Seiçi Kitaqava, həmçinin Sendaya dünən gələn Vaja Kiknadze (Gürcüstan Elmlər Akademiyası Tarix İnstitutunun direktoru) ilə ilk tanışlıq 56

IV. 20 fevral. Səhər tezdən oteldə yazdığım qəzəl. Səhər yeməyi. Tohoku Universiteti. Simal – Şərqi Asiya Tədqiqatları Mərkəzinin direktoru Masahişa Seqava. Mərkəzin bəzi institutları ilə tanışlıq. Elektron cihazlarla təchiz olunmuş zəngin kitabxana. Dəqiq Elmlər İnstitutunun yeməxanası. (Menyuda əsasən xərçənglər, ilbizlər, qurbağalar, meyvələr və çiy balıqlar).Otelə dönüş. Axşam “ Hind restoranı”nda ziyafət. Gecə yarısından səhərkə Elmi Formda oxuyacağım “ XX əsr Azərbaycan milli tarixşünaslığı:

tarixi təcrübə və müasir vəziyyət” adlı məruzəmin yapon dilinə tərcüməsi üzərindən Şaiqlə iş. Sonra yeni bir şeirim-“ Gündoğar ölkə” 69

V.21 fevral. Tohoku Universiteti. Elmi Forumun açılışı. Saat 10. Geniş elmi məruzə və verilən suallara cavablarım (1 saat 15 dəqiqə). Məndən sonra prof. Vaja Kiknadzenin oxuduğu elmi məruzə .Başqa çıxışlar və məruzələr (Hiroki Oka, Seiçi Kitaqava, Takaşi Kuroda, Hiroki Takakura). “Hotel Leopalse Sendai.” Şərəfimizə ziyafət 90

VI . 22 fevral. Sürət qatarı. Senday-Matsuşima istiqaməti. Matsuşima çəhəri. Zuyganji mə'bədi. Mə'bədin geniş həyətidəki müxtəlif budda heykəlləri və fontanlar. Zuyganji İncəsənət Muzeyi. Muzeyin müxtəlif guşə və mərtəbələri. Çoxsaylı eksponatlar. Sendaya dönüş. “ Kamikadze” adlı şeirim 96

VII. 23 fevral. Vaja Kiknadze ilə vidalaşma (gecə İstanbula, sonra Tbilisiyə uçaçaq). Tohoku Universiteti. Xanım Savaye Fumiko. Şəhərdə gəzinti. Yeni yaranan şeirlərim..... 136

VIII. 24 fevral. Tokioya yoladışmə. Şinkansen sürət qatarı. Məni prof. T. Kuroda müşayiət edir. Tokio. Milli Hümanitar Elmlər İnstitutu. İnstitutun Şərqşünaslıq Kitabxanası (Toyo Bunko) . Xanım Ayumi Yanagiya. Toyo Bunkonun Konfrans zalı. Bir saatlıq çıxışım. Restoranda şərəfimizə ziyafət. “ Sunroite” oteli..... 147

IX. 25 fevral. Tokio. Otel. İstirahət. Xarakiri mərasimi haqqında televiziya filmi. Xarakiriyə aid şeirim yazılması. Daha bir neçə müxtəlif janrlı şeirlər. Yaponiyada 45 yaşında özünü xarakeri etmiş məşhur yazıçı Yukio Misima ilə əlaqədar “ Daha nə istəyirdin?” adlı şeirim. Sonra Azərbaycan Respublikasının Yaponiyadakı Səfirliyində görüş. Dr. Gursel Qüdrət oğlu İsmayılzadə, Rövsən Musayev. “ Türk restoranı”. Xarakiri rədifli qəzəlim. Samuraylar haqqında düşüncələrlə yazdığım qəzəl..... 162

X. 26 fevral. Tokio. Otel. “ Yaponlar” rədifli qəzəlim. Tokio xiyabanlarında gəzinti. Yapon qadınları haqqında yazılanlar (Həsən Seyidbəyli, Lafkadio Xern, Vsevolod Ovçinnikov və ... mən). Bu gün Moskvaya uçmalıyam inşallah. “İnşallahın” baş tutmaması. Səhlənkarlıq üzündən təyyarəyə

gecilməyim. Kentaro İndo. Rusiya Aeroflot Kompaniyasının Tokio nümayəndəliyi. Adıma yazılan təzə bilet. Gecə. Aeroportun “ Hotel Nikko Narita” mehmanxanası 185

XI.27 fevral. Əlvida, Tokio! Aerobus. Sakit Okean üzərində yazılan “ Sakit Okean” adlı şeirim. Bir yapon bizmesmeni. Kuril adaları və ... Qarabağ torpağı haqqında düşüncələr. Şeremetyevo-2. Tranzit zalda 10 saatlıq yeni intizar. Təyyarə. Moskva-Bakı istiqaməti. 198

XII 28 fevral. Təyyarə. “ Dəmir Quş”. Bakıya uçuş.“Dəmir quşda uçuş” şeiri.“ Dördlük” adlı ikinci şeir. Nəhayət, Heydər Əliyev adına Beynəlxalq Bakı aeroportu. Salam, Bakı! (Sürücü dostum Həmid məni gözləyirdi). 204

XIII. 1 – 26 mart. Yaponiyaya səfərim bitdi, amma səfərnəmə şeirlərim yenə yazılır. “ Yapon sevgisi”, “ Yaponiya cazibəsi” silsiləsindən müxtəlif şeirlər-Yaponiyadan uzaqda yazılan “yaponnamələr”. 26 mart. Xanım Ayumi Yanagiyanın mənə fars dilində yazdığı məktub, göndərdiyi foto- şəkillər. Çox sağ ol, xanım Ayumi! Çox yaşa, Yaponiya! 209

Əlavələr 221

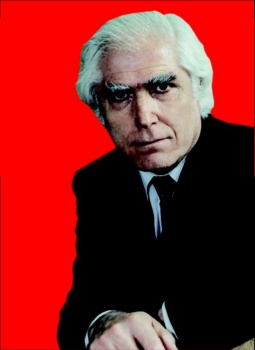
«Елм вя Тяцсил» пәсриятинин директору:
профессор Надир МЯММЯДЛИ

Компцтер дизайнери: Zahid Məmmədov
Texniki redaktor: Rövsanə Nizamiqızı
Səhifələyici: Yadigar Bağırova
Компүтер уйғун: Aliyə Ələsgərova

Korrektorlar: Nazilə Fazil
Fəхриyyə və Püstəханım
Ələкбərzadə bacıları

Йыыылмааа верилмиш **25.11.2011.**
Чапа имзаланмыш **24.12.2011.**
Шярти чап вярәги **14,5.** Сифариш № **12.**
Каьыз форматы **60x84 1/16.** Тираж **500.**

Китаб «Елм вя Тяцсил» няшрийат-полиграфийа
мцяссисясиндя сяшифяляниб чап олунмушдур.
E-mail: [elm ve tehsil@box.az](mailto:elm_ve_tehsil@box.az)
Тел: 497-16-32; 050-311-41-89
Цнван: Бакы, Ичяришящяр, 3-ъц Магомайев джөняси 8/4.

Dörtlük

Gördüm başqa günü, başqa aləmi,
Həzz yükü daşdım mən bu ölkədə.
Həftədən üç gün çox... Onca gün cəmil..
Yox, ömür yaşadım mən bu ölkədə.

Yaponiyaya on günlük səfər təəssüratım unudulmazdır. Nümunəvi insanlardır yaponlar. Qərribə diyardır yaponların diyarı. Heyrətamiz şəhərlərdir Senday, Matsuşima, Tokio. Əlbəttə, yaxşı mənada. Nizam-intizam. Səliqə-sahman. Təlim-tərbiyə. Qanunlar işləyir. Küçələrdə divarlar yazılır. Metrolarda oturaqların üstü kəsilmir. Növbədə dayanma qayda-qanununa ciddi əməl olunur. İşıqforun «dayan» işarəsi insanlar üçün, «hərəkət et» işarəsi maşınlar üçün ciddi xəbərdarlıqdır. Yol gedənlərin barmaqlarında siqaret görünür (siqareti xüsusi yerlərdə çəkirlər). İşdi-şayəd, maşınlar toqquşanda sürücülər bir-birilərinə söymürlər, döymürlər. Yerə zibil atılmır. Avtobus, metro qatarları birə dəqiqə belə ləngimir. Toz və palçıqdan əsər-ələmət yoxdur. Asfalt qapqaradır. Su ağpapaqdır. Yaşillıq boldur. Oğlanlar qızlara sataşmırlar. Adamları və maşınları qartopu zərbələri döyəcləmir. Polis gözə dəymir. Dilənçi görsənir. Elektrik işığı bir an belə sönmür. Kobudluğa rast gəlmirsən. Rəftar incədir. Hərə öz işini bilir. Sözdə səmimiyyət. Gözdə təbəssüm. Üzdə ləyaqət. Ləyaqətdə nəzakət, nəzakətdə məlahət, məlahətdə məhəbbət, məhəbbətdə sədaqət və s., və s., və s...

Bayatı

Ah, nə haldı Yaponda,
Cah-calaldı Yaponda,
Sanki iki gözümün
Biri qaldı Yaponda.

